

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Jakub Stádník

Disenty a jejich role v soudním rozhodování

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Jan Kysela, Ph.D., DSc.

Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 29. 4. 2023

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval čtyřem učitelům Právnické fakulty Univerzity Karlovy, bez nichž bych v sobě patrně nikdy nenalezl zálibu v ústavním právu, právní vědě a akademickém psaní. Tyto čtyři osobnosti pro mě totiž po dobu celého studia nebyly pouze profesory, doktory či docenty, ale skutečnými učiteli v pravém slova smyslu. Rád bych tedy poděkoval prof. Janu Kyselovi, prof. Janu Wintrovi a doc. Marku Antošovi, kteří ve mně, každý svým osobitým způsobem, vzbudili zájem o témata, která se prolínají celou touto diplomovou prací. Zvláštní dík patří prof. Janu Kyselovi, který nejen, že mi byl vedoucím diplomové práce, ale mohl jsem se jeho znalostmi z blízka inspirovat i jako pomvěd Katedry politologie a sociologie. Nakonec bych rád poděkoval dr. Tomáši Friedelovi, jehož hodiny práva a politologie mne motivovaly ke studiu práv již na střední škole, a který mi při studiu na fakultě v mnohém usnadnil a zpříjemnil vstup do profesních okruhů, ve kterých se cítím dobře. I díky těmto učitelům tak mohu dělat to, co mě baví, čehož si vážím.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 225 989 znaků včetně mezer.

V Praze dne

Jakub Stádník

Obsah

Úvod.....	5
1. Cíle práce.....	7
2. Vymezení pojmu disentu a jeho možné formy.....	9
3. Tradiční funkce disentů aneb musíme se shodnout?	12
4. Zahraniční a česká úprava disentů	15
4.1. Zahraniční úprava disentů	15
4.2. Úprava disentů u nejvýznamnějších mezinárodních soudů	18
4.3. Česká úprava disentů.....	20
5. Zdroje legitimacy soudních rozhodnutí	24
6. Odlišná stanoviska a soudcovská nezávislost	29
7. Jazyková forma disentu	32
7.1. Hořké disenty a soudcovská kolegiálnost	32
7.2. Bližší pohled na jazykovou formu disentů u Ústavního soudu ČR.....	36
8. Typické otázky řešené v disentech.....	42
8.1. Velká témata si zaslouží hlasitý nesouhlas	42
8.2. Nesouhlasné mlčení jako alibismus?	45
9. Disenty a osobnost soudce	49
9.1. Disenty pro zásah a proti zásahu	49
9.2. Identifikačně-nesouhlasný model soudního rozhodování	52
9.3. Konkuroující stanoviska a norma konsensu	53
9.4. Vnímání role soudu ze strany soudce.....	54
9.5. Disenty a kariéerní původ soudce	54
10. Pro koho se disenty píšou?	55
10.1. Disenty pro adresáty rozhodnutí	55
10.2. Signifikační funkce disentů.....	58
10.3. Disenty pro budoucí změnu právního názoru	61
10.4. Disenty jako vzdělávací prostředek.....	64
11. Proces vzniku disentu.....	67
11.1. Včasnost vyjádřeného nesouhlasu.....	67
11.2. Důležitost ex ante rozhodovacích procesů	70
11.3. Postup většiny a jeho kritika v judikatuře	74
11.4. Disentní koalice.....	76
12. Návrhy změn právní úpravy disentů v ČR	80
12.1. U kterých soudů mají být odlišná stanoviska zakotvena?	80
12.2. Je možné psát odlišná stanoviska bez výslovné právní úpravy?	81
12.3. Konkrétní návrhy změn právní úpravy odlišných stanovisek	82
12.3.1. Anonymní disenty	83
12.3.2. Absence úpravy konkurojících stanovisek.....	84
12.3.4. Problematika procesní úpravy z hlediska časového	85
Závěr.....	88
Seznam použitých zdrojů	90
Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce	98
Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce	100

Úvod¹

Soudní rozhodnutí je jedním z typických projevů suverenity státní moci, kterým se zasahuje do práv a povinností individuálně určených adresátů. Z toho plyne, že k naplnění autoritativnosti rozhodnutí je třeba, aby bylo co možná nejvíce jednoznačné, argumentačně bezrozporné a určité. Realita je však často odlišná. Pluralita názorů a nemožnost absolutní shody se běžně projevují i při práci soudů a jejich typickým odrazem může být i existence disentů (odlišných stanovisek), tedy písemných vyjádření soudce o tom, s čím v rozhodnutí většiny nesouhlasí a z jakých důvodů.² Disenty jsou tak vlastně přiznáním pravé povahy právní argumentace a toho, že konsensus je ne vždy možný, resp. dosažitelný.³

V širším slova smyslu lze hovořit o tom, že disenty charakterizují moderní posun od deduktivní k diskursivní justifikaci, který lze též charakterizovat jako jakýsi přerod v chápání role a jazyka soudnictví od autoritativního k více dialogickému.⁴ Přesněji řečeno, v dialogickém pojetí je soudní rozhodnutí de facto odpovědí na argumenty stran, což intenzivně souvisí s legitimitou soudní moci, jak se tomu tato práce bude podrobně věnovat. Diskursivní, resp. dialogický aspekt justifikace je bezesporu podporován existencí odlišných stanovisek, jelikož ta bývají odpovědí menšiny na argumenty většiny, tedy s nimi polemizují a vedou s nimi dialog.

Poskytuje-li právní řád soudcům prostor pro uplatnění disentu, soudní moc tím na sebe de facto prozrazuje, že není neomylná a plně sjednocená. Pokud se na závěrech obsažených v autoritativním rozhodnutí neshodnou ani povolání odborníci (soudci), lze vůbec stále ještě o autoritě hovořit? Institucionální legitimita soudů totiž automaticky nepodmiňuje legitimitu, resp. autoritu rozhodnutí.⁵ Ta může být narušena právě existencí disentů. Lze si pak klást otázky jako, zda adresáti rozhodnutí, ale i společnost jako taková, budou plně respektovat a přijímat rozhodnutí, ke kterému má např. 9 z 15 hlasujících soudců nesouhlasné poznámky hodné zveřejnění ve formě odlišného stanoviska?⁶ Jak totiž bude dále také popsáno, *přijetí* je

¹ Zkrácená verze této diplomové práce byla autorem publikována jako odborný článek, viz Stádník, J.: *Umění nesouhlasu: disenty v kontextu legitimacy soudních rozhodnutí*. Jurisprudence, 2021, č. 4. Článek vznikl v rámci projektu Specifického vysokoškolského výzkumu: *Profesní etika právníků*, 2020-260 495.

² Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci*. Leges, 2020, s. 149.

³ Wittig, C., E.: *The Occurrence of Separate Opinions at the Federal Constitutional Court. An Analysis with a Novel Database*. University of Mannheim, 2016, s. 72.

⁴ Kühn, Z.: *Mají mít naši soudcové právo separátního vóta?* Soudce, 2000, č. 8, s. 4.

⁵ Kubát, M.: *Ústavní soudnictví a jeho legitimita*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3v3sw6R.

⁶ Odlišná stanoviska devíti soudců k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14 ze dne 30. 6. 2015. V tomto případě došlo k absurdní situaci, kdy bylo odevzdáno o 2 odlišná stanoviska více, než kolik soudců s finálním zněním souhlasilo. Nález však byl přesto přijat, jelikož 2 z těchto 9 disentů byly ve skutečnosti konkurujícím stanoviskem (nesouhlasem s odůvodněním).

základním předpokladem moderního chápání legitimacy soudní moci a její činnosti, tedy vydávání rozhodnutí.

Tím vzniká jev, který bývá nazýván jako hodnotový paradox disentu.⁷ V rámci něj je poukazováno na to, že je disentem, zjednodušeně řečeno, částečně podrývána autorita rozhodnutí, jelikož z něj strhává masku bezpochybné správnosti.⁸ Někteří autoři dokonce dospívají k poměrně extenzivnímu závěru o tom, že disenty oslabují přímo závaznost rozhodnutí či normativní význam precedentu.⁹

Z druhé strany je však odlišnými stanovisky, jak to bude s odkazem na mnohé autory napříč touto prací doloženo, posilována institucionální legitimita soudu jako takového, jelikož základním zdrojem legitimacy v liberální demokracii je právě pluralita názorů, a nikoli jednota konsensu.¹⁰ Jinými slovy, soudní moc se v liberálních demokraciích nemá snažit vytvářet iluzi dokonalé shody a jediné pravdy, které totiž ničím jiným, než iluzí nejsou.

Mnohdy se hovoří i o vztahu disentů a nezávislosti soudců, v čemž se taktéž ukazuje argumentační protichůdnost typicky spojená s diskusemi o odlišných stanoviscích. Tak jako můžeme pozorovat odlišné náhledy na efekt disentů na legitimitu soudní moci, lze vidět neshody i hlediska toho, zda disenty ohrožují soudcovskou nezávislost,¹¹ či zda jsou naopak jedním z jejích z nejtypičtějších projevů.¹² Podrobněji to bude popsáno v kapitole k tomu vyhrazené.

⁷ Mistry, H.: *The Paradox of Dissent: Judicial Dissent and the Projects of International Criminal Justice*. Journal of International Criminal Justice, 5. 6. 2015 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3sVKoyW, s. 451.

⁸ Tamtéž, s. 450.

⁹ Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 151.

¹⁰ Příbáň, J.: *Disidenti práva*. Slon, 2001, s. 15.

¹¹ David, R.: *Les grandes systèmes de droit contemporains*. Dalloz, 1973, s. 134.

¹² Laffranque, J.: *Dissenting Opinion and Judicial Independence*. Juridica International, 2003, č. 8 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3vnWhzc, s. 162.

1. Cíle práce

Tyto úvodem v hrubých rysech popsané argumentační dichotomie a jejich hlubší analýza tak budou hlavním předmětem následující práce. Odlišná stanoviska, tolik typická pro angloamerickou právní kulturu, totiž v českém prostředí zůstávají stále spíše na okraji zájmu. Ačkoli v posledních letech vznikají odborné texty (dále citované v této práci), které se odlišným stanoviskům v České republice věnují či na jejich půdoryse ilustrují určité problémy, domnívám se, že tyto práce mnohdy postrádají aspekt, jehož absenci bych v této práci rád překonal. Až na některé výjimky lze totiž v zásadě v českém prostředí pozorovat texty zabývající se buď statistikami ohledně odlišných stanovisek, anebo obecnými teoriemi spojenými s jejich funkcemi a dopady na soudní rozhodování (podrobněji opět citováno dále). Tato práce však aspiruje na propojení zmíněných dvou aspektů, tedy aspektu teoretického a praktického, resp. více statistického.

V úvodu práce, resp. přibližně v její první polovině se tak pokusím nastínit typické argumenty zaznívající v souvislosti s odlišnými stanovisky a jejich potřebnostmi, a to nejen v českém kontextu, se zvláštním zřetelem na teorie legitimacy soudní moci. Následně se v jednotlivých kapitolách budu podrobněji zabývat vybranými statistikami a zřetelnými tendencemi v praxi psaní odlišných stanovisek především u Ústavního soudu ČR, na čemž budu ilustrovat a ověřovat teoretické argumenty uvedené právě v první polovině práce. Neaspiruji tedy na to vystihnout všechny výrazné statistiky a jevy spojené s odlišnými stanovisky, ale spíše ověřovat a propojovat teoretické diskuse o disentech s relevantními daty. Proto, jakkoli tato práce patří primárně do oboru ústavního práva, snažím se v ní o, dle mého názoru stále poměrně málo vídaný jev, tedy propojení různých disciplín, kterými jsou v tomto případě kromě ústavního práva také právní filozofie, politologie, sociologie či kvantitativní a kvalitativní analýza jevů objevujících se v judikatuře.

Domnívám se totiž, že hodnocení role disentů není možné provést bez patřičné kontextualizace. Je třeba reflektovat např. praktické aspekty procesu jejich vzniku, čeho se disenty týkají, jejich jazykovou formu nebo kontext právní kultury. Tyto jednotlivé kontexty hodnocení role odlišných stanovisek proto budou předmětem jednotlivých kapitol. Stejně tak je nutné vnímat, že ani statistiky týkající se odlišných stanovisek nemusí být vůbec vypovídající, pokud nečteme jejich konkrétní obsah. Velmi dobře se to ukazuje na nedávném příkladu z judikatury Ústavního soudu, kdy v procentuálních číslech v senátním rozhodování velmi strmě narostl počet odlišných stanovisek. Při pohledu na obsah těchto odlišných stanovisek však vidíme, že se

týkají souvisejících řízení, v nichž dochází procesním usnesením k opakovanému vylučování soudce Vojtěcha Šimíčka pro podjatost, k čemuž vždy uplatňuje odlišné stanovisko Jan Filip.¹³ Tato Filipova odlišná stanoviska bychom tak bez bližšího zkoumání mohli považovat v řeči čísel za jakýsi trend rostoucího nesouhlasu v senátech, přestože tomu tak reálně není. Řeč čísel tedy není všemocná a vidíme, že statistiky bez kontextu mohou být dobrým sluhou, ale špatným pánem.

V jednotlivých kapitolách proto, jak jsem již naznačil, představím okolnosti, které mají vliv na posouzení přínosu disentů, a až v rámci toho se budu zabývat jednotlivými argumenty ve vztahu ke vhodnosti uplatňování disentů. Závěrem této práce se poté pokusím zamezit tomu, aby všechny myšlenky uvedené v tomto textu byly samoúčelné, a proto představím návrhy možných změn právní úpravy odlišných stanovisek v ČR, a to nejen co prostřednictvím zákonné úpravy, ale i skrze vnitřní předpisy soudů, jako třeba zatím neexistující jednací řád Ústavního soudu.

Pevně věřím, že se mi navíc podaří docílit toho, co považuji za základ každého dobrého akademického textu, totiž, že jednotlivé kapitoly práce nebudou samostatně stát a stroze popisovat vymezená témata, ale že naopak bude možné pozorovat jejich propojení, nesoucí základní myšlenky a východiska celé práce.

¹³ Srov. např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3110/22 #1 ze dne 19. 12. 2022, III. ÚS 2951/22 #1 ze dne 24. 11. 2022, III. ÚS 2142/22 #1 ze dne 22. 11. 2022 nebo III. ÚS 2128/22 #1 ze dne 15. 11. 2022 a odlišná stanoviska J. Zemánka k nim.

2. Vymezení pojmu disentu a jeho možné formy

Než přistoupím k praktičtějším částem této práce, je na prvním místě třeba vymežit, co se disentem myslí a jakých podob může nabývat, jelikož terminologie v této oblasti je značně nesjednocená. Termín *disent*, jakkoli je soudci i teoretiky nejčastěji používán (a budu ho často používat i v této práci), je při bližším pohledu paradoxně ne úplně přesný. Lze ho totiž chápat spíše jako obecný pojem pro nesouhlas. Disentem v širokém slova smyslu je tedy i nesouhlas soudce, který nenabude konkrétní procesní formy připojené k rozhodnutí, ale disentem v onom širším slova smyslu může být i nesouhlas uvedený soudcem na jednání pléna, jemuž většina přisvědčí, zahrne ho do většinového stanoviska a soudce potom nebude nucen sepisovat odlišné stanovisko.

Tomu odpovídá i terminologie common law, která výraz *disent* (angl. *dissent*) tolik nepoužívá, a namísto něj pracuje s pojmem *dissenting opinion*, tedy konkrétní projev v procesní formě, jehož obsahem je nesouhlas. Právě fakt, že se jedná o vyjádření nesouhlasu v konkrétní formě navenek, je základním znakem disentu v pravém slova smyslu. I např. soudci Nejvyššího správního soudu totiž mohli do novely s.ř.s. z roku 2011, zakotvující právo odlišného stanoviska, připojovat separátní odůvodnění, přičemž se tak dělo bez výslovné právní úpravy.¹⁴ Toto separátní odůvodnění však zůstávalo neverejné, zalepené v obálce o protokolu o hlasování, a proto se o odlišné stanovisko v pravém slova smyslu nejednalo.¹⁵ Až od zavedení odlišných stanovisek prostřednictvím § 55a s.ř.s. tak hovoříme o pravých disentech.

Český jazyk zná jako ekvivalenty pojmu *disent* především *odlišné stanovisko* a *separátní vótum*, které považuji za nejpřesnější.¹⁶ Tyto rozdíly, jakkoli mohou být teoreticky zajímavé, však nepovažuji za zásadní, a proto budu i v tomto textu výrazu *disent* používat a směšovat ho s pojmy *odlišné stanovisko* a *separátní vótum*. Ať už však formálně hovoříme o disentu, odlišném stanovisku nebo separátním vótu, definice těchto pojmů je taková, že se jedná o názor člena soudního senátu nebo pléna, který je odlišný od názoru většiny, která přijala dané

¹⁴ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Pojem *separátní vótum*, jakkoli bývá v teorii poměrně hojně používán, však téměř není používán v judikatuře Ústavního soudu. Výslovně jej nalezneme pouze v několika málo rozhodnutích, resp. odlišných stanoviscích, srov. např. odlišné stanovisko V. Sládečka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021 nebo odlišné stanovisko I. Janů k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 ze dne 24. 1. 2001.

rozhodnutí, přičemž tento odlišný názor je k rozhodnutí připojen a zveřejněn, a to ať už samostatně nebo společně s ostatními soudci.¹⁷

Forma nesouhlasu s rozhodnutím pak nabývá dvou základních podob. Zaprvé může soudce nesouhlasit s výrokem či výroky rozhodnutí (angl. *dissenting opinion*), zadruhé pouze s odůvodněním rozhodnutí (angl. *concurring opinion*).¹⁸ Jak bude popsáno níže, lze nacházet i další modifikace disentů, které se teoreticky vydělují, jako je např. tzv. *bare statement of dissent*,¹⁹ avšak základní dělení stále leží v odlišení mezi nesouhlasem s výrokem a odůvodněním. Za částečně matoucí v české praxi pak považují, že výraz *concurring opinion* je do českého jazyka překládán jako *konkurenční* či *konkurující stanovisko*.²⁰ Pojem konkurenční stanovisko může vyvolávat dojem rozporu mezi tímto stanoviskem a samotným rozhodnutím. Při pohledu na původ anglického výrazu přitom zjišťujeme, že tomu tak není, jelikož je odvozen od slova *concur*, které znamená souhlasit či shodnout se. To je plně logické, neboť *concurring opinion* nepřichází s jiným závěrem, ale pouze s jiným odůvodněním, a to i jen částečně (někdy se v tomto případě hovoří o tzv. *simple concurrence*). V teorii však ještě bývá pojmenováván a vydělován druh konkurenčního stanoviska, který se více blíží pravému disentu. Nazývá se *concurrence in judgment* a v jeho případě je odůvodnění v rozporu s odůvodněním většiny, ač obě verze dojdou ke stejnému závěru.²¹ Konkurenční stanovisko tak kritizuje, že většina měla při rozhodnutí vycházet i z některých dalších okolností, které nevzala v potaz, anebo naopak kritizuje, že některé uvedené části odůvodnění, nejsou pro posouzení věci rozhodné, ačkoli tak většina činí. To může mít samozřejmě dopad především v judikatuře Ústavního soudu, kde obsah odůvodnění tvoří tzv. *ratio decidendi*, které je obecně závazné.

Konkurenční stanoviska však mají navíc ještě jeden naprosto zásadní, ale mnohdy opomíjený význam. Jsou totiž způsobem, jak vyjádřit nesouhlas s rozhodnutím navzdory závaznému, dříve vyslovenému názoru, což se taktéž projevuje především v judikatuře Ústavního soudu. To si zaslouží podrobnější vysvětlení. Komentářová literatura totiž dovozuje, že *závěr o závaznosti, resp. působení nálezů ... se vztahuje i na Ústavní soud, což má důsledek i pro soudce, jenž*

¹⁷ Laffranque, J., *Dissenting Opinion and Judicial Independence...*, s. 163. K obecné definici odlišného stanoviska napříč mezinárodním kontextem též srov. např. Wittig, C., E.: *The Occurrence of Separate Opinions at the Federal Constitutional Court. An Analysis with a Novel Database...*, s. 57-59.

¹⁸ Mahmoud, M.: *Disentý soudců*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2009, s. 5.

¹⁹ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. European Parliament, 2012 [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: bit.ly/3ji54mf, s. 32.

²⁰ Tak činí např. Chvátal, J.: *Disentý u českých soudů*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2017.

²¹ Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 149.

s právním názorem vysloveným v dřívějším nálezu nesouhlasí: v dalším obdobném případě, který je řešen podle právního názoru v nálezu, je povinen hlasovat pro výrok a nemůže již uplatnit dissent (dissenting opinion), nýbrž maximálně tzv. konkurenci (concurring opinion), v níž vyloží, proč měl být právní názor změněn procesním postupem pro judikatorní odklon.²² Z toho tedy vyplývá, že je-li soudce vázán dřívějším právním názorem Ústavního soudu, avšak má za to, že tento názor má být změněn, ale změněn nebyl (tedy nebylo přistoupeno k procesnímu postupu pro judikatorní odklon), konkurující stanovisko je fakticky jediným výslovným procesním prostředkem, jak na tento svůj názor veřejně a relevantním způsobem upozornit. Tak se v minulosti v judikatuře Ústavního soudu již také stalo.²³

Mám za to, že tyto terminologické, definiční i praktické rozdíly dobře ilustrují rozličnost toho, jakých forem mohou disenty nabývat. Zároveň však vidíme, jak různorodost těchto forem nenachází odpovídající procesní úpravu, jak o tom bude pojednáno níže.

²² Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I., Wagnerová, E.: *Zákon o Ústavním soudu: Komentář*. § 89. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz

²³ Např. k tomu konkurující stanovisko M. Výborného k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/05 ze dne 14. 5. 2005. Vyjádřena je tato situace i např. v bodě 30 nálezu sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. 11. 2007.

3. Tradiční funkce disentů aneb musíme se shodnout?

V rámci diskusí o roli odlišných stanovisek, respektive o jejich funkcích, zaznívají mnohé názory. V rámci této kapitoly se pokusím jen stručně naznačit hlavní trendy v tom, s jakými funkcemi (především těmi pozitivními) bývají odlišná stanoviska spojována. Tato kapitola tak slouží jako jakýsi předvoj toho, čím se podrobněji budou zabývat kapitoly následující. V rámci nich se totiž jednotlivé teoretické teze o funkcích disentů pokusím přiblížit, a především prakticky ověřit.

Někteří autoři tvrdí, že disenty mají své pevné místo v každé demokracii moderního stříhu.²⁴ Slavný soudce amerického Nejvyššího soudu William O. Douglas dokonce zastával poněkud kontroverzní názor, že právní nejistota (v jisté míře) je nezbytnou součástí demokracie, což je v Douglasově vidění v kontrastu s totalitárními praktikami.²⁵ Existence odlišných stanovisek je tak chápána jako prvek, který chrání představu, že svobodní lidé spolu nesouhlasí. Chrání také menšinu takovým způsobem, aby se v budoucnu mohla potenciálně stát většinou, a zároveň jsou disenty jakýmsi odvoláním k rozumu budoucích dní, kdy soud může i na jeho základě napravit svůj dřívější omyl či prostě jen změnit právní názor.²⁶ To ostatně není případ jen judikatury Ústavního soudu ČR, jak bude popsáno v kapitole 7, ale ke změně názoru soudu s odkazem na dřívější odlišná stanoviska dochází i v angloamerické právní kultuře, která je postavena na systému precedentů. Stalo se tak například v kauze *Brown v. Board of Education* (347 U.S. 483 (1954)), kde nejvyšší soud USA převzal argumentaci soudce Harlana z odlišného stanoviska ve věci *Plessy v. Ferguson* (163 U.S. 537 (1896)).

Sepjetí disentů s demokratickými hodnotami tedy má své opodstatnění. Nikdo není neomylný a ten, kdo tvrdí opak, může být v demokratickém zřízení oprávněně považován za podezřelého. Jak totiž píše např. Hart, demokraciím neprospívá, pokud právní prostředí přirozeně eliminuje ruce, které by pozvedly *závoj šarlatánství právníckého řemesla*.²⁷ V dnešní společnosti bývá nesouhlas stále častěji prostředkem kulturních válek a touhy po střetu. Právě proto by i soudy mohly ke zmírnění těchto pnutí a vyostřenosti nesouhlasu působit prostřednictvím disentů jako vlajkonoš filozofického pojetí tzv. racionální neshody (*reasonable disagreement*),

²⁴ Bentsen, H., L.: *Dissent, Legitimacy, and Public Support for Court Decisions: Evidence from a Survey-Based Experiment*. Law and Society Review, 2019, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3v7FDEb, s. 590.

²⁵ The Harvard Law Review Association: *From Consensus to Collegiality: The Origins of the "Respectful" Dissent*. Harvard Law Review, 2011, č. 5 [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z bit.ly/3jswrdr, s. 1315.

²⁶ Ginsburg, R., B.: *The role of dissenting opinions*. Minnesota Law Review, 2010, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/2QARfAC.

²⁷ Hart, H., L., A.: *Bentham and the Demystification of the Law*. Modern Law Review, 1973, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: [jstor.org/stable/1094754?seq=1](https://www.jstor.org/stable/1094754?seq=1), s. 9.

propagujícího, že neshoda v některých otázkách je přirozená, ba dokonce nutná.²⁸ Jak bude však v této práci dále popsáno, naplnění pozitivních funkcí disentů se nutně pojí s nároky, které na jejich formu i obsah musí být kladeny.

Ať už souhlasíme s tvrzením, že disenty mají pevné místo v každé moderní demokracii, anebo nikoli, jisté je, že jsou jedním z možných hlídačů řádného výkonu soudní moci.²⁹ Odlišná stanoviska totiž působí při práci soudů jako interní kontrolní mechanismy rozhodování, jelikož vytvářejí tlak na to, aby většinové rozhodnutí bylo odůvodněno co možná nejpřesvědčivěji a po zvážení všech relevantních protínázorů.³⁰ Tak to aspoň bývá teoreticky dovozováno, přičemž tato práce se v dalších kapitolách pokusí ověřit, zda tomu tak skutečně je. Disent menšiny tak často paradoxně vyvolává efekt legitimizace většiny, protože může ukázat, že alternativní argumenty byly zvažovány, i když nakonec nepřevážily.³¹ Mám navíc za to, že transparentnost deliberace vtahuje občanskou společnost do diskusí o právu, čímž je posilována sounáležitost s justicí, a tím i větší péče o její nezávislost. Informovaná společenská diskuse zprostředkovaná i odlišnými stanovisky může nakonec vést k naplnění ideálu deliberativní demokracie, jak ji chápal například Jürgen Habermas.³²

V každém případě lze říct, že nejlepší disent je takový, který nakonec vůbec nemusí být napsán, a který je tak pouze předběžnou hrozbou, mající psychologický aspekt.³³ Tento psychologický aspekt předběžné hrozby je pak nazýván jako tzv. *performativní účinek disentů*.³⁴ V právu je obecně žádoucí se nejen vypořádat s pozitivní odpovědí, ale i negativními otázkami, jelikož materiálně správný závěr mnohdy nepostačuje a je zapotřebí, aby argumenty narážely na své alternativy.³⁵ Takové alternativy mohou disenty přinášet, a to jak ve formě performativního

²⁸ Srov. k tomu např. McMahon, Ch.: *Reasonable Disagreement. A Theory of Political Morality*. University of California, 2009. Srov. také Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimáček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 152.

²⁹ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a...

³⁰ Šimáček, V.: *Ústavní stížnost*. Leges, 2018, s. 218.

³¹ Weiler, J., H., H., De Burca, G. (ed.): *The European Court of Justice*. Oxford University Press, 2001, s. 215-227.

³² Jakkoli se teorie deliberativní demokracie zabývá spíše vládnutím ve smyslu moci zákonodárné a výkonné, je možné její východiska aplikovat obecně i na moc soudní, a to především v tom smyslu, že se jedná formu rozhodování s prvky konsensuálními, ale i většinovými, což je pro soudní rozhodování s odlišnými stanovisky zvláště typické. Jedná se především o témata suverenity lidu jako procedury a též legitimacy moci vyplývající ze suverenity. K tomu podrobněji např. Habermas, J.: *Diskursivní teorie liberální demokracie*. Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018, nebo Eagan, J.: *Deliberative democracy*. Britannica [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3eqZt6w.

³³ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a...

³⁴ Mastor, W.: *L'effet performatif des opinions séparées sur la motivation des décisions constitutionnelles majoritaires*. In: Hourquebie, F., Ponthoreau, M., C.: *La motivation des décisions des cours suprêmes et cours constitutionnelles*. Bruylant, 2012, s. 87.

³⁵ Madej, M., Horák, F.: *Axiomy v právní argumentaci*. Jurisprudence, 2018, č. 5, s. 29-42.

účinku, tak ve formě již zveřejněného odlišného stanoviska. Navíc, obsahem disentů často bývá kritika většiny v tom, že jí nebyly zváženy všechny relevantní skutečnosti.³⁶ To lze označit za kritiku axiomatického pojetí právní argumentace.

Disenty mohou sloužit i jako prostředek k postižení toho, co je mimo dosah práva nebo k poukazu na nedostatek pochopení pro nejslabší, na které právo nepamatuje.³⁷ Adresát rozhodnutí potom může být částečně uspokojen tím, že jeho názor alespoň někdo považuje za správný, což někdy v teorii odlišných stanovisek bývá označována jako tzv. *consolation prize of dissent* (volně přeloženo: „*dissent jako útěcha*“).³⁸ Zde se však znovu projevuje dvousečnost argumentů ve vztahu k disentům. Adresát totiž může být stejně tak frustrován z toho, že jeho názor nebyl vyhodnocen jako správný, přestože je evidentně natolik relevantní, že konkrétnímu soudci stál za sepsání odlišného stanovisko. Nejen na tomto, ale na všech výše zmíněných tradičních argumentech se tak ukazuje jejich limitovanost okolnostmi, kterými se v této práci budu dále zabývat.

³⁶ K tomu viz např. odlišné stanovisko P. Rychetského k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016, bod 36.

³⁷ Šimáčková, K.: *Nemusíme se vždycky shodnout aneb disentující soudci*. Respekt, 10. 1. 2019 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3syoYHU.

³⁸ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting*. Maine Law Review, 2005, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: bit.ly/3aokQnG, s. 330-331.

4. Zahraniční a česká úprava disentů

Pro pochopení disentů a jejich funkcí považuji za zásadní nejdříve představit některá specifika jejich zahraniční právní úpravy a následně je srovnat s praxí v České republice. Pokud jsem totiž výše uvedl (a dále to též budu ilustrovat), že česká úprava trpí především tím, že je kusá, lze se ve srovnání se zahraničím v mnohém inspirovat. Navíc, i historické kořeny disentů, jejich geneze a filozofické ospravedlnění jejich vzniku může poukazovat na to, jaká je a může být jejich role i v dnešní době.

4.1. Zahraniční úprava disentů

Původ disentů lze nalézt v tradici právního systému common law, konkrétně v tzv. metodě *seriatim*, která byla hojně využívána především v Anglii 18. století. Tato metoda spočívala, zjednodušeně řečeno, v řešení případu skrze ústní vyjádření vlastního názoru každého soudce bez předchozí porady a tato vyjádření byla pouze ústní a nesepisovala se.³⁹ To, že se disenty vyvinuly v systému common law dle mého názoru dává plně smysl. Domnívám se, že je tomu tak proto, že v common law byl historicky kladen mnohem větší důraz na relativní nezměnitelnost judikatury v důsledku precedenčního systému, a proto se disenty vyvinuly jako alespoň nějaký prostředek, jak odlišné názory reflektovat. Svě výsadní postavení si disenty v angloamerické právní kultuře udržely až do dnešních dnů. Především v USA je soudní nezávislost chápána jako transparentnost, tedy jako rozhodování na základě *veřejné rozpravy*, a z toho také tamější soudy do velké míry čerpají svou legitimitu.⁴⁰

To, o jak tradiční institut se ve Spojených státech amerických jedná, lze demonstrovat i z hlediska kvantitativního. Zatímco v judikatuře Ústavního soudu ČR se alespoň jedno odlišné stanovisko vyskytuje průměrně cca v 7 % případů skončených nálezem, v Americe jde o čísla až osminásobná.⁴¹ Lze tedy shrnout, že i z hlediska frekvence jsou disenty v kontinentální právní kultuře méně tradiční. Na druhou stranu, již v roce 2000 upozorňoval Zdeněk Kühn, že tvrzení o tom, že disenty jsou vlastní výhradně systému common law, by zcela opomíjelo

³⁹ Mahmoud, M.: *Disenty soudců...*, s. 29.

⁴⁰ Laffranque, J.: *Dissenting Opinion and Judicial Independence...*, s. 162.

⁴¹ Chvátal, J.: *Disenty u českých soudů...*, s. 71. Rostoucí tendenci z hlediska počtu odlišných stanovisek u Ústavního soudu ČR pak bylo možné pozorovat v letech 2020 a 2021, kdy se alespoň jeden disent nacházel u 13,5 % nálezů. V dalším roce 2020 již však procento opět kleslo na oněch průměrných 7 %, respektive konkrétně zde 6,5 % (všechny údaje čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.). Aniž by pak tato práce aspirovala na zjištění příčin tohoto výkyvu, na první pohled lze usuzovat na to, že šlo především o důsledek neprozkoumané, a tedy doposud nesjednocené covidové judikatury a s ní spojených věcí.

tendence, které jsou v kontinentálních právních řádech přítomny již delší dobu.⁴² O to spíše to platí nyní.

Není potom náhodou, že ti autoři, kteří se disentů v kontinentální právní kultuře nejvíce obávají, jsou autory pocházejícími z kultury angloamerické.⁴³ Pohled zvenčí je totiž svádí k názoru, že právní jistota a jednotnost hlasu soudu jsou v Evropě jakési kategorické modly. Jak bylo výše popsáno, historicky je evropské soudnictví na takových principech opravdu založeno. To však neznamená, že nemůže docházet k postupným změnám.

V evropském kontextu jsou tak přístupy jednotlivých států k odlišným stanoviskům značně různorodé, a to nejen z hlediska četnosti jejich využívání, ale i způsobů zakotvení. Celkem 22 z 27 států Evropské unie zná disenty alespoň na některé soudní instanci.⁴⁴ Tak např. v Polsku mohou disenty uplatňovat i obecné soudy, přičemž specifikem zde je, že toto právo zde vzniklo v důsledku aktivismu obecné justice *praeter legem*.⁴⁵

Pokud anglosaská právní kultura čerpá svou legitimitu k rozhodování z transparentnosti, evropská tradice je k této představě spíše protikladná. Prosazuje se totiž především tzv. princip *secrecy of deliberations*⁴⁶, který legitimitu soudního rozhodování částečně odvozuje z toho, co někteří nazývají jako *iluze právní jistoty*.⁴⁷ Mám však za to, že je to však především skutečně svobodná, vnějšími prvky neovlivněná soudcovská debata, která je hlavní výhodou principu *secrecy of deliberations*, a tedy je významným kontinentálním legitimačním zdrojem.

To plně potvrzuje i francouzské soudnictví, které publikaci odlišných stanovisek vůbec nezná. Součástí slibu každého francouzského soudce je dokonce závazek bezpodmínečně chránit princip *secret du délibération* (opět v překladu jako tajnost rozhodování či deliberace).⁴⁸ Poměrně extrémním příkladem principu tajnosti deliberace je pak belgické soudnictví, v rámci kterého nejen, že nejsou vůbec možná odlišná stanoviska, ale belgický nejvyšší soud dokonce

⁴² Kühn, Z.: *Mají mít naši soudcové právo separátního váta?*..., s. 3.

⁴³ Bricker, B.: *Breaking the principle of secrecy: An Examination of Judicial Dissent in the European Constitutional Courts*. Law & Policy, 2017 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3dvDWKE.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Kühn, Z. v diskuzi k Šimíček, V.: *Umožňuje zákonná úprava psát disenty?* Jiné právo, 2008 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3tKcfDm.

⁴⁶ Ačkoli český ekvivalent, resp. ustálený překlad tohoto slovního spojení v českém jazyce spíše neexistuje, bylo by možné výraz *secrecy of deliberations* patrně nejpřesněji přeložit jako tajnost deliberace či tajnost procesu rozhodování.

⁴⁷ Logacheva, E.: *Separate and Dissenting Opinions: Their Role in the Practice of the ICJ*. Riga Graduate School of Law, 2019 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3swzSy3, s. 22.

⁴⁸ Junod, S.: *Les opinions séparées des juges*. Université de Lausanne, 2017, s. 9.

tajnost deliberace označil za natolik významný princip, že z něj dovodil možnost trestního postihu soudců za veřejná vyjádření (individuální názory) k vydaným rozhodnutím.⁴⁹

Mezi další země, kde se odlišná stanoviska vůbec nevyskytují, se pak řadí kromě Francie a Belgie také Nizozemsko, Itálie, Lucembursko nebo Rakousko.⁵⁰ Z toho je patrné, že odlišná stanoviska mnohdy stále ještě nejsou považována za běžnou součást soudnictví, ba dokonce bývají někdy považována za výslovně nežádoucí. Dle mého názoru však lze mnohdy tento přístup považovat za bezúčelný tradicionalismus a za popření reality dnešního soudnictví i potřeb společnosti. Ne náhodou například někteří francouzští autoři tvrdí, že hlavní argumenty proti zavádění disentů jsou spíše povahy tradiční a teoretické, zatímco nejlepšími argumenty na jejich obranu bývá samotná praxe.⁵¹ K té se však mnohdy konkrétní stát neuchýlí, a to právě s odkazy na obavy podložené teoretickými argumenty prostřednictvím tradic právní kultury.

Skutečnou výjimkou je pak v evropském kontextu Irsko, které jako kdyby ignorovalo všechny obecné poučky týkající se role odlišných stanovisek. Tamější úprava je specifická především v tom, že disenty lze bez zábran přikládat k rozhodnutím všech obecných soudů, avšak u Nejvyššího soudu (rozhodujícího ústavní otázky) taková možnost není.⁵² Na tomto místě se ještě tato praxe nemusí být zdát tolik překvapivou či šokující, avšak jak bude dále v této práci popsáno, jedná se o úpravu, která jde zcela proti tomu, co bývá tradičně označováno jako hlavní smysl odlišných stanovisek, totiž jejich role u „velkých“ ústavněprávních otázek jako jsou lidská práva atp. Argument pro tuto irskou praxi lze tedy hledat snad jen v otázce legitimacy soudu, resp. autority finálního rozhodnutí. Za motivaci pro popsanou procesní úpravu totiž může být označen důraz na skutečnou finalitu rozhodnutí nejvyšší soudní instance, tedy ústavního soudu. Domnívám se však, že ani tento možný argument nemění nic na tom, že se jedná o praxi spíše kuriózní.

⁴⁹ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*...., s. 17.

⁵⁰ K tomu však nutno upozornit, že se bavíme o disentech v úzkém slova smyslu, tedy jen o těch veřejně publikovaných. Např. v Rakousku totiž existuje možnost odlišné stanovisko přiložit, avšak nahlédnout do něj může jen vyšší instance pro účely přezkumu. K tomu viz Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*...., s. 20.

⁵¹ Mastor, W.: *Les opinions séparées sont-elles raisonnables?* Cahiers de méthodologie juridique, Université Toulouse Capitole, Institut de Recherche en Droit Européen, International et Comparé, 2015 [online]. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: bit.ly/3RSSK8A, s. 2124-2126.

⁵² Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*...., s. 23.

4.2. Úprava disentů u nejvýznamnějších mezinárodních soudů

Nelze dále nezmínit ani praxi soudů mezinárodních, jelikož ta ilustruje výše uvedenou nemožnost generalizovat argumenty pro a proti odlišným stanoviskům. Některé argumenty ve prospěch disentů u určitých mezinárodních soudů totiž u jiných mezinárodních soudů bývají používány naopak proti jejich zavedení. Potřeba odlišných stanovisek u mezinárodních soudů je zdůrazňována převážně z důvodu názorové různorodosti jednotlivých zemí a právních kultur.⁵³ Z druhé strany však bývá upozorňováno na to, že v některých případech (typicky Soudní dvůr Evropské unie) disenty zavedeny nejsou, a to z důvodu, že v době ustavení těchto soudů bylo obtížné konstituovat jejich legitimitu, kterou údajně disenty oslabují.⁵⁴ Právě to je příklad dvousečného argumentu, kterým se tato práce bude nadále do velké míry zabývat, tedy, zda je dopad disentů na legitimitu soudu negativní, či pozitivní.

Ostatně i u Evropského soudu pro lidská práva, kde disenty hrají významnou roli, se zpočátku objevovaly názory, že odlišná stanoviska ohrožují utvrzení legitimacy soudu.⁵⁵ To se však spíše nepotvrdilo a u ESLP jsou nyní separátní víta běžnou součástí rozhodovací praxe, a to až přibližně v 80 % případů.⁵⁶ Důkazem toho, jak běžnou součástí rozhodovací činnosti se u ESLP disenty staly, je i jejich podrobná procesní úprava v interních předpisech soudu. Ta se projevuje především v tom, že disentující soudci mají k sepsání svého stanovisko konkrétní časový limit počínající dnem, kdy je jim odevzdána finální verze většinového rozhodnutí.⁵⁷ Jak bude v tomto textu dále popsáno, jedná se o velmi důležitý a praktický aspekt tvorby odlišných stanovisek. Podrobnost procesní úpravy se projevuje i v tom, že článek 74 odst. 2 jednacího řádu ESLP předpokládá existenci tzv. *bare statement of dissent*, který by bylo možné volně přeložit jako *prosté zveřejnění nesouhlasu*. Soudce v takovém případě (např. z časových ale i jiných důvodů) neseписuje komplexní odlišné stanovisko, avšak přesto považuje za účelné zveřejnit, že s rozhodnutím nesouhlasil. Ačkoli by možnost zveřejnění *bare statement of dissent* bylo

⁵³ Logacheva, E.: *Separate and Dissenting Opinions...*

⁵⁴ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States...*, s. 11.

⁵⁵ Rivière, F.: *Les opinions séparées des juges à la Cour Européenne des Droits de l'Homme*. Bruylant, 2004.

⁵⁶ White, R., Boussiakou, I.: *Separate opinions in the European Court of Human Rights*. Human Rights Law Review, 2009, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: doi.org/10.1093/hrlr/ngn033.

⁵⁷ Válová, I.: *Soudce ESLP Pejchal: Porušení ústavního pořádku Ústavním soudem směřuje proti základům právního státu*. Česká justice, 2021 [online]. [cit. 2023-04-22]. Dostupné z: bit.ly/32rmhgG.

samozřejmě možné dovést z prosté možnosti disentovat i bez explicitního zakotvení,⁵⁸ domnívám se, že výslovné zakotvení této možnosti ji vhodným způsobem legitimizuje.

Oproti Evropskému soudu pro lidská práva jsou naopak u Soudního dvora Evropské unie disenty vyloučené. Zajímavé vysvětlení této odlišnosti nabízí Zdeněk Kühn, který možný rozdíl vidí v tom, že SDEU jakožto soudní orgán Evropské unie klade silnější důraz na unifikační tendence.⁵⁹ Oproti tomu ESLP unifikaci jako prostředek legitimacy tolik „nepotřebuje“, a proto zde disenty mohou bez problémů existovat. Dalším argumentem, který se pak pro neexistenci disentů u SDEU objevuje, je, že se tím zaručuje nezávislost soudců, jelikož nebudou sváděni k zavděčování se svému domovskému státu, který je ke SDEU vyslal.⁶⁰ Mám však za to, že takový argument lze snadno rozptýlit. Tak jako na všech soudech, kde se disenty vyskytují, by i v případě Soudního dvora EU zveřejnění odlišných stanovisek při nesouhlasu s většinou nebylo povinné. Je to právě absence povinnosti disentovat, která tajnost a nezávislost podle mého názoru zaručuje. Zvláště v podmínkách soudů s omezenou délkou funkčního období (jakým je i ten český ústavní) nelze akceptovat, aby byl soudce nucen svůj menšinový názor veřejně prezentovat formou odlišného stanoviska, čímž by se mohl dostat do nemilosti vládnoucí garnitury, což je problematické zvláště v případě systémů možností renominací.

Nejméně „poetickým“, ale tím spíše nakonec možná nejpravděpodobnějším vysvětlením pro odlišný přístup k disentům u SDEU a ESLP tak nakonec může být fakt, že SDEU byl budován pod silným francouzským vlivem (vycházejícím z výše zmíněného principu tajnosti deliberace), oproti tomu na ustavení ESLP participovala širší základna států.⁶¹ V každém případě bývá SDEU poměrně často kritizován pro svůj „karteziánský styl“⁶², který vnímá právo jako sylogismus vedoucí k jediné správné odpovědi, což může být důsledkem či alespoň doprovodným faktorem neexistence odlišných stanovisek.

Lze tedy ještě jednou pro přehlednost shrnout, že to, jak nejednoznačné jsou interpretace důsledků existence odlišných stanovisek na legitimitu soudu a jeho rozhodnutí, se velmi

⁵⁸ V judikatuře Ústavního soudu, a to především u tzv. prvního Ústavního soudu, bylo možné náznaky těchto *bare statement of dissent* nalézt. Tak např. se tomu svojí stručností blíží odlišné stanovisko I. Brožové k nálezu sp. zn. II. ÚS 96/97 ze dne 1. 9. 1998.

⁵⁹ Kühn, Z.: *Mají mít naši soudcové právo separátního váta?*..., s. 4.

⁶⁰ Malenovský, J.: *Les opinions séparées et leurs répercussions sur l'indépendance du juge international*. Anuario Colombiano de Derecho Internacional, 2010, č. 3 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3svfayv, s. 30-32.

⁶¹ Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I., Wagnerová, E.: *Zákon o Ústavním soudu: Komentář*. § 14. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz.

⁶² Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*..., s. 34. Karteziánství bývá, zjednodušeně řečeno, definováno jako filozofický směr, ve kterém převládá jasnost a zřetelnost jako kritéria pravdy a ceněna je matematika a čistá dedukce jako zdroje poznání. K tomu viz např. encyklopedie.soc.cas.cz/w/Karteziánství.

ilustrativně odráží na příkladu ESLP a SDEU. V případě ESLP, kde jsou odlišná stanoviska možná, bývá aktuálně mnohdy poukazováno na to, že legitimitu posilují. Naopak u SDEU, kde disenty možné nejsou, převládají názory, že je tomu dobře s ohledem na křehkou legitimitu evropského práva,⁶³ což by však bylo možné teoreticky bez větších problémů aplikovat i na příklad ESLP. Situace se tak částečně jeví jako „spokojenost s tím, co máme, ať už je to cokoli“. S tím si však dle mého názoru nelze vystačit, a proto tato práce aspiruje na hlubší pochopení vztahu disentů a legitimacy soudů a soudních rozhodnutí.

4.3. Česká úprava disentů

V českém soudnictví se disenty nejvýrazněji projevují při rozhodování Ústavního soudu. Právo člena senátu i pléna uplatnit odlišné stanovisko má základ v zákonu č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, konkrétně v jeho ustanoveních § 14 a § 22.⁶⁴ Popis praxe odlišných stanovisek u Ústavního soudu bude esenciální součástí této práce, proto na tomto místě ponechávám detaily bez dalšího komentáře.

Nelze však nezmínit, že právo odlišného stanoviska mají i soudci Nejvyššího správního soudu, a to podle již výše zmíněného § 55a soudního řádu správního. Toto právo se však dává jen soudcům početnějších senátů, tedy obou rozšířených senátů (sedmičlenného a devítičlenného), resp. sedmičlenného senátu ve věcech volebních, ve věcech místního a krajského referenda, ve věcech politických stran a politických hnutí a sedmičlenného senátu v řízení o kompetenčních žalobách. Soudci v tříčlenných senátech právo uplatnit a zveřejnit odlišné stanovisko nemají.⁶⁵

Sporným zůstává, zda o disentu hovořit v případě trestního soudnictví, které podle § 58 odst. 1 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, umožňuje do protokolu o hlasování zahrnout i *mínění odlišné od názoru většiny*, a to u kterékoli instance. Tento protokol totiž zůstává účastníkům řízení vždy utajen, a slouží tak výhradně jako podklad při případném přezkumu rozhodnutí u vyšší instance. S přihlédnutím k tomu, co bylo řečeno v kapitole zabývající se definicí odlišných stanovisek, se tak o dissent v pravém slova smyslu nejedná, a to především z důvodu jejich neveřejnosti.

⁶³ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States...*, s. 36.

⁶⁴ *Soudce, který s rozhodnutím pléna nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména.*

⁶⁵ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a...

Navíc, hlasuje-li trestní soudce proti většině, musí odlišný názor povinně sepsat.⁶⁶ To je pozoruhodné a překvapivé, jelikož, jak bylo zmíněno, autoři se v zásadě shodují na tom, že povinnost uveřejnit disent je nežádoucí z hlediska soudcovské nezávislosti.⁶⁷ Domnívám se přesto, že jde o akceptovatelnou úpravu, a to díky neveřejnosti těchto stanovisek. Navíc, odlišuje-li se někdo od názoru většiny, měl by pro to mít dobrý důvod hodný zveřejnění alespoň pro vyšší instanci, tím spíše, že může svým názorem přispět ke kolektivnímu učení mezi soudci.⁶⁸

Již na tomto stručném pozitivněprávním úvodu lze sledovat, že česká úprava je poněkud kusá a nekoncepční. Někteří autoři dospívají k tomu, že se jedná o *nepovedený pokus o kompromis mezi anglosaskou a kontinentální tradicí*.⁶⁹ Tato nekoncepčnost se projevuje např. v tom, že není zcela zřejmé, proč byla odlišná stanoviska zavedena u Nejvyššího správního soudu, avšak u soudu Nejvyššího nikoli, resp. proč jsou odlišná stanoviska u Nejvyššího soudu přípustná pouze ke stanoviskům pléna a kolegia.⁷⁰ V tomto smyslu nebyla vedena žádná odborná diskuse. Dále se nekoncepčnost české úpravy disentů typicky projevuje i v tom, že zákon o ústavním soudu nerozlišuje mezi odlišnými stanovisky a konkurenčními stanovisky. Vzniká tak široký prostor pro vlastní pojetí jednotlivými soudci, což se týká právě především stanovisek konkurujících, jejichž obsah a forma jsou de facto neomezené, což nemusí být zcela vyhovující.

V judikatuře Ústavního soudu se konkurující stanoviska, tedy nesouhlasy výhradně s odůvodněním, vyskytují méně často,⁷¹ i přesto lze však vyzorovat tři odlišné způsoby přístupu k nim. První z nich zastupuje např. soudce Jiří Zemánek, který své nesouhlasy s odůvodněním povětšinou přímo nadepisuje jako „konkurující stanovisko“.⁷² Jan Filip je

⁶⁶ Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. C. H. Beck, 2013, s. 655-658.

⁶⁷ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts*. Zpráva č. 932/2018, sp. zn. CDL-AD (2018) 030, ze dne 17. 12. 2018 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3LvqCWB.

⁶⁸ Šimka, K.: *Disenty u vysokých soudů: Posilují, anebo zeslabují legitimitu soudního rozhodnutí?* Přednáška. Weyrový dny právní teorie, 6. 6. 2019 (pozn.: příspěvek K. Šimky nebyl publikován ve sborníku z konference; autor této práce se přednášky osobně účastnil).

⁶⁹ Šimíček, V.: *Ústavní stížnost...*, s. 219.

⁷⁰ Viz čl. 35 odst. 5 Jednacího řádu Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 2022, sp. zn. S 204/2022: Na žádost soudce, který se účastnil jednání kolegia nebo zasedání pléna a nesouhlasil se zaujatým stanoviskem nebo s jeho odůvodněním, se k protokolu o jednání kolegia nebo o zasedání pléna připojí podstatný obsah odlišného stanoviska (právního názoru) tohoto soudce s uvedením jeho jména a požádá-li o to, uveřejní se společně se stanoviskem ve Sbírce. Žádost musí soudce vyjádřit ústně nebo písemně do hlasování kolegia nebo pléna. Písemné vyhotovení svého odlišného stanoviska (právního názoru) je povinen předložit do vyhlášení stanoviska kolegia nebo pléna.

⁷¹ Tak např. v období od počátku fungování Ústavního soudu do konce roku 2007 se konkurující stanoviska vyskytovala v 61 případech oproti 307 klasickým odlišným stanoviskům směřujícím proti výroku rozhodnutí. Čerpáno vlastní analýzou databáze nalus.usoud.cz.

⁷² Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení sp. zn. III. ÚS 2039/20 ze dne 17. 12. 2020 a sp. zn. III. ÚS 3839/19 ze dne 18. 8. 2020.

jedním z reprezentantů druhého pojetí, v němž je nesouhlas s odůvodněním nadepsán jako „odlišné stanovisko“, avšak hned vzápětí soudce Filip výslovně upřesňuje, že se obsahově jedná o stanovisko konkurující.⁷³ Třetí pojetí, které v praxi Ústavního soudu převládá, spočívá v tom, že soudce podá odlišné stanovisko, ve kterém upřesní, že nesouhlas směřuje pouze vůči odůvodnění, avšak o pojmu konkurujícího stanoviska se vůbec nezmiňuje.⁷⁴ Z toho tedy vidíme, jak nesjednocená praxe je.

Výtky někdy zaznívají i v tom smyslu, že odlišná stanoviska Ústavního soudu nejsou publikována ve Sbírce zákonů, přičemž tyto výtky formulují především titíž akademici a soudci, kteří tvrdí, že odlišná stanoviska jsou součástí rozhodnutí.⁷⁵ Tím spíše je kritizovaná dichotomie, v rámci které jsou odlišná stanoviska zveřejňována ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, avšak ve Sbírce zákonů nikoli.⁷⁶ Právě to působí, že o povaze odlišných stanovisek, a především o tom, zda jsou skutečně součástí rozhodnutí, anebo nikoli, se stále vedou spory. Přitom fakt, zda je odlišné stanovisko součástí rozhodnutí, není bez významu. Může to mít totiž dopad na to, zda soudce lze soudce za názory či skutečnosti obsažené v odlišném stanovisku postihovat, ať už cestou disciplinární či jinou. Taková představa se na první pohled může jevit naprosto nepřipustnou, avšak v některých evropských státech vidíme, že se o až tak nepředstavitelnou situaci nejedná, jak bylo ostatně výše popsáno na belgickém příkladu a možnosti trestního postihu soudců.

V českém prostředí však (dle mého názoru zcela správně) panuje shoda na tom, že bez ohledu na povahu odlišných stanovisek vyplývá ze soudcovské nezávislosti nemožnost postihu za skutečnosti uvedené v disentu, jelikož ty jsou i dle odborné literatury faktickým prolomením pravidla mlčenlivosti soudce.⁷⁷ To se významně projevuje v tom, že odlišná stanoviska u Ústavního soudu bývají často prostorem pro vyjádření nesouhlasu s procesním postupem většiny, jak bude rozebráno na konci této práce, a proto bývá obsahem odlišných stanovisek často i zveřejňování jinak tajných informací, např. podrobností z jednání pléna. Takové vynášení informací však z výše naznačených důvodů zásadně nemůže být postihováno jako porušení mlčenlivosti.

⁷³ Odlišné stanovisko J. Filipa k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/10 ze dne 22. 5. 2013.

⁷⁴ Odlišné stanovisko R. Suchánka k usnesení sp. zn. III. ÚS 1211/20 ze dne 26. 5. 2020.

⁷⁵ Wagnerová, E. a kol.: *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Wolters Kluwer, 2007, s. 68. Zaznívají však i názory opačné, které říkají, že odlišná stanoviska jsou pouze součástí spisu, a nikoli rozhodnutí samého. K tomu viz Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V.: *Zákon o Ústavním soudu. Komentář*. C. H. Beck, 2007, s. 82.

⁷⁶ Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I., Wagnerová, E.: *Zákon o Ústavním soudu: Komentář*. § 57. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online] [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz

⁷⁷ Tamtéž, § 5.

Lze shrnout, že důvod, proč se v kontinentálním právu jen pramálo prosadila publikace odlišných stanovisek ve Sbírce zákonů je ten, že soud jako instituce v našem vnímání mluví jednohlasně. S tím souvisí i malá originalita právního jazyka a odosobnění rozhodnutí.⁷⁸ Proti přílišné publikaci či prezentaci odlišných stanovisek hovoří i fakt, že jsou řazena na konec rozhodnutí. V případě zveřejňování disentů ve Sbírce zákonů, popř. v případě čtení disentů při vyhlásování rozhodnutí by tak mohly mít nepřiměřenou sílu posledního slova.⁷⁹ Zcela jistě by nebylo rozumné z důvodu narušení legitimacy a autority rozhodnutí, pokud by soudce v případě veřejného vyhlásování nálezu, při kterém jsou často přítomna i média, na závěr prezentoval nesouhlasné názory k vyhlásovanému rozhodnutí.

V českém prostředí jsou tedy disenty výrazné převážně v praxi Ústavního soudu. V rozhodování ve věcech trestních nejsou separátní vóta veřejná, jsou pouze součástí tajného protokolu, a v činnosti Nejvyššího správního soudu se jedná o jev spíše výjimečný. U Nejvyššího soudu jsou odlišná stanoviska přípustná pouze ke stanoviskům kolegia a pléna, k čemuž dochází zřídka. Z toho důvodu se v následujících kapitolách práce budu v rámci českého prostředí věnovat téměř výhradně odlišným stanoviskům u Ústavního soudu, která budu průběžně zasazovat do kontextu teorií legitimacy soudů a jejich rozhodnutí.⁸⁰

⁷⁸ Kühn, Z.: *Justice a soumrak liberální demokracie*. In: Šimíček, V. (ed.): *25 let Ústavy České republiky*. Leges, 2019, s. 94-96.

⁷⁹ Šimáčková, K.: *Nemusíme se vždycky shodnout...*

⁸⁰ Důvod, proč se ve své práci budu primárně zabývat odlišnými stanovisky u Ústavního soudu, a nopak téměř vůbec těmi u Nejvyššího správního soudu, spočívá i v tom, že odlišnými stanovisky u NSS se již v nedávné době poměrně podrobně zabývala Kristina Blažková, viz Blažková, K.: *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech – Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu*. Leges, 2022.

5. Zdroje legitimacy soudních rozhodnutí

Soudy jakožto voličsky neodpovědné orgány potřebují větší zásobu legitimacy, tak aby jí měly dostatek i pro vydávání nepopulárních rozhodnutí.⁸¹ Je tomu tak zejména v případě soudů ústavních, které bývají obecně pod větším drobnohledem akademické i laické veřejnosti. Moderní teorie demokracie v schumpeterovském pojetí navíc říká, že existence ústavního soudnictví je mj. přímo legitimována nemožností absolutní shody vůle lidu a jeho zastupitelů.⁸² Není samozřejmě mým cílem se na tomto místě komplexně věnovat rozsáhlému tématu legitimacy ústavního soudnictví; mám však za to, že je pro lepší pochopení funkce disentů nutné poukázat na některé teorie legitimacy soudních rozhodnutí.

Co se tedy vlastně legitimitou myslí? Především je vhodné upozornit na to, že ačkoli je legitimita v této práci používána jak v souvislosti s rozhodnutím, tak se soudní mocí jako institucí, je přesnější tento pojem vyhradit spíše posléze uvedenému, tedy hovořit o *legimitě soudní moci a soudů*. To je totiž v souladu i s moderními teoriemi legitimacy, které považují za zásadní posun od weberovské silové legitimacy k tzv. *legimitě procedurou*.⁸³ Tuto legitimitu popisoval především německý sociolog Niklas Luhmann a lze ji shrnout tak, že se týká (a musí týkat) celého soudního systému, z čehož také plyne, že legitimita se nebude natolik odvozovat z přesvědčivosti či autoritativnosti konkrétního rozhodnutí.⁸⁴ Naopak, legitimita práva v moderní společnosti se projevuje připraveností adresátů rozhodnutí akceptovat, protože systém považují za racionální.⁸⁵ Právě v tomto smyslu tedy odlišná stanoviska posilují legitimitu soudů, a tím i konkrétních soudních rozhodnutí. Je totiž nerozhodné, zda v konkrétním případě disenty drobně naruší autoritu daného rozhodnutí. Důležité naopak je, že svojí samotnou existencí ukazují na otevřenost systému, který je základem legitimacy. Taková legitimizace práva prostřednictvím otevřenosti systému vědění bývá nazývána jako legitimizace performativitou a paralogií.⁸⁶

Jde tedy v tomto případě o akcent na institucionální legitimitu prostřednictvím demystifikace práva.⁸⁷ Obecné teorie legitimacy často hovoří o tom, že se legitimita projevuje v přijetí.⁸⁸ To mi v kontextu tématu odlišných stanovisek připadá více než přiléhavé. Přijetí rozhodnutí je totiž

⁸¹ Bentsen, H., L.: *Dissent, Legitimacy, and Public Support for Court Decisions...*, s. 590-591.

⁸² Kubát, M.: *Ústavní soudnictví a jeho legitimita...*

⁸³ Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita*. Karolinum, 1997, s. 175-178.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

⁸⁶ Tamtéž, s. 217.

⁸⁷ Hart, H., L., A.: *Právo, svoboda, morálka a jiné eseje*. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2019, s. 49-57.

⁸⁸ Kysela, J.: *Dělbá moci v kontextu věčného hledání dobré vlády*. Leges, 2020, s. 50.

nutné odlišit od ztotožnění se s jeho výsledkem, jelikož neztotožnění se s výsledkem nemusí vylučovat to, že adresát rozhodnutí přesto vnitřně *přijme*, tedy jej bude považovat za legitimní.⁸⁹ Právě zde dle mého názoru leží jedna z rolí odlišných stanovisek, která mohou díky svému tlaku na diskurzivnost rozhodování dopomoci k tomu, že ačkoli je adresát rozhodnutím do jisté míry popuzen, přijímá ho, a je proto pro něj legitimní.

Disenty jsou proto odrazem a podporovatelem legitimacy práva v jejím moderním chápání, tedy v době, kdy shoda na univerzálních hodnotách, ze kterých legitimita (soudního) systému mohla plynout, není dost dobře možná, a proto je tato shoda nahrazena přijetím tzv. *vnějšího sociálního prostředí*, tedy institucí (v tomto případě soudů), které rozhodnutí vydávají, a zároveň jde o přijetí procesu rozhodování, ať už jeho výsledkem bude cokoli.⁹⁰

Kritik takového přístupu k legitimitě by mohl namítat, že se z něj zcela vytrácí tolik důležitý tradiční prvek legitimacy, a to podřízení se výsledku. Bylo by taktéž možné namítat, že institucionální legitimita automaticky nepodmiňuje legitimitu rozhodnutí. Tak tomu ale dle mého názoru není, respektive výše uvedené teze tyto námitky nijak nevylučují. Soudobá sociologie práva tento prvek podřízení se nezpochybňuje, pouze jej uvádí do širšího sociálního kontextu a relativizuje tak čistě analytický přístup k právu.⁹¹

Hlasy zdůrazňující, že disenty legitimitě soudního rozhodování prospívají, jsou převažující, a argumenty pro to lze čerpat i z obecné filozofie, nejen z filozofie právní. Například Noam Chomsky při rozboru díla Alexandra von Humboldta tvrdí, že akceptaci argumentů, se kterými nesouhlasíme, je možné probudit jen v té mysli, které je poskytnuta kompletní mozaika všeho zvažovaného.⁹² Jinak řečeno, pokud adresát rozhodnutí není spokojen s jeho výsledkem, bude ho přesto snadněji akceptovat, pokud *porozumí* jeho argumentům, ačkoli s nimi *nesouhlasí*. Opět zde narážíme na výše zmíněnou legitimitu v přijetí.

K takovému chápání legitimacy soudního rozhodnutí se hlásí i autoři zabývající se prolutím morálky a práva. Např. H. L. A. Hart považuje za nejvyšší ctnost, pokud se justice v případě omylu *mýlí srozumitelně*.⁹³ Právě k tomu může dopomáhat existence disentů a dospíváme tak k tolik žádoucímu průsečíku mezi právem a morálkou, z něhož čerpáme legitimitu pro právní systém jako takový. Odlišná stanoviska navíc zabraňují přílišnému soudnímu dogmatismu,

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita...*, s. 175-178.

⁹¹ Tamtéž, s. 161.

⁹² Chomsky, N.: *Disident Západu*. Karolinum, 2014, s. 22-23.

⁹³ Hart, H., L., A.: *Právo, svoboda, morálka a jiné eseje...*, s. 64.

kterému bychom se měli vyvarovat už z toho důvodu, že žádný přezkum ústavnosti nebude jednostranným (a proto finálním) bouchnutím soudu do stolu, je-li rozhodování zvažující a vysvětlující.⁹⁴ Finální bouchnutí do stolu bez ponechání otevřených dveří pro budoucí vývoj by ve stále se měnícím světě bylo dle mého názoru nepřijatelným potlačením možnosti změny názoru, a to nejen názoru právního.

Zabýváme-li se legitimitou soudních rozhodnutí, ke kterým byl uplatněn dissent, mnozí autoři zdůrazňují také otázku možného soudcovského populismu.⁹⁵ Tím se, zjednodušeně řečeno, myslí, že se soudce projevováním určitých, v části společnosti populárních názorů, může chtít účelově zavděčit, či stát se reprezentantem určitého proudu, což je, jak již bylo naznačeno výše, zvláště rizikové v systémech, kde dochází k renominacím soudců⁹⁶, jako tomu je u Ústavního soudu ČR. V takových systémech totiž nelze vyloučit, že soudce bude využívat prostor daný odlišnými stanovisky k tomu, aby si naklonil přízeň politické reprezentace, která je za znovujmenování soudců zodpovědná, či, aby si naklonil určitou část veřejnosti, čímž by vyvinul i politický tlak na své znovujmenování, jak bylo uvedeno výše. Existuje tak názor, že argument podpory legitimacy díky dissentům je jen zástěrkou pro soudce, kteří skrze ně chtějí nezávazně projevat své mnohdy kontroverzní názory.

Právě to je otázkou, nad kterou je nutné se zamyslet z hlediska toho, zda jsou odlišná stanoviska v širokém měřítku vhodným institutem v naší typicky kontinentální právní kultuře, která je založena na institucionální legitimitě. Proti ní totiž, jak upozorňuje Mitchel Lasser, stojí legitimita substantivní, ve které jsou naopak mnohem viditelnější a výraznější jednotliví soudci jakožto osobnosti⁹⁷, přičemž z jejich osobnostních kvalit a profilací je legitimita čerpána.⁹⁸ Subtypem substantivní legitimacy, o které Lasser hovoří, je pak legitimita diskurzivně-argumentativní.⁹⁹ V tomto pojetí legitimita rozhodnutí stojí a padá do velké míry s jeho logičností a přesvědčivostí, nikoli se strukturální legitimitou celého systému jako takového.¹⁰⁰

Příkladem soudu, který stojí na uvedeném pojetí legitimacy je např. Soudní dvůr Evropské unie, ale osobně bych za něj označil minimálně částečně i český Ústavní soud. Tyto soudy totiž stojí

⁹⁴ Kysela, J.: *Dělba moci v kontextu věčného hledání dobré vlády...*, s. 214.

⁹⁵ Zilis, M., A., Wedeking, J.: *Disagreeable rhetoric and the prospect of public opposition*. Political research quarterly, 2018, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: [jstor.org/stable/26600479](https://www.jstor.org/stable/26600479).

⁹⁶ Paulus, A.: *Judgments and Separate Opinions: Complementarity and Tensions*. Transkript projevu pro Evropský soud pro lidská práva. Štrasburk, 25. 1. 2019 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: bit.ly/3HPglUZ, s. 4.

⁹⁷ Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?...*, s. 93.

⁹⁸ Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?...*, s. 93.

⁹⁹ Lasser, M.: *Judicial deliberations: A Comparative Analysis of Transparency and Legitimacy*. Oxford University Press, 2009.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 338.

někde na pomezí legitimacy substantivní a institucionální. Jejich silným základem je institucionálnost v souladu s tradicí kontinentální právní kultury, avšak zároveň se ve větší míře projevují i osobnosti soudců a legitimita je též čerpána z argumentačních střetů a diskurzivnosti. Právě to jsou aspekty, které do judikatury přináší odlišná stanoviska. Existence odlišných stanovisek tedy výrazně posiluje substantivní a argumentativně-diskurzivní prvek legitimacy. Tím je dle mého názoru částečně vyvrácena, nebo spíše doplněna výše zmíněná teze o tom, že ústavní soudnictví čerpá legitimitu z *připravenosti k přijetí*, která je do velké míry institucionálně daná. Vidíme totiž, že disenty posilují i prvek substantivní legitimacy, který, ačkoli ho nelze ztotožnit s autoritou konkrétních rozhodnutí, má dopady i v konkrétních případech.

V souvislosti se soudcovským populismem lze proto usuzovat, že sama možnost disentovat dává soudci záminku ustupovat od kompromisních řešení. Nakolik jsou tyto obavy opodstatněné, je velmi těžké empiricky ověřit. Minimálně rozhodovací činnost prvního Ústavního soudu ČR však tyto obavy ze soudcovského populismu v disentech nepotvrzuje. To dovozují především z toho, že většina odlišných stanovisek v té době vůbec nebyla soudci podepisována, a tedy s nimi jejich názory vůbec nemohly být veřejně ztotožnitelné,¹⁰¹ popř. odlišná stanoviska pouze obsahovala iniciály soudce na konci textu.¹⁰² Na druhou stranu však samozřejmě nelze uzavřít, že by dnešní praxe, kdy se disenty podepisují, automaticky svědčila o jakémkoli soudcovském populismu.

Je však nutné dodat, že z hlediska odlišných stanovisek a teorií legitimacy rozhodnutí, hraje roli ještě jeden aspekt. Tím je, zda se odlišná stanoviska vyskytují u obecných soudů nebo soudů vyšších, hlavně ústavních. Odlišná stanoviska totiž podporují legitimitu rozhodnutí tím, že přispívají k tzv. maximalistickému pojetí soudního rozhodování, které se snaží o co nejširší vystižení všech okolností rozhodované věci včetně nastínění možných argumentů a hypotetických situací do budoucna.¹⁰³ Toto maximalistické pojetí se však zvláště v kontinentální právní kultuře logicky nehodí pro rozhodování obecných soudů v individuálních věcech, ale spíše k soudům ústavním.

¹⁰¹ Např. odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/97 ze dne 4. 6. 1997 nebo odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/96 ze dne 4. 6. 1997. U druhého z uvedených odlišných stanovisek je však zajímavé, že ačkoli není podepsáno, v databázi nalus je jeho autorka evidována, a je jí I. Brožová.

¹⁰² Odlišná stanoviska k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/2000 ze dne 10. 1. 2001.

¹⁰³ Podrobněji k maximalismu a minimalismu v soudním rozhodování viz Ondřejek, P.: *Maximalism and Minimalism in Judicial Decision-Making: How can Courts Strengthen or Weaken the Unity of a Legal System?* In: Ondřejek, P. (ed.): *Judicial Law-Making and Judicial Interpretation in Central European Countries: How Can Courts Strengthen or Weaken the Unity of Law?* Wolters Kluwer, 2021, s. 119-134.

Všechny výše předestřené argumenty však dostávají ještě jeden speciální rozměr zvláště v dnešní době, který bývá mnohdy označována jako postfaktická v tom smyslu, že běžný člověk v záplavě informací *neví, co si z toho všeho má vzít*.¹⁰⁴ V takové době si pak člověk de facto musí udělat vlastní názor i proti své vůli.¹⁰⁵ Ulrich Beck v knize *Riziková společnost* popisuje, že „*všichni experti skládají svoje neshody u nohou jednotlivce a propouštějí ho s dobře míněnou výzvou, aby vše posoudil podle vlastních představ... jednatel je pozvedáván na iluzorní trůn toho, kdo utváří svět*.”¹⁰⁶ Právě to se z hlediska legitimacy může jevit jako zvláště naléhavý argument proti existenci odlišných stanovisek v dnešní době; v širším smyslu se jedná o problém legitimacy v době postfaktické vůbec. S vědomím těchto rizik je proto nutné vždy k odlišným stanoviskům a jejich existenci přistupovat.

¹⁰⁴ Pospěch, P.: *Neznámá společnost: Pohledy na současné Česko*. Host, 2021, s. 138.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 137.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 138.

6. Odlišná stanoviska a soudcovská nezávislost

Stručně bych se na tomto místě rád věnoval i souvislosti mezi odlišnými stanovisky a soudcovskou nezávislostí. Účelem není pojem soudcovské nezávislosti komplexně vyložit, ale naznačit názory týkající se role disentů v této otázce. Jedná se také o kapitulu, v níž se patrně nejvíce rozcházejím s většinou autorů zabývajících se disenty, jelikož dospívám k závěru, že odlišná stanoviska nezávislosti soudců spíše neprospívají (což neznamená, že to není kompenzováno jejich jinými výhodami). Domnívám se však, že i přes drobnou „kacířkost“ jsou tyto závěry podloženy.

Abychom mohli dopad odlišných stanovisek na nezávislost soudců analyzovat, je potřeba nejprve nezávislost definovat, což však bývá úkol nesnadný. To, zda jednotliví autoři či soudci vnímají disenty jako prospěšné pro soudcovskou nezávislost, anebo nikoli, pak nakonec souvisí s tím, jak na definici a obsah soudcovské nezávislosti pohlížejí. Uvedené vychází především z rozdělení na soudcovskou nezávislost institucionální a osobní.¹⁰⁷ Konkrétně řečeno, vnímáme-li nezávislost soudců jako jakousi intelektuální integritu, pak jí disenty prospívají. Zastánkyní tohoto přístupu je např. Kateřina Šimáčková, která tvrdí, že „*chápeme-li soudcovskou nezávislost jako povinnost rozhodovat nezávisle a tím i nestranně, nikoli jako jakési prerogativum spojené se soudcovskou funkcí, pak existence odlišných stanovisek chrání tuto soudcovskou nezávislost a nestrannost tím způsobem, že soudy nebudou vydávat neuvážená rozhodnutí, která by se mohla stát terčem kritiky obsažené v separátním vótu, přičemž v tomto smyslu je posilováno odpovědné rozhodování celého soudu.*“¹⁰⁸ Osobně se však domnívám, že ztotožňovat *odpovědné rozhodování celého soudu* s pojmem soudcovské nezávislosti, a tím obhajovat pozitivní dopad odlišných stanovisek, je úvaha poměrně kontroverzní a ošidná. Nezávislost soudců se totiž dle mého názoru spíše pojí se zárukami výkonu soudcovské profese než s konkrétní činností soudce.

Šimáčková dále jako argument uvádí, že disenty *zvyšují transparentnost a ochraňují jednotlivé soudce, proti tomu, aby jim byla připisována rozhodnutí, s nimiž nesouhlasí.*¹⁰⁹ S tímto tvrzením se ztotožňuji. Nesouhlasím však s interpretací, že možné připisování rozhodnutí, se kterými soudce nesouhlasí, by negativně ovlivnilo soudcovskou nezávislost. Lépe řečeno, nedomnívám

¹⁰⁷ K tomuto dělení se kloní např. Šimíček, V.: *Ústavní základy soudní a soudcovské nezávislosti aneb aby nikdo nemusel útočit do kopce*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci*. Leges, 2020, s. 37.

¹⁰⁸ Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 157.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 156.

se ani, že soudcům bývají rozhodnutí připisována, nejsou-li soudcem zpravodajem.¹¹⁰ Navíc, i kdybychom tuto premisu o nevhodnosti připisování rozhodnutí přijali, odlišná stanoviska stejně tak (ba mnohem více) poskytují soudci prostor pro vyjádření názoru, který mu poté bude veřejně připisován, čímž se, jak bylo uvedeno výše, může např. záměrně dostávat do milosti či nemilosti vládnoucí garnitury, která má v českých podmínkách vliv na znovujmenování ústavních soudců. Právě tyto institucionální záruky a rizika pak lépe odpovídají pojmu soudcovské nezávislosti.

Judikatura Ústavního soudu dospívá k tomu, že *“nezávislost a nestrannost představují ideální typy, které nikdy nelze naplnit absolutně – lze se k nim pouze přibližovat, což je dáno jejich sociální povahou. Nezávislostí se rozumí vyloučení možnosti účinně působit na svobodnou tvorbu vůle soudců... Nezávislost je vztahovou kategorií, která se úzce pojí s pojmem moci chápané jako možnost vnucovat vůli jiným... Nestrannost a nezávislost v objektivní poloze se na obecné úrovni posuzují z hlediska vztahu k ostatním mocenským složkám (princip dělby moci) a z hlediska schopnosti aktérů (s potenciálním zájmem na určitém výsledku či průběhu sporu) ovlivnit vznik, trvání a zánik funkce člena soudního orgánu.”*¹¹¹ Z toho plyne, že v judikatuře Ústavního soudu je, dle mého názoru zcela správně, nezávislost také chápána jako nezávislost institucionální, tedy jako součást teorie dělby moci a také jako nemožnost (či jen zcela omezená možnost) ostatních složek moci zasahovat do výkonu moci soudní.

Z pohledu intelektuální integrity, svobody projevu, ventilace sporů rozvoje diskuse atd. lze tedy odlišná stanoviska kvitovat a považovat je za vhodný instrument soudce, který mu umožní se lépe rozhodovat. Jedná se zde o výše zmíněné osobní vnímání nezávislosti soudce, doplňující perspektivu institucionální. I tato osobní rovina nezávislosti však bývá spíše vnímána jako osobnostní integrita soudce, schopnost nepropadnout převažujícím veřejným náladám či pokora při výkonu funkce.¹¹² Ani těmto osobnostním aspektům nezávislosti však odlišná stanoviska dle mého soudu nijak výrazně neprospívají. Tím spíše odlišná stanoviska nezávislosti obecně nijak zásadně neprospívají, chápeme-li ji více jako souhrn institucionálních záruk, což, jak bylo uvedeno, je názor převažující jak v teorii, tak judikatuře. Závěrem se však sluší znovu zopakovat, že fakt, že odlišná stanoviska nijak výrazně nepodporují soudcovskou nezávislost,

¹¹⁰ Výjimkou může snad být jen občasné mediální zkratkovité ztotožňování rozhodnutí Ústavního soudu s osobou jeho předsedy, což je však z podstaty věci fenomén zcela odlišný a specifický.

¹¹¹ Nález sp. zn. Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005.

¹¹² Šimíček, V.: *Ústavní základy soudní a soudcovské nezávislosti aneb aby nikdo nemusel útočit do kopce*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 43.

ještě neznamená, že to je argument pro jejich omezování. Pouze by dle mého názoru argument nezávislosti soudců neměl být používán pro excesivní rozmach odlišných stanovisek.

7. Jazyková forma disentu

Ať už si myslíme cokoli o výše zmíněných rizicích soudcovského populismu spojených s disenty a o souvislosti mezi disenty a nezávislostí soudců, v každém případě zůstává faktem, že odlišná stanoviska mohou být a v praxi také bývají z jazykového hlediska uvolněnější. Díky této své formální nsvázanosti mohou mít snadnější přístup ke společnosti; jejich argumentace může být srozumitelnější, a tím i akceptovanější. To není případ jen českého Ústavního soudu, ale např. i Evropského soudu pro lidská práva, v jehož judikatuře se mnohdy nachází originální přirovnání, jako třeba když soudkyně Motoc ve svém disentu přirovnala článek 14 Úmluvy k Popelce a celý příběh ještě zasadila do Shakespearova Hamleta.¹¹³ Jazyková forma disentů nám tak může i leccos prozradit o soudci samém. Vezmeme-li příklad Ústavního soudu ČR, odlišná stanoviska sepisují soudci ve valné většině případů sami, čímž je myšleno, že tak činí bez větší pomoci svých asistentů, jak tomu bývá u konceptů samotných rozhodnutí.¹¹⁴

Jazyková forma disentů velmi úzce souvisí i s jejich dopady na legitimitu soudů a soudních rozhodnutí. Píše o tom ostatně i Jiří Příbáň, když odkazuje na díla Richarda Rortyho a Stanleyho Fische, kteří navázali na teorie Heideggerovy a Wittgensteinovy. Podle těchto autorů nespočívá proces hledání legitimacy práva a soudních rozhodnutí v hledání autority, ale v udržování konverzace, ve které hraje hlavní roli „řeč a slovník“.¹¹⁵ Na řeč a slovník disentů se tedy na tomto místě zaměřím podrobněji, a to v první sub-kapitole nejdříve obecně a poté v druhé sub-kapitole analyzováním judikatury Ústavního soudu ČR.

7.1. Hořké disenty a soudcovská kolegalita

Legendární soudce amerického Nejvyššího soudu Antonin Scalia za své nejlepší soudcovské kolegy považoval ty, kteří ve svých disentech konstruktivně polemizovali s většinou, aniž by se nechali emocionálně unést.¹¹⁶ Narážel tak na význam jazykové formy odlišných stanovisek ve vztahu k zachování legitimacy soudu, stejně jako zdůrazňoval potřebu udržet profesionalitu vztahů mezi soudci. Jinými slovy tak vlastně Scalia tvrdil, že nesouhlas, který je korektně jazykově podaný, má podle něj zcela jiné dopady na legitimitu soudu a jeho vnitřní vztahy,

¹¹³ Odlišné stanovisko soudkyně I. A. Motoc k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva sp. zn. 38048/18 ze dne 16. 11. 2021.

¹¹⁴ Tento rys typický pro odlišná stanoviska, tedy, že jej povětšinou soudci sepisují sami bez svých asistentů, potvrzují sami ústavní soudci. K tomu např. Blažková, K.: *Jan Musil – V moderní době je jedním z poslání práva chránit slabé, hendikepované a bezmocné*. In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právníký Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Leges, 2020, s. 170.

¹¹⁵ Příbáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita...*, s. 218

¹¹⁶ *In Conversation: Antonin Scalia*. New York Magazine, 4. 10. 2013 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: nym.ag/3xiOyEG.

nežli nesouhlas přehnaně emocionální či osobní. Scaliův případ však zároveň ilustruje, jak se některé argumenty spojené s disenty dají účelově používat. Scalia byl totiž známý pro své tzv. *hořké disenty*, tedy odlišná stanoviska, která se vyznačovala právě velmi ostrým, až skoro urážlivým jazykem.¹¹⁷ Je tedy poněkud paradoxní, že osobou, která na rizika hořkých disentů upozorňovala, byla tatáž osoba, která jich patrně nejvíce nadužívala.

Užívání hořkých disentů však není zcela nepochopitelné a neospravedlnitelné. Mezi výhody lze řadit např. poskytnutí pocitu úlevy pro soudce ve vypjatých sporech, tedy možnost nemuset navenek mlčet s většinou, se kterou zásadně nesouhlasí. Jistě, poskytnutí pocitu úlevy projevením nesouhlasu navenek poskytují odlišný stanoviska sama o sobě, avšak hořké disenty mohou ještě zvýšit pocit vypsání se z frustrace. Tento psychologický aspekt dle mého názoru nelze podceňovat, pročež ho zmiňuje jak právě Scalia,¹¹⁸ tak v českých podmínkách např. ústavní soudci Jiří Zemánek¹¹⁹ nebo Pavel Rychetský.¹²⁰ Bývalý soudce Nejvyššího soudu USA William O. Douglas dokonce hovořil o tom, že pro soudce u vysokých soudů, kde je nutno často řešit nejen holé právní problémy, ale i morální dilemata, jsou odlišná stanoviska „*jedinou věcí, která činí život takového soudce snesitelným*“.¹²¹ Existují dokonce názory, které jdou v tomto smyslu ještě dál a hovoří o tom, že ventilovat eventuální spory navenek prostřednictvím odlišných stanovisek je vždy prospěšnější, než aby napětí zůstalo potlačeno uvnitř senátu.¹²² Soudobá západní teorie soudnictví dokonce ventilaci sporů uvnitř soudu považuje za jeden ze dvou základních významů disentů.¹²³ Domnívám se, že tento názor má oporu právě ve strachu z již výše (i níže) zmíněné možné nevráživosti v rámci senátu. Nelze však z druhé strany pominout, že ventilování veškerých sporů navenek může mít negativní dopady na legitimitu soudu, jak již bylo také rozebráno výše.

Odlišná stanoviska tedy v tomto světle nacházejí další svou funkci, a to regulace následných debat delegitimizujících vydané rozhodnutí. Na druhou stranu je nutné brát v potaz, že „*Zákon*

¹¹⁷ Viz např. odlišné stanovisko Antonina Scali k rozhodnutí Nejvyššího soudu USA sp. zn. 576 US 644 (2015), *Obergefell v. Hodges*, ve kterém mj. uvádí, že: „...dnešní rozhodnutí opět snížilo reputaci soudu.“

¹¹⁸ Dostál, M.: *Tři výročí Antonina Scali*. Právník, 2016, č. 7, s. 565-566.

¹¹⁹ V odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. III. ÚS 1283/17 ze dne 12. 5. 2020 označil Zemánek rozhodnutí svých kolegů za „*projev souhlasu s šikanózní aplikací zákona*“ a později uvedl, že ho k takto explicitním vyjádřením vedlo „*značné roztrpčení*“ a vůle vyvolat na Ústavním soudě debatu o mechanismech ke sjednocení judikatury. K tomu viz Procházková, A.: *Nelze vykládat právo proti zdravému rozumu a citu pro spravedlnost*. Rozhovor s ústavním soudcem Jiřím Zemánkem. Respekt, 27. 8. 2020 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: bit.ly/40zVv2A.

¹²⁰ *Rozhovor s Pavlem Rychetským*. Interview ČT24 Speciál, 25. 12. 2020 [online]. [cit. 2022-07-14] Dostupné z: bit.ly/3LA0E4i.

¹²¹ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting...*, s. 340-341.

¹²² Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci...*, s. 150.

¹²³ Kühn, Z.: *Mají mít naši soudcové právo separátního váta?*..., s. 4.

o Ústavním soudu nicméně nezakazuje soudci Ústavního soudu komentovat a vysvětlovat již přijaté rozhodnutí (včetně v zápisu zmíněného odkladu vykonatelnosti). Takovýto zákaz nevyplývá z povinnosti mlčenlivosti soudce Ústavního soudu podle § 5, ani z § 36 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu, jež jako důvod vyloučení soudce Ústavního soudu stanoví, že byl v téže věci činný při výkonu jiné funkce nebo povolání, než je funkce soudce Ústavního soudu.¹²⁴ Tento závěr je z pohledu odlišných stanovisek důležitý hned v několika aspektech. Zaprvé, nezakazuje-li zákon o Ústavním soudu následné komentování rozhodnutí, jistě nezakazuje komentování rozhodnutí v jakékoli podobě v odlišném stanovisku. Tím je tedy potvrzen již výše zmíněný závěr o tom, že postih soudce za projevy či informace uvedené v disentu by musel být důsledkem naprostého excesu. Za druhé, citovaný závěr Ústavního soudu vedl k rozhoření jednoho z nejméně výraznějších sporů v rámci Ústavního soudu za poslední roky, kdy soudci Suchánek a Fiala plénem vyřčený názor opakovaně nerespektují v judikatuře svého čtvrtého senátu, který rozhoduje o vyloučení soudce Šimíčka ze třetího senátu pro podjatost.¹²⁵

V každém případě lze vyspání se z frustrace, a to i formou hořkého disentu, považovat za přijatelnější než potenciální veřejné výstupy, ke kterým by přehlasovaný soudce mohl být puzen, jelikož takové veřejné výstupy již legitimitu soudu a kolegiální uvnitř něj mohou intenzivněji ohrožovat.

Pojmem, který při studiu jazykové formy disentů hojně zaznívá, je *kolegialita* mezi soudci. Institucionální legitimita totiž vždy vyžaduje sebeomezení při výkonu práv, jejichž užívání by mohlo vést k excesivnímu individualismu.¹²⁶ Takovým právem je i právo disentu. Kolegiální ale nelze vnímat čistě jako zdrženlivost a respekt vůči ostatním soudcům či jako ochotu ke kompromisu. Jde spíše o dynamiku vztahů, diskusí, jakož i formální a neformální procesy, jež probíhají v rámci vícečlenného soudního tělesa a jež mají vliv na konečné rozhodnutí a jeho podobu.¹²⁷ Takové moderní pojetí kolegiální tak odlišná stanoviska jednoznačně podporují

¹²⁴ Usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 19/22 ze dne 20. 9. 2022, bod 26.

¹²⁵ Srov. např. usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2951/22 ze dne 24. 11. 2022, sp. zn. III. ÚS 3110/22 ze dne 19. 12. 2022 nebo sp. zn. III. ÚS 1909/22 ze dne 15. 11. 2022 a odlišná stanoviska J. Filipa k nim.

¹²⁶ L'Heureux-Dubé, C.: *The Dissenting Opinion: Voice of the Future?* Osgoode Hall Law Journal, 2000, č. 3 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: bit.ly/3YkUSZh, s. 515. Individualismem v tomto kontextu autorka citovaného článku myslí, s odkazem mj. na vyjádření soudkyně R. B. Ginsburg, nadměrné časté disentingování z triviálních důvodů a používání neumírněných a příliš kritických vyjádření vůči většině.

¹²⁷ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Masarykova univerzita, 2021, s. 125.

a zmírňují tak představy o judikatuře Ústavního soudu založené na tzv. postojovém modelu, ve kterém soudce, zjednodušeně řečeno, není ovlivňován ničím než svou vlastní ideologií.¹²⁸

Osobně mám však za to, že pozitivní dopad disentů na kolegiální ve smyslu dynamiky vztahů není tak jednoznačný, jak je někdy zkratkovitě naznačováno. V systémech s výraznou rolí odlišných stanovisek totiž může docházet k fenoménu, kdy dlouhodobě menšinoví soudci začnou svou roli pocítovat jako trvale disentuující, z čehož plyne, že v sobě již nenacházejí chuť ke kompromisům, a také budou méně participovat na přípravě většinového názoru, ba naopak se spíše budou od počátku zaměřovat na přípravu svého osobního separátního vóta.¹²⁹ To může mít na kolegiální a úroveň deliberace velmi neblahé účinky, ačkoli, jak bylo zmíněno, názory se v tomto ohledu velmi diametrálně odlišují. I například soudci SDEU však tvrdí, že by se v případě existence disentů báli o zachování žádoucí úrovně kolegiality.¹³⁰

Diskusi tak lze raději redukovat na to, že nakonec není rozhodující, zda disentuující soudce volí ostřejší jazyk, ale zda nezpochybňuje samu kompetentnost většiny. Právě v tom lze vidět základní dělicí linii mezi tím, zda disent ohrožuje legitimitu soudu, či zda ji naopak svojí existencí posiluje. Ostřejší jazyk v odlišných stanoviscích, kvůli kterému bychom tato stanoviska mohli označit za hořké disenty, tedy sám o sobě patrně negativní dopad na legitimitu nemá. Naopak opakované či dlouhodobé podřívání legitimacy většiny v odlišných stanoviscích by již negativní důsledky mít mohlo. To zdůrazňuje i Benátská komise Rady Evropy ve své Zprávě o odlišných stanoviscích ústavních soudů, která jako konkrétní negativní příklad uvádí, pokud by v odlišném stanovisku zaznělo např., že většina rozhoduje *neodborně* či *zcela nekvalitně*.¹³¹ Ačkoli tedy v tomto uvedeném příkladu vidíme, že se nejedná o nijak arogantní či jinak hořký disent, Benátská komise zdůrazňuje, že zpochybňování legitimacy většiny soudu již není tím, k čemu odlišná stanoviska slouží.

Proto mám za to, že lze slovíčkaření ponechat stranou a je vhodnější se zaměřit na potlačení excesů. Excesem jistě bude, pokud menšina zpochybní elementární erudici většiny, jak již bylo uvedeno. Z druhé strany však může být excesem i přehnaná regulace toho, jaká má být formálně-jazyková stránka separátních stanovisek. Takto excesivní regulace se projevuje například u rumunského ústavního soudu, který v roce 2017 přijal opatření zakazující

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States...*, s. 11.

¹³⁰ Tamtéž, s. 33.

¹³¹ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts...*, s. 17.

v disentech jakékoli „*citově zbarvené, provokující nebo politicky sugestivní názory*“.¹³² Separátní vóta musí být dokonce předem odevzdána předsedovi soudu, který v případě rozporu s uvedenými pravidly nařídí jejich úpravu. Ačkoli tedy snahy o svázání formy disentů za účelem kolegiality mohou být chvályhodné, v praxi bude velmi složité vyvarovat se nepřipustnému omezení nezávislosti soudce. V každém případě je však žádoucí, aby odlišná stanoviska dodržovala rámeček, který poměrně trefně jeden soudce Ústavního soudu popsal jako „*noblesa v neshodě, nikdy ad personam*.“¹³³

Nesmírně zajímavou myšlenkou, která de facto propojuje téměř všechny aspekty zmíněné v této práci včetně právě jazykové formy odlišných stanovisek, je nakonec ta, že disenty jsou vlastně projevem posunu od konsensu ke kolegialitě jakožto hlavnímu legitimačnímu principu soudnictví.¹³⁴ Tím se chce říct, že legitimita soudu a jeho rozhodnutí již není dovozována z názorové jednoty uvnitř něj, ale ze zachování důstojné úrovně nesouhlasu, která se projevuje právě především v jazykové formě odlišných stanovisek. Soud, který se umí „důstojně pohádat“ tak nakonec může požívat největší míry legitimacy, protože se ukáže, že i přes neshody je schopen nadále efektivně a odborně pracovat.

7.2. Bližší pohled na jazykovou formu disentů u Ústavního soudu ČR

Abych tento kontext doplnil o praxi českého Ústavního soudu, analyzoval jsem celkem 153 odlišných stanovisek, vybraných rovnoměrně z jednotlivých let fungování Ústavního soudu a také rovnoměrně vybraných dle jejich autorů (to však ne v absolutních číslech, jelikož pokud určitý soudce disentuje pravidelněji, je logické, aby do analyzovaného vzorku byl zahrnut vícekrát než soudce, který tak činí méně často). V rámci této analýzy jsem dospěl k závěru, že odlišná stanoviska u Ústavního soudu nebývají svým obsahem významně hořká ani urážlivá, v mezinárodním srovnání jsou průměrně dlouhá a zároveň jsou povětšinou, až na některé níže uvedené výjimky, relativně formální.¹³⁵ Ani doba tzv. covidové judikatury, která přinesla poměrně zásadní zvýšení poměru odlišných stanovisek, nevedla z hlediska jazykové formy odlišných stanovisek k nevráživosti. Jan Grinc v roce 2012 shrnul: „*Jestliže J. Filip. v roce*

¹³² Tamtéž.

¹³³ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 203.

¹³⁴ The Harvard Law Review Association: *From Consensus to Collegiality: The Origins of the “Respectful” Dissent...*, s. 1322.

¹³⁵ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

2001 uváděl, že je třeba ocenit, že polemika, s názorem většiny je kultivovaná, lze totéž opakovat i v roce 2012”.¹³⁶ To samé lze znovu v této práci po 11 letech zopakovat.

Zajímavé je, že v americkém kontextu bývá dělicí linie mezi *respectful* a *disrespectful dissent* (tedy mezi tím, zda je dissent hořký, nevraživý, urážlivý, či naopak zdvořilý) vytyčena podle toho, zda se v textu disentu objevuje výraz *respectfully* nebo jeho jiné jazyková obdoba.¹³⁷ Význam tohoto slovního spojení, často uvedeného na začátku odlišného stanoviska, bývá v USA považován za zcela zásadní, a to především proto, že čtenáři disentů jsou na toto spojení již tak zvyklí, že jeho vynechání soudcem může být skutečně poukazem na intenzitu, formu a nevlídnost nesouhlasu.¹³⁸ Takové formální posuzování však považuji pro české podmínky za nevyhovující. Proto jsem odlišná stanoviska analyzoval z pohledu jazykové formy nejen dle prvních formálních náznaků, ale v rámci celého jejich kontextu. Dělicí linii mezi zdvořilým a nezdořilým disentem totiž nelze hledat jen ve formálně-jazykovém vyjádření, ale i v obsahu samotného odlišného stanoviska, např. v tom, zda odlišné stanovisko nezpochybňuje erudici většiny, jak již bylo uvedeno. I z toho pak vyplynula převažující uctivost odlišných stanovisek. Hraničními výjimkami budiž například případy, kdy menšina označila rozhodnutí většiny za „odsouzeníhodné“¹³⁹, dospěla k tomu, že „plenární většina své rozhodnutí snad ani nemůže myslet vážně“¹⁴⁰, nebo napsala, že nad rozhodnutím většiny „zůstává rozum zcela stát“.¹⁴¹ Mírně hněvivě působí i označení postupu většiny za „vrchol arogance“.¹⁴² Za skutečně hořký dissent, který jde až na samotnou hranu úcty vůči většině pak považuji společné odlišné stanovisko soudců Vojtěcha Šimíčka, Jaromíra Jirsy, Pavla Šámala, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/21 ze dne 24. 5. 2022. V bodě 6 svého odlišného stanoviska např. soudci uvedli, že se jim určité konstatování většiny jeví jako „spíše nepodařený pokus o vtíp“. V bodě 10 pak disentuující soudci vyjadřují přesvědčení, že se většina ve svém odůvodnění zachovala až sarkasticky.

Přesto však takové občasně hořké disenty lze považovat za legitimní, pokud nebudou využívány extenzivně¹⁴³, a nestane se z nich věc systémová, sloužící k sebeprezentaci soudce. Naopak,

¹³⁶ Grinc, J.: *Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky*. In: Kysela, J., Ondřejková, J. a kol.: *Jak se píše o soudech a soudcích: soudní moc v mezioborové perspektivě*. Leges, 2012, s. 83.

¹³⁷ The Harvard Law Review Association: *From Consensus to Collegiality: The Origins of the “Respectful” Dissent...*, s.1323.

¹³⁸ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting...*, s. 342-343.

¹³⁹ Odlišné stanovisko V. Paula k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/99 ze dne 3. 7. 2000.

¹⁴⁰ Odlišné stanovisko R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/19 ze dne 24. 11. 2020.

¹⁴¹ Odlišné stanovisko K. Šimáčkové, L. Davida a V. Šimíčka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/17 ze dne 12. 12. 2017.

¹⁴² Společné odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

¹⁴³ L'Heureux-Dubé, C.: *The Dissenting Opinion: Voice of the Future?...*, s. 515.

v tomto uvedeném případě vidíme, že na sepsání odlišného stanoviska participovalo hned pět soudců, proto o sebe prezentaci spíše nelze hovořit. Navíc, jak již bylo řečeno, jedná se o výjimku z jinak velmi umírněné praxe, kdy soudci zcela zjevně tónem svého disentu chtějí upozornit na dle jejich názoru poměrně závažnou chybu pléna. To, co je závažnou chybou, a co nikoli, však může být subjektivní, a právě proto by zdvořilý disent měl být pravidlem, z něhož jsou přípustné jen občasné výjimky. Soudci navíc dosáhli toho, čeho patrně dosáhnout chtěli; díky ostřejšímu jazyku bylo o jejich odlišném stanovisku poměrně hojně referováno v médiích.¹⁴⁴ Jejich odlišné stanovisko tak vyvolalo veřejnou debatu, což, jak bude uvedeno níže, může být jeden z legitimních a tradičně uznávaných důvodů psaní disentů. Zároveň je však v té souvislosti opět vhodné zopakovat, že nadužíváním výhod jazykové volnosti se soudce vždy může dostat na hranici nežádoucího soudcovského populismu, a proto je třeba bedlivě sledovat, zda jsou tyto případy skutečně jen výjimkou, jako tomu tak zatím je, či zda se nestávají pravidlem.

Jakkoli bylo řečeno, že odlišná stanoviska Ústavního soudu jsou i v mezinárodním srovnání až na některé výjimky relativně zdvořilá, neznamená to automaticky, že jsou také formální. Ba naopak, disenty mnohdy poskytují nenahraditelný prostor pro originální vyjádření názoru soudce či skupiny soudců. Domnívám se, že má smysl zkoumat jazykovou formu disentů podrobněji nad rámec toho, zda jsou hořké či umírněné, jelikož už samotný fakt, že mohou být, a také bývají psány, narozdíl od většinového rozhodnutí, v první osobě z pohledu soudce, dává prostor pro mnohem osobitější formulace. I zde lze nacházet určitý psychologický aspekt, jelikož soudce je dlouhodobě při své činnosti v rámci širokého pléna, ale i senátu, svázán kompromisy a také očekáváními od toho, jaký je jazykový styl rozhodnutí v české, spíše formální a jazykově neoriginální právní kultuře. Proto, podobně jako disenty poskytují prostor pro vypsání se z frustrace, mohou stejně tak poskytovat prostor pro vypsání se z jiného druhu frustrace, kterým je frustrace ze „svázanosti“. Proto například společné odlišné stanovisko k nálezu ve věci elektronické evidence tržeb je uvozeno citací ze satirického pořadu *Jistě, pane premiére*, a i následující pasáže disentu vykazují míru jazykové lidovosti, kterou by si ani ten nejprogresivnější ústavní soud (natož ten český) patrně nedovolil v odůvodnění samém.¹⁴⁵

Obdobně tak (nejednou) činila i soudkyně Ivana Janů, která taktéž jazykové volnosti poměrně často využívala. Tak například ve svém odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/11 ze

¹⁴⁴ *Pokus o vtíp či sarkasmus. Pět soudců ostře zkritizovalo rozhodnutí svých kolegů.* Česká justice, 2. 6. 2022 [online]. [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: bit.ly/3HT2s6k.

¹⁴⁵ Společné odlišné stanovisko soudců V. Šimíčka, J. Jirsy, T. Lichovníka, K. Šimáčkové a D. Uhlíře k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017.

dne 28. 2. 2012 uvedla Janů: „*Zní to až neuvěřitelně, ale na Ústavním soudu se narodilo nádherné mimino „Actio Popularis“.* Dlouho se spekulovalo, kdo je těhotný...snad Subsidiarita? Šlo o komplikovaný porod v domácím prostředí s těžkými následky – lze však doufat, že Subsidiarita přežije!“ Obecně bych takový styl označil jako méně žádoucí, resp. hraničící se zmíněným rizikem znevažování práce soudu, avšak při pohledu na kontext tohoto konkrétního odlišného stanoviska jej lze akceptovat, jelikož sama soudkyně v úvodu disentu uvádí: „*Ctění kolegové mi jistě pro jednu prominou, pokud své odlišné stanovisko začnu trochu odlehčeně, nicméně však tematicky.*“ Opět lze tedy zopakovat, že nestává-li se taková praxe pravidlem, lze ji považovat za legitimní.

Pro soudce se tedy odlišnými stanovisky, jak již bylo naznačeno, otevírá prostor pro přiblížení své argumentace nejen k adresátům rozhodnutí.¹⁴⁶ Líbivé expresivní obraty mohou být snáze převzaty i médii a odlišné stanovisko tak mnohdy může mít významný vliv ve veřejném prostoru.¹⁴⁷ Poměrně hojně citované byl např. dissent Stanislava Balíka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (*Povinnost uchazečů o zaměstnání vykonávat veřejnou službu*), ve kterém Balík referoval o „*lehkoživkách, které jako pijavice vysávají veřejné finance.*“¹⁴⁸ Sám Balík k tomu pak v rozhovoru uvádí, že při úvahách o ochraně ústavnosti je taktéž veden snahami své „*rozhodnutí prodat.*“¹⁴⁹ Účelovou snahou o něco takového se však soudci znovu mohou dostat na samou hranici nežádoucího soudcovského populismu, popř. bude mít dissent nepřiměřenou sílu posledního slova, a to do velké míry právě díky jeho formální nesvázanosti. Není-li totiž úmyslem autora odlišného stanoviska skutečně přesvědčit relevantní většinu (např. i proto, že si je jist, že ji nepřesvědčí), může docházet k tomu, že takový soudce dissent zavčas neohlásí, neposkytne své názory většině ke zvážení, a bude tedy moci i prostřednictvím ironie, arogance či jiných jazykových prostředků velmi přesvědčivě reagovat na většinové stanovisko, aniž by většina měla možnost dále reagovat.¹⁵⁰

Je však nutno upozornit, že někteří autoři z druhé strany upozorňují na to, že se v České republice narozdíl od amerického prostředí nepotvrdilo, že by vydané disenty narušovaly

¹⁴⁶ Zjevným projevem takové snahy je i např. odlišné stanovisko S. Balíka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014, ve kterém píše, že: „*Přeložím-li si text II. výroku nálezu z "právníčiny" do "člověčiny", dopracuji se k tomuto znění...*“.

¹⁴⁷ Mediálně rezonovalo např. společné odlišné stanovisko soudců L. Davida, J. Fenyka, J. Fialy a R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

¹⁴⁸ Friedel, T.: *Stanislav Balík – Když se práva berou vážně, ač se může zdát, že ne zas tak moc.* In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právnícký Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR.* Leges, 2015, s. 45.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 46.

¹⁵⁰ Podrobněji k tomu viz kapitola 8 této práce.

legitimitu rozhodnutí tím, že by na ně média primárně více upozorňovala či o rozhodnutích v těchto případech informovala kontroverzněji nebo negativněji než o jiných rozhodnutích.¹⁵¹ Osobně mám však za to, že je tomu tak především proto, že se soudci drží ve zmíněných mantinelech korektní a zdvořilé polemiky s většinou. Tomu tak však do budoucna nemusí být navždy, a je proto třeba na tato rizika upozorňovat.

V judikatuře Ústavního soudu ČR lze spatřit i jakési kombinace touhy soudce po jazykové volnosti a „vypsání se z frustrace“ z toho, jak byla daná věc rozhodnuta. Do extrému dopracoval v tomto ohledu svá odlišná stanoviska např. Stanislav Balík. Za vše může hovořit citace z jeho odlišného stanoviska k nálezu ve věci *Stavební spoření*, kde Balík svůj nesouhlas vyjadřuje mj. takto: „*Nezbedný student, který poprvé text načmáral poněkud rychle, již ví, že s výjimkou části napadeného zákona zrušené I. výrokem nálezu, preceptor neshledal v dalším obsahu rušeného zákona nic protiústavního.*“¹⁵²

Stejný soudce však také někdy zachází až na hranici toho, co lze označit jako jakýsi marginální disent, tedy situaci, kdy je otázka, ke které je uplatňován nesouhlas, natolik podružná, že je možné hovořit o tom, že sepsání odlišného stanoviska za narušení legitimacy rozhodnutí v tomto případě spíše nestojí.¹⁵³ Tato marginalita disentu je pak s jeho jazykovou formou, resp. s jeho konkrétním obsahem úzce propojena. V některých případech totiž soudce používá disenty možná více k vlastní prezentaci než ke zveřejnění názoru, který by reálně přispěl k diskurzivnosti rozhodnutí. Tím může být ve výsledku oslabena legitimita soudu.

Typickým příkladem marginálního disentu je dle mého soudu odlišné stanovisko Stanislava Balíka k nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2326/07 ze dne 31. 3. 2011. Toto odlišné stanovisko je natolik krátké, že je lze citovat celé: „*Hlasoval jsem pro vyhovění návrhu, a to z jediného důvodu: Nepokradeš?*“. I při bližším studiu obsahu tohoto nálezu není zcela zřejmé, co se Balík snaží tímto svým odlišným stanoviskem říci. Navíc, jazykovým vyjádřením svého disentu dává najevo, že zde byl pouze jediný důvod, proč hlasoval pro vyhovění návrhu. Přesto tak hlasoval, zároveň však uplatnil odlišné stanovisko, kterým však nic důležitého k obsahu rozhodnutí nedoplňuje. Domnívám se, že se jedná o typický příklad propojení témat uvedených nejen v této kapitole, a to témat rizika marginálních disentů, jazykové formy a také možného nadbytečného sebeprezentování soudce prostřednictvím odlišných stanovisek. Pokud totiž soudce nemá, co zásadního k rozhodnutí sdělit, považují za zbytečné, aby svým odlišným

¹⁵¹ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 178.

¹⁵² Odlišné stanovisko S. Balíka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011.

¹⁵³ Ginsburg, R., B.: *The role of dissenting opinions...*, s. 7.

stanoviskem snižoval autoritu rozhodnutí, jakkoli je jinak snížení individuální autority rozhodnutí kompenzováno posilováním institucionální legitimacy, jak o tom bylo pojednáno především v kapitole 4.

Celkově je nutné zmínit, jak podceňovaná je role jazykové formy odlišných stanovisek, diskutuje-li se o jejich dopadu na legitimitu rozhodnutí. Osobně mám za to, že stylistika a věcnost disentů je možná nejdůležitějším aspektem, který určuje, jaký bude efekt na legitimitu rozhodnutí. Takové tvrzení se může zdát být banálním. Vždyť jazyková forma je vlastně veškerým obsahem odlišného stanoviska. Mám však za to, že celá otázka takto banální není. I drobné formulační rozdíly v jinak obsahově totožném disentu mohou z hlediska dopadů na legitimitu mít rozhodující vliv. Nepřikláním se ke zmíněnému americkému pojetí, které rozděluje uctivé a neuctivé disenty podle krátkých formulačních floskulí, avšak celkový kontext odlišného stanoviska z hlediska jeho jazykové formy či jen třeba ironie v pozadí může být významný. Proto bývá i mezinárodně poukazováno na to, že promotéři i kritici disentů opomíjí vzít v potaz roli konkrétního rétorického stylu.¹⁵⁴ Bylo by proto chybné dovodit, že na jazykové formě separátních stanovisek nezáleží, dokud nejsou excesivním způsobem hořká. Ba naopak, měl by být kladen důraz na to, aby disenty nejen nebyly neuctivé vůči většině soudu, ale aby byly naopak skutečně věcné a racionální, tak aby prospěly legitimitě soudu.

¹⁵⁴ The Harvard Law Review Association. *From Consensus to Collegiality: The Origins of the "Respectful" Dissent...*, s. 1320.

8. Typické otázky řešené v disentech

S jazykovou formou dále velmi úzce souvisí otázka, čeho se disenty nejčastěji týkají (a také mají týkat). V této kapitole se proto snažím vyzorovat, jaké otázky existenci odlišného stanoviska nejvíce přitahují. Tyto obecné závěry potom opět porovnávám s praxí Ústavního soudu.

8.1. Velká témata si zaslouží hlasitý nesouhlas

Důvod, proč se celosvětově disenty prosadily především na nejvyšších soudech je mj. ten, že vyšší soudy mohou mít tendenci tíhnout k dogmatismu a doktrinálnosti. Lze si v extrémním případě představit i tak silnou ideologizaci, která právní podklad pro rozhodnutí pouze předstírá.¹⁵⁵ Z toho vyplývá, že disenty plní svůj účel převážně u těchto ideologických otázek a budou projevem názorů, které se dotýkají základního přesvědčení soudce, nebo jde o takové případy, kdy kauzu nebude možné v dohledné době revidovat.¹⁵⁶ To lze pro účely zjednodušení v rámci této kapitoly označit jako „velká témata“. Méně by se tak disenty měly projevovat především u relativně marginálních výkladových právních otázek s malým společenským přesahem.

Lze se navíc domnívat, že ne každý nesouhlas si zaslouží uplatnění disentu. Bývalý soudce amerického *Court of Appeal*, Kermit Lipez, dokonce nabízí schéma otázek, které by si soudce měl zodpovědět předtím, než disent uplatní. Ty lze shrnout tak, že soudce by měl rozumět účelu odlišného stanoviska a jeho publiku a zvažovat, zda otázka, které by se stanovisko týkalo, je k jeho uplatnění vhodná.¹⁵⁷ To je názor, který se odráží i v praxi některých evropských nejvyšších a ústavních soudů. Například v Německu se disenty u ústavního soudu dle publikovaných analýz nacházejí jen asi v 6 % případů plenárních věcí (oproti cca 20 % v případě českého Ústavního soudu)¹⁵⁸, a to téměř výhradně v otázkách tzv. politicky či jinak společensky exponovaných.¹⁵⁹ Pokud soud jako celek nechce působit jako hašteřivý, měl by si své disenty schovávat pro ty nejdůležitější kauzy.

¹⁵⁵ Hořeňovský, J., Chmel, J.: *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2015, č. 6, s. 302.

¹⁵⁶ Zemánek, J.: *Nelze vykládat právo proti zdravému rozumu a citu pro spravedlnost...* Zemánek v tomto rozhovoru uvedl: „V majetkových restitucích, kdy se brzy jednou provždy uzavře možnost nápravy křivd minulosti, jsem věděl, že bude-li třeba, pak hlasitý disent uplatním.“

¹⁵⁷ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting...*

¹⁵⁸ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

¹⁵⁹ Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States...*, s. 22.

Například Pavel Holländer ze svých 35 odlišných stanovisek všechna uplatnil v rámci plenárního rozhodování, a navíc žádné v řízeních o ústavní stížnosti.¹⁶⁰ Jakkoli význam jednotlivých kauz nelze generalizovat podle typu řízení, je z toho patrné, že si obecně Holländer šetřil svá odlišná stanoviska právě pro nejdůležitější kauzy. To je v souladu i s praxí tzv. druhého Ústavního soudu.¹⁶¹ V rámci něj byla převážná většina odlišných stanovisek uplatněna v plenárních věcech, kdy např. Eliška Wagnerová ze svých čtyřiceti odlišných stanovisek neuplatnila v senátu ani jedno. Zajímavé však je, že v rámci tohoto složení soudu a senátů vystupují čtyři jména, která počet senátních disentů vůči celkovému svému počtu disentů mají procentuálně poněkud vyšší. A co je ještě zajímavější, jedná se o soudce, z nichž každý se nachází v jiném senátu. To může ukazovat na to, že v každém senátu se vytvořila určitá dynamika, v rámci které existoval soudce, který častěji nesouhlasil a byl tedy jakýmsi minoritním hlasem. Jednalo se o soudce Balíka, Musila a Výborného a soudkyni Janů, kteří v průměru 43 % ze svých disentů použili v senátním rozhodování.¹⁶²

Jinak je však převládající počet disentů v plenárním rozhodování patrně v souladu s teorií, že disenty by se neměly zaměřovat na marginálie, jelikož v takovém případě oslabují institucionální pozici soudu a znevýhodňují jej při výkonu jeho základního poslání, jak již bylo výše zmíněno. Nad rámec již citovaných odlišných stanovisek Stanislava Balíka lze označit za částečně marginální disent i např. odlišné stanovisko Jiřího Zemánka k odůvodnění odmítavého usnesení sp. zn. III. ÚS 2039/20 ze dne 17. 12. 2020. Zemánek přímo uvedl, že rozhodnutí *nelze nic zásadního vytknout*, avšak zbytek senátu dle něho zůstal *cosi dlužen edukativnímu úkolu* v odůvodnění. Takovouto připomínku lze dle mého soudu považovat za poměrně okrajovou a konkrétní účel disentu zde spíše nesvětí narušení legitimacy rozhodnutí.

Jakkoli jsem charakteristiku „velkých témat“ již naznačil, ne vždy je samozřejmě jednoznačné, co se tímto výrazem konkrétně myslí, a proto se pokusím uvést konkrétní příklady otázek, ve kterých se tato premisa o velkých tématech, která si zaslouží hlasitý disent, obecně uplatní. Na prvním místě bych za takové otázky označil oblast lidských práv. V teorii lidských práv se často hovoří o tom, že většina z nich jsou de facto principy, které z povahy věci mohou být kontradiktorní, tedy že každé základní lidské právo je potenciálně omezitelné minimálně

¹⁶⁰ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

¹⁶¹ Hovořím zde o Ústavním soudu ve složení předseda Rychetský, místopředsedkyně Wagnerová, místopředseda Holländer. I. Senát: Duchoň, Güttler, Janů, II. Senát: Balík, Lastovecká, Nykodým, III. Senát: Kůrka, Mucha, Musil, IV. Senát: Formánková, Výborný, Židlická.

¹⁶² Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

konfliktem s jiným takovým právem.¹⁶³ Je potom samozřejmé, že žádné konkrétní lidské právo a priori nepřevažuje nad jiným, a proto je nutné v každém případě pečlivě zkoumat okolnosti případu, a z toho dovodit, které právo převáží, přičemž se tak děje především prostřednictvím testu proporcionality. Právě proto je nutno vnímat roli odlišných stanovisek u lidskoprávních otázek jako naprosto esenciální.

Z toho všeho se pak dovozuje právě i smysluplnost existence odlišných stanovisek především u ústavních soudů (či jejich ekvivalentů v jednotlivých zemích). Jsou to ostatně i sami soudci, kteří v rozhovorech zdůrazňují, že existenci disentů oceňují proto, že je sféra lidských práv přímo vyžaduje.¹⁶⁴ Odlišná stanoviska totiž nejen, že mohou legitimizovat většinové rozhodnutí tím, že poskytují kompletní mozaiku mnohdy nesnadného myšlenkového a interpretačního procesu, ale také mohou dodat potřebný kontext rozhodnutí pro budoucí případy, kdy z důvodu byť jen mírných skutkových odchylek může menšinová argumentace najednou převládnout, jak to bude popsáno níže v kapitole o tom, komu disenty směřují. Zároveň mám za to, že právě tyto argumenty jsou silným podpůrcem tvrzení, že je legitimní uplatňovat odlišná stanoviska i k odůvodnění, tedy sepisovat konkurující stanoviska. Je tomu tak proto, že Ústavní soud, ač se snaží o rozvinutí určitých předvídatelných standardů přezkumu v otázkách lidských práv, nakonec vždy určuje rozsah přezkumu převážně skrze konkrétní specifické okolnosti. Tyto argumenty v odůvodnění se pak mohou stát relativně trvalým referenčním rámcem pro přezkum, a to tím spíše, bereme-li v potaz obecnou závaznost *ratia decidendi* odůvodnění.¹⁶⁵ Ačkoli tedy konkurující stanoviska součástí odůvodnění nejsou a nejsou ani závazná v uvedeném smyslu, mohou odůvodnění určitým způsobem do budoucna rozvíjet, což není nepodstatné.

Kromě sféry lidskoprávních otázek obecně, kterou by za „velké téma“ patrně označila většina soudců, je však nutné zkoumat i odlišnosti a profesní zaměření jednotlivých soudců. Podle toho totiž bude možné zjistit, jaká konkrétní lidská práva či jiné ústavní principy hrají pro jednotlivé

¹⁶³ Pospíšil, I., Langášek, T., Šimíček, V., Wagnerová, E. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Wolters Kluwer, 2012. Konkrétně k tomu komentář k čl. 6 odst. 2 a též úvod k celému komentáři. Komentář jako celek se kloní k závěru o praktické absenci absolutně neomezených základních práv a svobod, s kterýmžto závěrem se ztotožňuji.

¹⁶⁴ White, R., Boussiakou, I.: *Separate opinions in the European Court of Human Rights...*, s. 57.

¹⁶⁵ Praxe týkající se respektu k závaznosti *ratia decidendi* rozhodnutí Ústavního soudu se totiž liší. Zatímco sám Ústavní soud, máje na paměti vůli k prosazování své autority, razí teorii o tom, že obecné soudy mají sledovat *ratia decidendi* rozhodnutí ÚS, která jsou pro ně závazná, právě obecné soudy se již k této praxi staví opatrněji a zdrženlivěji. Je tomu tak především proto, že vymezení *ratia decidendi* není snadnou disciplínou, a to především z pohledu jeho odlišení od obiter dicta, tedy z hlediska odlišení toho, jaké skutečnosti jsou pro rozhodnutí relevantní, a jaké nikoli. To má poté důsledky z hlediska možné změny právního názoru, jak na to velmi trefně upozorňuje (a pojmy vysvětluje) P. Holländer ve svém odlišném stanovisku ke stanovisku pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 ze dne 8. 11. 2011.

soudce významnou roli. I v tom dle mého názoru tkví velká výhoda odlišných stanovisek, totiž že jejich prostřednictvím můžeme identifikovat, jaké otázky jsou pro jednotlivé soudce nejpodstatnější. Tyto otázky se pak logicky vzato často překrývají s právní oblastí, ve které se daný soudce po celý svůj profesní život profiloval.

Tak např. v případě ústavního soudce Jana Musila lze jako výrazné nesouhlasy identifikovat disenty nejen k rozhodnutím v oblasti trestního řízení, kterému se Musil profesně věnoval, ale i v oblasti sociálních práv. To se projevilo např. v jeho odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/08 ze dne 20. 5. 2008 nebo také k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 54/10 ze dne 24. 4. 2012 (karenční doba), v němž Musil dokonce výslovně uvedl, že v jeho vidění je sociální smír *nesmírně hodnotný statek, jemuž je třeba přiznat vysokou pozici na stupnici civilizačních hodnot*. Akcent na určitou konkrétní hodnotu v odlišných stanoviscích lze pak vysledovat nejen u některých disentérů až notoricky známých pro své zaměření, jako je např. Kateřina Šimáčková v oblasti práv dětí a ochrany rodiny.¹⁶⁶ Lze jej vyzorovat i u soudců, jejichž odlišná stanoviska zůstávají v pozadí zájmu, jako je např. Vladimír Klokočka, který dokonce v celých 67 % svých odlišných stanovisek argumentoval principem rovnosti a poukazoval na jeho zásadní význam.¹⁶⁷

Ve výsledku tak lze uzavřít, že argumenty předestřené v této podkapitole by mohly svědčit pro zavedení disentů i u dalších soudních instancí a senátů. Přijmeme-li totiž tezi, že kontinentální právní kultura má výrazně konsensuální charakter, zavedení disentů např. u malých senátů NSS by ve výsledku způsobilo jen to, že by disenty byly podávány u kauz, které jsou důležité a v jejich případě by pak rozšíření možnosti zveřejňovat odlišná stanoviska transparentnosti rozhodování Nejvyššího správního soudu přispělo.¹⁶⁸

8.2. Nesouhlasné mlčení jako alibismus?

S názorem, že jen velká témata si zaslouží dissent, lze však polemizovat. Stojí proti nim kategoričtější pojetí, jehož zastánkyní je z ústavních soudců a soudkyň např. Kateřina Šimáčková nebo Ivana Janů. Druhá jmenovaná např. tvrdí, že pokud soudce nesouhlasí se stanoviskem většiny svých kolegů, měl by vždy své argumenty vyjádřit v disentním

¹⁶⁶ Srov. např. odlišné stanovisko K. Šimáčkové k nálezům sp. zn. Pl. ÚS 6/20 ze dne 15. 12. 2020 (K uznání cizozemského rozhodnutí o osvojení dítěte registrovanými partner), k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/17 ze dne 17. 12. 2019 (Přídavek na dítě ve zvýšené výměře) nebo k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/15 ze dne 19. 11. 2015 (K ústavnosti zákazu osvojení dítěte partnerem rodiče v nesezdaném soužití).

¹⁶⁷ Srov. např. odlišná stanoviska V. Klokočky k nálezům sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995, sp. zn. Pl. ÚS 6/96 ze dne 5. 11. 1996 nebo sp. zn. I. ÚS 277/96 ze dne 22. 10. 1996.

¹⁶⁸ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a...

stanovisku.¹⁶⁹ Šimáčková dokonce uvádí, že nesouhlasit bez současného uplatnění disentu je alibismus.¹⁷⁰ I soudce Jan Musil bývá v tomto smyslu označován za principiálního a sám si vybavuje pouze 3 situace, kdy neuveřejnil disent, pokud s většinou nesouhlasil, přičemž ho k tomu vedla jistota o tom, že problém do budoucna pomine např. již připravovanou změnou zákona.¹⁷¹ V zásadě obdobné názory vyjádřili i někteří další ústavní soudci v anonymních rozhovorech.¹⁷² Tak např. bylo uvedeno, že se soudce domnívá, že povinnost publikovat disent samozřejmě není právní povinností, ale jde o jakousi morální odpovědnost, což daný soudce dovozuje z toho, že soudce Ústavního soudu je placený, aby vyjadřoval své názory.¹⁷³ Poslední část tohoto tvrzení mi připadá poměrně kontroverzní, celkově lze však zhodnotit, že by soudce své nesouhlasné názory formulovat spíše měl, a jen ve výjimkách odůvodněných například dopadem na legitimitu konkrétního rozhodnutí by měl zvažovat skrytí svého nesouhlasu veřejnosti.

Jak již bylo řečeno výše, je nepochybné, že nesouhlas s většinou by měl být racionální a podložený. Jsem však přesvědčen, že je nutné zachovat prostor pro to, aby soudce mohl nezveřejnit svůj nesouhlas, přestože hlasoval proti většině. Jaroslav Benák, narozdíl od Jana Chmela¹⁷⁴, navíc dospívá k tomu, že neuplatnění odlišného stanoviska v případě nesouhlasu s většinovým stanoviskem je v praxi Ústavního soudu poměrně časté, což vyplývá z rozhovorů vedených se soudci, přičemž většinou soudce k nesepsání odlišného stanoviska vedou časové důvody.¹⁷⁵ Někteří soudci pak dokonce uvádějí, že odlišné stanovisko sepisují jen ve zhruba polovině případů, kdy hlasují proti většinovému rozhodnutí. „Dovedu si odhadnout, že když jsem byl přehlasován na plénu, což se taky párkrát stalo, tak že zhruba v polovině případů jsem si nějaké separátní vótum napsal.“¹⁷⁶

Poměrně významným hlediskem je v tomto smyslu také právě i soudci zmíněná časová náročnost psaní odlišných stanovisek, související s tím, že, když už soudci odlišná stanoviska chtějí psát, chtějí tak činit svými vlastními slovy, tzn. bez větší pomoci svých asistentů. Ostatně i sami ústavní soudci na časovou náročnost psaní disentů poukazují jako na hledisko, které je

¹⁶⁹ Askari, D., Váňa, J.: *Ivana Janů*. In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právnícký Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Leges, 2020, s. 103.

¹⁷⁰ Šimáčková, K.: *Nemusíme se vždycky shodnout...*

¹⁷¹ Blažková, K.: *Jan Musil – V moderní době je jedním z poslání práva chránit slabé, hendikepované a bezmocné...*, s. 159.

¹⁷² Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 142.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* Leges, 2021.

¹⁷⁵ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 66.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 210.

nutné brát v potaz při diskusích o tom, zda je nesouhlasné mlčení skutečně alibistické. „Když budu přísně pozitivisticky formální, samozřejmě, že to povinnost není. Ale v obecné rovině bych se přiklonil k tomu, že když už nějaký soudce disentuje, tak by měl ne především vůči veřejnosti, ale vůči kolegům to, co říkal verbálně na tom uzavřeném zasedání pléna, dát do podoby písemné. Blíží se situace, kdy je to velmi obtížné. Máme těch věcí a nejednotných rozhodnutí tolik, že v řadě případů musím připustit, že si někdy soudce řekne, že radši disentovat nebude, než aby na týden odložil všechnu práci a psal dissent”, uvedl například jeden soudce.¹⁷⁷

Otázkou, čeho se disenty mají týkat, a kdy je jejich role zvláště prospěšná, se zabýval i norský nejvyšší soud, který si v 90. letech 20. století nechal vypracovat studii ukazující, že v otázkách tzv. štěpících a v otázkách *policy making* vykazují rozhodnutí s odlišnými stanovisky větší společenskou akceptaci.¹⁷⁸ Naopak, otázky s minimálním společenským dopadem, typicky individuální ústavní stížnosti bez širšího přesahu, disenty většinou neobsahovaly, a pokud ano, tak nijak nerezonovaly.

Existuje však i opačný pohled na věc. Jakkoli mnozí tvrdí, že zásadní ideologické otázky s sebou disenty přirozeně přináší, jsou tací, kteří naopak tvrdí, že zásadní politická, morální a ideologická rozhodnutí by měla být, pokud možno, přijímána konsensuálně, nebo alespoň zdánlivě konsensuálně, tedy bez prezentace odlišného stanoviska i v případě, kdy některý soudce nehlasoval s většinou. V té souvislosti je často odkazováno např. na ostře sledovaný případ amerického Nejvyššího soudu *Bush v. Schiavo*, který se týkal společensky ožehavého tématu eutanazie.¹⁷⁹ Soud zde rozhodl jednohlasně poměrem 7:0, přestože někteří soudci se s odstupem času vyjádřili v tom smyslu, že plenární diskuse byla obrovsky vypjatá a názory byly protichůdnější než jindy.¹⁸⁰ Zároveň si však soudci patrně uvědomovali, o jak společensky exponované téma se jedná, a proto měli zájem na nalezení kompromisu, co se týče finální podoby odůvodnění, a proto žádný z nich neuplatnil ani *concurring opinion*.

Morální apel se zde tedy střetává se zmiňovaným zájmem na legitimitě rozhodnutí. Domnívám se, že je však možné tuto diskusi zjednodušit. Není totiž nutné, ba ani reálné, předem určit, které otázky by disenty měly řešit, jelikož pestrost kauz před nejvyššími a ústavními soudy je nevyčerpatelná. Bylo by naopak teoreticky možné uvažovat o omezení dissentů pouze pro určité

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 211.

¹⁷⁸ Bentsen, H., L.: *Dissent, Legitimacy, and Public Support for Court Decisions...*, s. 589-591.

¹⁷⁹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Florida ve věci *Bush v. Schiavo*, ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. 885 So. 2d 321 (Fla. 2004).

¹⁸⁰ Zekri, I.: *Respectfully Dissenting: How Dissenting Opinions Shape The Law And Impact Collegiality Among Judges*. Florida Bar Journal, 2020, č. 5 [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz.

typy řízení, což je úprava známá např. v Irsku, kde je v případě návrhu na zrušení zákona možné vydávat pouze rozhodnutí bez odlišných stanovisek.¹⁸¹ Takovou úpravu lze chápat jako racionální, je-li historickou tradicí. Z druhé strany však považuji za nežádoucí omezovat již jednou soudcům poskytnutá práva. Každé snížení již jednou dosažených standardů nezávislosti soudce a jeho projevů (kterým je i možnost disentovat) je dle mého názoru nutné považovat za nebezpečné, pokud k opačnému závěru nevedou zcela specifické a výjimečné okolnosti. Proto v případě českého Ústavního soudu nepovažuji za vhodné o takových omezeních na jen některé typy řízení vůbec uvažovat.

¹⁸¹ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts...*, s. 5.

9. Disenty a osobnost soudce

Vzhledem k tomu, že tato práce klade důraz na význam substantivní legitimacy při studiu odlišných stanovisek, nelze ponechat bez povšimnutí téma osobnosti soudce. Jinak řečeno, nelze se nezabývat tím, jaké typy soudcovských osobností více tíhnou k sepisování disentů. Tyto otázky totiž velmi úzce souvisejí i s tím, jak soudce svoji roli a roli odlišných stanovisek chápe v celém soudním systému a systému legitimacy soudního rozhodování. Osobnost soudce je též sférou, která nachází své propojení s výše popsanou diskusí o tom, jaká témata si zaslouží hlasitý nesouhlas. Bude to totiž právě osobnost soudce, která jeho přemýšlení v tomto smyslu determinuje. Osobnost soudce však také souvisí s tématem, které bude popsáno v kapitole následující, tedy, za jakým účelem soudci odlišná stanoviska vůbec píší. I to je totiž určeno osobností soudce a tím, jak svou roli v justici chápe. Zařazení této kapitoly na toto místo se proto jeví i systematicky logickým.

9.1. Disenty pro zásah a proti zásahu

Držíme-li se praxe Ústavního soudu, osobnost soudce (tj. jeho filozofii) lze částečně určit už z toho, zda častěji disentuje proti zamítavému, či proti vyhovujícímu rozhodnutí. Tento závěr dává smysl především v řízení o ústavních stížnostech, jelikož v jeho rámci mají tendenci střetávat se dva přístupy. První přístup, a tedy i první osobnostní rys soudce, bude konzervativnější, což se projeví menší frekvencí zásahů do přezkoumávaných rozhodnutí. Opačný, spíše ochránářský přístup, vycházející často z liberálních a progresivnějších osobnostních rysů (filozofií) soudce, pak bude znamenat, že soudce tenduje k tomu rušit rozhodnutí soudů obecných a bude poskytovat více ochrany základním právům a svobodám člověka.

Role odlišných stanovisek je pak taková, že osobnost soudce ve výše popsaném smyslu můžeme identifikovat mj. z toho, zda častěji disentuje právě proti zamítavému, či vyhovujícímu rozhodnutí, jelikož tak lze určit, zda mu na srdci leží více, dle jeho názoru chybné neposkytnutí ochrany (což povede k častějším disentům proti zamítavým rozhodnutím), anebo mu více záleží na institucionální pozici Ústavního soudu, jehož působnost nemá být podle něj nadužívána (disenty proti vyhovujícím rozhodnutím). V praxi Ústavního soudu pak pozorujeme, že jednoznačně převládají disenty k zamítavým výrokům.¹⁸² Stav, kdy základní práva stěžovatele nebyla ochráněna, lze patrně vnímat jako stav závažnější než stav, při kterém soud poskytne

¹⁸² Grinc, J.: *Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky...*, s. 75-76.

ochranu nadměrnou (ačkoli toto tvrzení samozřejmě neplatí absolutně), a i to může být vysvětlením, proč disenty proti zamítavým výrokům v judikatuře Ústavního soudu, a zejména v řízení o ústavních stížnostech, převládají.¹⁸³

Co se tento relativně komplikovaný, avšak důležitý odstavec pokusil říct, je, že jedna z nejvýraznějších dělících linií na Ústavním soudu, a to mezi soudcovským aktivismem a sebeomezením, je skvěle patrná právě z odlišných stanovisek. Hovoříme-li o soudcovském aktivismu a sebeomezení, lze jej nejlépe popsat prostřednictvím definice poskytnuté Ronaldem Dworkinem, kterou lze parafrázovat takto: Postavení soudce na škále aktivismus-sebeomezení vyjadřuje soudcovu vnitřní představu o dělbě moci a o vymezení vztahu mezi soudcem a ostatními složkami veřejné moci, což se zvláště projevuje v tzv. složitých případech aplikace práva.¹⁸⁴ I z toho důvodu má smysl se odlišnými stanovisky podrobně zabývat, protože soudcovská osobnost (či též soudcovská filozofie) by neměla zůstat mimo pozornost vědy zabývající se justicí. Osobnost soudce totiž nakonec může být naprosto dominantní faktor pro reálné rozhodování.

Fakt, že disentování tzv. pro zásah a proti zásahu u Ústavního soudu prakticky koreluje s tím, jestli se soudci považují za aktivistické nebo spíše sebeomezené, potvrzuje ve své analýze i Jan Chmel.¹⁸⁵ Zcela ilustrativním příkladem v tomto může být soudkyně Kateřina Šimáčková, která aktivističtější soudkyně je, resp. za ni bývá označována (ať už zabarvení slova „aktivismus“ chápeme jako pozitivní či negativní). Do roku 2020 Šimáčková disentovala v řízeních o ústavních stížnostech v celkem 31 případech, z čehož ve 27 případech ve svém odlišném stanovisku požadovala zásah, ke kterému většina nepřistoupila.¹⁸⁶ Za aktivistické ve smyslu poměru hlasování pro a proti zásahu můžeme označit i soudkyni Elišku Wagnerovou, dále pak soudce Ludvíka Davida nebo Vojtěcha Šimíčka.¹⁸⁷

Na opačném spektru pak nacházíme soudce Radovana Suchánka, Josefa Fialu, Vladimíra Sládečka Sládečka a Vladimíra Kůrku, kteří disentují pro zásah zhruba jedné třetinu případů oproti disentům vyzývajícím proti zásahu. Vidíme tedy, že i toto dělení odpovídá tomu, zda jsou soudci považováni za více aktivistické či zdrženlivé, jak to bylo uvedeno výše. Tyto

¹⁸³ Tamtéž.

¹⁸⁴ Blažková, K.: *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech – Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu*. Leges, 2022, s. 47.

¹⁸⁵ Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?...*, s. 188-189.

¹⁸⁶ Tamtéž.

¹⁸⁷ Dlouhodobě byl u E. Wagnerové poměr disentů pro zásah a proti zásahu 3:1, L. David pak dokonce disentuje pro zásah v poměrem 7:1 a V. Šimíček jen o málo méně, a to poměrem 6:1. Data čerpána viz Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?...*, s. 188-189, a dále doplněna o vlastní analýzu prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

statistiky se již tedy zdají být reprezentativní v tom smyslu, že disentování pro, anebo proti zásahu není pouze výsledkem konkrétních okolností a toho, jaká většina se v plénu utvoří, ale má skutečně i vypovídající hodnotu o soudcovské filozofii z hlediska zdrženlivosti.

Smysl má proto v tomto ohledu zkoumat nejen disenty v řízení o ústavní stížnosti, ale i u nálezů derogačních v případě kontroly norem. I zde se totiž osobnost soudce z hlediska aktivismu a sebeomezení může výrazně projevit. Aktivismus většiny je totiž velmi často předmětem kritiky právě v odlišných stanoviscích k derogačním nálezům, kdy disentující menšina často vytyká většině nepochopení role Ústavního soudu nebo nedostatečné vzetí v potaz principu priority ústavně konformního výkladu před derogací dotčeného ustanovení.¹⁸⁸

Navíc, jak to velmi zajímavě a podrobně popisuje ve své knize o soudcovské filozofii Kristina Blažková, výše uvedené štěpení na poli odlišných stanovisek se neprojevuje jen u Ústavního soudu, ale i u Nejvyššího správního soudu.¹⁸⁹ Z toho je patrné, že závěry o přínosu odlišných stanovisek pro identifikaci osobnosti soudce, jsou všeobecně aplikovatelné. Blažková dospívá k tomu, že silně rozdělujícím, a patrně také nejdůležitějším prvkem uvnitř rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu jsou odlišné pohledy na dotváření práva (tedy dělicí linie na poli sebeomezení – aktivismus), což je jeden z prvků odrážejících soudcovskou filozofii.¹⁹⁰ Blažková tak ve své práci usuzuje, že soudcovskou filozofii lze do velké míry dovodit právě z obsahu, četnosti a tématu odlišných stanovisek jednotlivých soudců. S tím se plně ztotožňují a je to tedy závěr platný pro odlišná stanoviska obecně, a nejen pouze pro ta u Ústavního nebo Nejvyššího správního soudu.

Blažková si dále všímá, že jen v relativně malém počtu případů (konkrétně jen v šesti případech) byl v odlišných stanoviscích u rozšířeného senátu NSS řešen tzv. věcný spor, tedy spor o výklad některého konkrétního institutu zvláštní části správního práva.¹⁹¹ I to je zajímavé poznání, které se propojuje se závěry učiněnými ohledně judikatury Ústavního soudu a také s tématem kapitoly této práce o „velkých tématech“, která si nesouhlas v podobě disentu zaslouží. Nyní lze tedy pozorovat, že těmito velkými tématy bývají především otázky spojené se soudcovskou filozofií, která se povětšinou týká vnímání soudce své role z hlediska dělby moci.

¹⁸⁸ K tomu srov. např. konkurující stanovisko J. Zemánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 41/17 ze dne 27. 11. 2018 nebo odlišné stanovisko J. Musila k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016.

¹⁸⁹ Blažková, K.: *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech – Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu...*

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 130.

¹⁹¹ Tamtéž.

9.2. Identifikačně-nesouhlasný model soudního rozhodování

Zajímavé je i možné zasazení soudců podle praxe jejich odlišných stanovisek do jednoho z tradičních modelů soudního rozhodování, kterými jsou model právní, postojový a strategický.¹⁹² Existence odlišných stanovisek totiž podle mnohých autorů patrně narušuje tradiční dělení soudního rozhodování na tyto 3 modely. Je tomu tak proto, že, jednoduše řečeno, praxe odlišných stanovisek do těchto modelů a jejich tradičních definic nezapadá. Tak např. u soudců, kteří se identifikují s modelem právním, by teoreticky odlišná stanoviska vůbec neměla existovat. Tak tomu však není, jak uvádí např. Caroline Elisabeth Wittig, která ve své práci, zabývající se nejen odlišnými stanovisky v USA, ale obecně i v kontinentální právní kultuře, přichází s modelem rozhodování, který nazývá identifikačně-nesouhlasný model (*the Identification-Disagreement Model*).¹⁹³ Do tohoto modelu zahrnuje Wittig dva faktory mající dopad na to, zda konkrétní soudce uplatňuje odlišná stanoviska častěji, či méně často. Těmi jsou míra nebo síla nesouhlasu soudce, tedy právě to, zda se pro soudce jedná o téma dotýkající se i jeho soudcovské filozofie. Druhým faktorem je pak identifikace soudce s tzv. normou konsensu (*the norm of consensus*), kterou lze chápat jako respekt soudce ke konsensuální tváři soudu jakožto hodnotě důležité pro jeho legitimitu.¹⁹⁴

Zasadit v rámci Ústavního soudu ČR jednotlivé soudce na škálu tohoto modelu soudního rozhodování však není snadné, resp. je potřeba být v tomto směru opatrný s unáhlenými závěry. V žádném případě totiž nelze dovozovat konsensualitu jako hodnotu konkrétního soudce z pouhých absolutních čísel jeho odlišných stanovisek. V této statistice totiž zcela chybí druhý faktor uvedený Wittig, totiž míra a intenzita nesouhlasu.

Navíc, druhý faktor, který chybí pro určení, zda soudce vnímá konsensualitu jako významnou hodnotu, je počet nesouhlasů, které nevyšly v sepsání disentu. Hlasování proti výroku za současného nesepsání disentu totiž může být znakem toho, že soudce konsensualitu soudu vnímá jako důležitý aspekt jeho legitimacy. K tomu však nemáme údaje, jelikož poměry hlasování u Ústavního soudu ČR nejsou zveřejňovány. Jediným možným statistickým údajem, který by nám mohl pomoci určit zařazení soudce v rámci tohoto modelu soudního rozhodování, tak může teoreticky být poměr odlišných stanovisek k výroku a odůvodnění. Na nízké chápání normy konsensu totiž může ukazovat vyšší procento konkurencí oproti klasickým odlišným

¹⁹² Wittig, C., E.: *The Occurrence of Separate Opinions at the Federal Constitutional Court. An Analysis with a Novel Database...*, s. 12-15.

¹⁹³ Tamtéž, s. 84-86.

¹⁹⁴ Tamtéž.

stanoviskům. Soudce v takovém případě častěji publikuje odlišné stanovisko, přestože věcně s výrokem rozhodnutí souhlasí.

9.3. Konkuruující stanoviska a norma konsensu

Při pohledu na statistiky Ústavního soudu v tomto smyslu pak docházíme k velmi zajímavému závěru. Vysoké procentuální uplatňování konkurencí totiž koreluje s tím, kdo bývá mnohdy označován za autora výše popsaných marginálních disentů. Poukázal jsem již na to, že např. soudce Jiří Zemánek si s nimi nezadá, proto nepřekvapí, že přes 60 % jeho disentů je konkurujícím stanoviskem, což je skutečně vysoké číslo.¹⁹⁵ Dalšími soudci, u nichž je poměr konkurencí vůči klasickému odlišnému stanovisku vysoký, jsou např. Josef Fiala, Jan Filip, Jiří Malenovský či Dagmar Lastovecká, u nichž se poměr konkurencí pohybuje kolem 50 %.¹⁹⁶ Tyto soudce bychom tedy na základě uvedené statistiky mohli označit za soudce s nízkou identifikací s normou konsensu. Minimálně u Jiřího Malenovského je však z hlediska metodologického nutno konstatovat, že vzorek jeho disentů nelze označit za výrazně reprezentativní, jelikož Malenovský za své čtyřleté působení u Ústavního soudu disentoval celkově pouze osmkrát.

Zajímavé z hlediska osobností soudců je i to, že tito soudci, kteří mají nízkou identifikaci s normou konsensu, nejčastěji disentují proti soudcům zpravodajům, kteří naopak, alespoň dle statistik poměru jejich konkurujících stanovisek, mají malou potřebu konkurence uplatňovat. Tak např. výše zmíněná Dagmar Lastovecká nejčastěji disentovala proti rozhodnutím soudce zpravodaje Pavla Rychetského (celkem v jedné pětině případů jejich disentů), přičemž Pavel Rychetský je se svými cca 10 % konkurencí v rámci svých odlišných stanovisek na samém chvostu těchto statistik.¹⁹⁷ Lze tedy usuzovat na to, že se zde střetávají různé osobnosti soudců.

Zároveň považuji za velmi zajímavé, že soudci s nejvyšším poměrem konkurencí nejsou těmi soudci, kteří disentují nejvíce v absolutních číslech. Úvaha by nás mohl vést k tomu, že soudci, kteří mají potřebu vyjadřovat i své nesouhlasy s odůvodněním, budou celkově méně konsensuální a budou obecně častěji disentovat. Není tomu však tak a např. soudkyně Wagnerová či soudce Šimíček, kteří v počtech disentů za rok dosahují nejvyšších čísel, patří naopak mezi soudce s nejmenším poměrem konkurencí vůči nesouhlasu s výrokem.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Statistika viz Chvátal, J.: *Disenty u českých soudů...*, s. 79, doplněno a aktualizováno o vlastní data prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

¹⁹⁸ Tamtéž.

9.4. Vnímání role soudu ze strany soudce

Čtení odlišných stanovisek jednotlivých soudců nám tedy může leccos napovědět o osobnosti či soudcovské filozofii jednotlivého soudce z pohledu jeho zdrženlivosti, či aktivismu. Existují však i názory, které tvrdí, že frekvence užívání odlišných stanovisek u každého jednotlivého soudce ani tak neodráží to, zda soudce považuje za důležitou zdrženlivost, či aktivismus, ale spíše to, jak vnímají svou roli, resp. roli soudu, jehož jsou součástí, jak uvádí např. Robin White a Iris Boussiaku.¹⁹⁹

Konkrétně to autoři citované studie ilustrují na příkladu Evropského soudu pro lidská práva. Tvrdí, že frekvence a obsah odlišných stanovisek u ESLP bude určena především tím, zda soudci vnímají Evropský soud pro lidská práva jako ústavní soud *sui generis*, či jako soud mezinárodní, nebo soud, před nímž mají být efektivně chráněna individuální práva osob. V případě Evropského soudu pro lidská práva potom převažuje přesvědčení soudců, že hlavní rolí soudu je interpretovat a aplikovat Úmluvu jakožto tzv. *living instrument*, tak aby byla zachována úroveň práv osob dle Úmluvy.²⁰⁰ Až z chápání této role tedy plyne frekvence a obsah odlišných stanovisek. Nutno však zároveň uznat, že osobnost soudce a jeho soudcovská filozofie budou mít do velké míry vliv na to, jak daný soudce vnímá roli soudu, jehož je součástí. Proto nelze vliv osobnosti soudce na psaní odlišných stanovisek podceňovat s pouhým odkazem na to, že rozhodná je pouze role a postavení soudu a jejich vnímání. To ostatně odpovídá tomu, že v mezinárodním srovnání nepanuje shoda na tom, že by disenty patřily pouze k určitému typu soudů (např. jen soudům ústavním), jak to bylo popsáno na začátku této práce.

9.5. Disenty a kariérní původ soudce

Z pohledu osobnosti soudce je také zajímavé zamyslet se nad tím, z jakého kariérního prostředí (či obecně zázemí) pochází ti soudci, kteří nejčastěji, nebo naopak nejméně často disentují. Podržíme-li se ještě krátce příkladu Evropského soudu pro lidská práva, zjistíme, že nejčastěji zde disentují bývalí akademici a advokáti, a naopak kariérní soudci mají tendenci odlišná stanoviska používat spíše méně.²⁰¹ To může mít dle mého názoru vysvětlení v tom, že kariérní soudci jsou více zvyklí řešit věci kompromisně, jak to jejich profesi vyžaduje. Zajímavější však bude podívat se podrobněji na to, zda tomuto vidění odpovídá i praxe u českého Ústavního soudu.

¹⁹⁹ White, R., Boussiakou, I.: *Separate opinions in the European Court of Human Rights...*, s. 41-45.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž.

Mezi jména, která v historii Ústavního soudu disentovala nejméně v přepočtu na procenta rozhodovaných případů, patří Vojtěch Cepl, Zdeněk Kessler, Vladimír Klokočka, Milada Tomková či Vlasta Formánková.²⁰² V jejich případech však mezi nimi shodný kariérní původ nenacházíme. České prostředí je ostatně specifické v tom, že v rámci porevolučních nálad bylo méně obvyklé, aby na Ústavní soud, který má chránit mj. hodnotový řád,²⁰³ dosedli soudci, kteří byli kariérními soudci z minulého režimu. Dle mého názoru je proto vhodnější se v českém prostředí nakonec opravdu přiklonit k závěru, že existuje-li vztah mezi osobností soudce a psaním disentů, jde především o to, zda je soudce spíše aktivistický nebo zdrženlivý, což může být dáno i tím, jak soudce vnímá roli Ústavního soudu, kterážto vnímání je však do velké míry součástí soudcovské osobnosti.

10. Pro koho se disenty píší?

V předchozích kapitolách jsem se stručně zabýval tím, že disenty mohou působit jako interní kontrolní mechanismus v rámci soudu, stejně jako mohou rozvíjet veřejnou debatu. Bylo zdůrazněno, že odlišná stanoviska mohou mít význam pro adresáty rozhodnutí. S tím se úzce pojí otázka, komu disenty směřují, resp. pro koho se píší. Lépe řečeno, onou zásadní otázkou je, na koho soudce píšící disent myslí jako na jeho adresáta. Je nepochybné, že identifikace těchto vnitřních motivací soudce není samoúčelná. Zaprvé, může leccos napovědět o tom, jakým způsobem soudce vnímá roli odlišných stanovisek. Za druhé, vnímání role odlišných stanovisek z hlediska jako adresátů bude do velké míry determinovat jejich formální stránku a také obsah. Proto mám za to, že je nutné se v úvahách o odlišných stanoviscích zaměřovat právě i na to, komu soudci své disenty píší, na koho mají dopad a kdo z jejich existence nakonec může těžit.

10.1. Disenty pro adresáty rozhodnutí

Z hlediska adresátů rozhodnutí může být výrazný dopad disentů na „poražené“ účastníky řízení, tedy ty účastníky, kteří v řízení neměli úspěch.²⁰⁴ Za takového poraženého účastníka řízení pak samozřejmě nelze považovat jen klasickou situaci žalobce a žalovaného ve sporech (typicky soukromoprávních) před obecnými soudy, ale je nutné do této kategorie např. podřadit i takové

²⁰² Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

²⁰³ K tomu srov. např. náleží sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993, zabývající se zákonem č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Nejlakoničtější a také nejcitovanější pasáží z tohoto nálezu bývá závěr Ústavního soudu o tom, že: „*Naše nová ústava není založena na hodnotové neutralitě, není jen pouhým vymezením institucí a procesů, ale včleňuje do svého textu i určité regulativní ideje, vyjadřující základní nedotknutelné hodnoty demokratické společnosti.*”

²⁰⁴ Chváta, J.: *Disenty u českých soudů...*, s. 51-52.

účastníky jako je vláda či poslanecká sněmovna v řízení o přezkumu ústavnosti právních předpisů atd. Nakonec to totiž může být právě i zákonodárce (jehož předpis byl Ústavním soudem zrušen), který je „poražen“.

V široké škále řízení před obecnými i ústavními soudy se proto projevuje tento aspekt, související s výše zmíněným argumentem procedurální spravedlnosti jakožto předpokladu legitimacy soudní moci, ve které je základním prvkem legitimacy *přijetí* navzdory věcnému nesouhlasu s výsledkem. „Vítězové“ řízení budou rozhodnutí, které jim konvenuje, akceptovat bez ohledu na jeho argumentační (ne)přesvědčivost, zatímco poražení ho budou hodnotit kriticky. V rámci toho budou hledat právě alespoň onu procedurální spravedlnost, ke které může potenciálně přispět i dissent ukazující, že opačné názory byly zváženy, ačkoli byly většinově zamítnuty. Tento dopad odlišných stanovisek na vnímání procedurální spravedlnosti ze strany účastníků řízení je však dle mého názoru převážně teoretický a mám za to, že není možné s ním v praxi počítat jako s relevantním faktorem. Domnívám se, že si nelze v širším měřítku představit, že by účastník řízení byl natolik povznesen nad své vlastní zájmy, že by uspokojení těžil výhradně z toho, že mu alespoň někdo dává za pravdu, byť jen v odlišném stanovisku. Můj názor je tedy takový, že efekt tzv. *consolation prize*, tedy disentu jako formy určité útěchy pro adresáty rozhodnutí, není sám o sobě nijak významně efektivní.

Domnívám se však zároveň, že v disentech pro adresáty lze najít ještě jeden rozměr. Tím je posouzení otázky, zda v případném dalším řízení existuje šance na přehodnocení daného rozhodnutí vyšší instancí či jiným orgánem přezkoumávajícím vydané rozhodnutí. Mám za to, že pro adresáty rozhodnutí může mít význam dissent v podobě konkurenčního stanoviska, kterým soudce doplňuje odůvodnění rozhodnutí, jelikož má za to, že většina v něm opomenula zmínit něco, co je pro posouzení věci rozhodné. Stejně tak je možné v konkurujícím stanovisku nastínit i hypotetickou situaci, ve které by poražený účastník řízení uspěl.

Olišná stanoviska tak mohou naznačit účastníkům řízení, jak v budoucnu formulovat přesvědčivější argumenty a jakou právní otázku mají učinit jádrem sporu. Nejde ostatně o funkci disentu, která by zůstávala na okraji pozornosti, jelikož ji výslovně zmiňuje i odborná literatura, hovořící o tom, že dissent může dobře posloužit i jako arsenál právních argumentů k podání ústavní stížnosti v případě rozhodování u Nejvyššího správního soudu²⁰⁵, přičemž analogicky to samé platí u disentu u Ústavního soudu, a to pro účely dalšího potenciálního řízení u ESLP.

²⁰⁵ Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. § 55a...

Nelze navíc opomenout, že píše-li soudce odlišné stanovisko obsahující arsenal argumentů k dalšímu brojení proti vydanému rozhodnutí, roste tím zároveň šance disentujícího soudce na budoucí proměnu svého odlišného stanoviska ve většinové.²⁰⁶ Je pak plně logické, že proměna menšinového názoru soudce ve většinový je jedním z hlavních cílů soudce, jelikož považuje-li svůj názor za správný, chce jistě, aby převládl.

Ačkoli se návrhům možných změn právní úpravy bude věnovat kapitola v závěru práce, nelze již v této souvislosti alespoň obecně nezmínit, že právě psaní disentů pro adresáty rozhodnutí může být jedním z argumentů pro zavedení disentů i u jiných soudů než u těch nejvyšších a ústavních. Účastník řízení by totiž mohl zvažovat odvolání či dovolání proti rozhodnutí s přihlédnutím k tomu, zda názor senátu, který jeho věc rozhodoval v prvním stupni, byl jednomyslný, anebo naopak bylo publikováno odlišné stanovisko. Pokud by tento názor jednomyslný nebyl, šlo by o signál, že v dalším řízení existuje šance na úspěch, popř. by disent mohl dovolacím soudem či v jiném navazujícím mimořádném opravném prostředku být i indikátorem toho, že je příhodné sáhnout k odkladu vykonatelnosti rozhodnutí. Stejně tak, z druhé strany, by jednomyslnost rozhodnutí mohla účastníkovi napovědět, že rozhodnutí spíše (nikoli však jistě) změněno nebude, a proto účastník nebude čerpat svůj finanční i časový kapitál, čímž v konečném důsledku odlehčí i justičnímu systému jako takovému.

Přes tato možná pozitiva však nesouhlasím s tím, že by adresáti rozhodnutí byli a měli být primárním adresátem disentů. Při tomto tvrzení vycházím z premisy, opakovaně potvrzené napříč touto prací, že hlavní výhodou disentů je posilování institucionální legitimacy, a to i prostřednictvím vtahování společnosti do diskusí o právu. Tohoto účelu však nebude dosahováno, pokud by odlišná stanoviska byla psána čistě pro satisfakci konkrétního účastníka řízení. Takový účel by odlišná stanoviska mohla plnit především v senátních řízeních o ústavní stížnosti. V těch se ovšem disenty vyskytují méně často.²⁰⁷ Ne snad, že by senátní odlišná stanoviska byla výjimečná, zjevně však v případě účastníků řízení o ústavní stížnosti nejde o primární skupinu, které směřují.

²⁰⁶ Stypa, O.: *Disenty jako budoucí většinová stanoviska*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2017, č. 3, s. 509.

²⁰⁷ Tak například, odmítá-li senát Ústavního soudu ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, za celou historii bylo k takovým rozhodnutím odlišné stanovisko proti výroku připojeno jen ve čtyřech případech (usnesení sp. zn. II. ÚS 2888/18, II. ÚS 298/13, II. ÚS 3374/11, II. ÚS 2461/08).

10.2. Signalizační funkce disentů

Předchozí sub-kapitola rozebrala něco, co by bylo možné nazvat jako signalizační funkce disentů.²⁰⁸ Tato signalizační funkce má však ještě širší rozměr. Problémem, se kterým se soudy po celém světě vždy budou muset potýkat, je totiž nesjednocenost judikatury. V případě, že se již u obecných soudů pravidelně objevují disenty týkající se konkrétních okruhů otázek, může to být signálem pro vyšší soudy, aby danou problematiku sjednotily. Ačkoli tedy bylo řečeno, že disenty se nacházejí (a přirozeně mají nacházet) spíše u vyšších instancí, tento signalizační a sjednocující efekt by mohl být argumentem i pro jejich zakotvení u soudů nižších.

Je-li soudce přesvědčen o smyslu signalizační funkce disentů, pak se to nutně promítne i do způsobu, jak přemýšlí o okruzích právních otázek, ke kterým dissent bude uplatňovat, jak to bylo podrobně rozebráno výše. I někteří autoři si totiž všímají, že v rámci judikatury Ústavního soudu jsou časté disenty k tématům, jejichž vnímání má tendenci se v čase proměňovat, jako jsou např. otázky v oblasti sociální politiky.²⁰⁹ Ne náhodou se potom tato témata často překrývají s tím, co bývá obsahem soudcovské filozofie, jak o tom bylo pojednáno v předchozí kapitole. Jinak řečeno, otázky, které by bylo možné zařadit do sekce tzv. politických otázek²¹⁰, bývají u Ústavního soudu často spojeny s odlišnými stanovisky nejen proto, že se v jejich případě rozhodovaná kauza mnohdy týká bytostného přesvědčení soudce o jeho roli v systému dělby moci, ale právě i proto, že tyto politické otázky a náhled na ně se v čase může proměňovat. Právě to z odlišných stanovisek činí prostor pro legitimní nastínění budoucích diskusí ohledně právní úpravy.

Disenty tedy mohou být signálem i pro zákonodárce pro přijetí jednoznačné úpravy. Taková spolupráce mezi mocí zákonodárnou a soudní je poměrně hojná především v USA a může být efektivní.²¹¹ V americkém prostředí je však tato praxe dle mého názoru využívána až příliš extenzivně. Soudkyně Nejvyššího soudu USA Ruth Bader Ginsburg např. několikrát zveřejnila dissent v případě, kdy nesouhlasila s obsahem právní úpravy, podle které byla povinna rozhodovat. Ginsburg se v těchto případech odvolávala na Kongres s tím, aby legislativu změnil, přestože úprava, k níž se v dissentu vyjadřovala, třeba ani nebyla přímým předmětem

²⁰⁸ Signalizací v tomto smyslu mám na mysli signalizaci disentuujícího vůči adresátu rozhodnutí v tom smyslu, zda je dle jeho názoru rozhodnutá věc relativně jednoznačná, či zda dle jeho názoru možnost přehodnocení rozhodnutí vyšší instancí existuje.

²⁰⁹ Grinc, J.: *Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky...*, s. 79.

²¹⁰ K pojmu politické otázky podrobněji srov. Procházková, A.: *Vliv doktríny politické otázky na rozhodování soudců Ústavního soudu ČR*. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2021.

²¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Florida ve věci *State v. City of Orlando*, ze dne 14. 3. 1991, sp. zn. 576 So. 2d 1315 (Fla. 1991).

řízení, resp. nebyla napadena.²¹² Tato praxe zpochybnitelná v americkém prostředí, tím spíše je jednoznačně nepřenositelná do naší právní kultury, ve které je oddělení soudní a zákonodárné moci mnohem výraznější a i soudci sami mnohem více zdůrazňují důležitost toho, aby nezasahovali do otázek vyhrazených zákonodárci.²¹³

Umírněnější verzi tohoto přístupu v americkém prostředí však představoval již výše citovaný soudce federálního odvolacího soudu Kermit V. Lipez, který dokonce vnímá jako jednu z pěti základních funkcí disentu to, že mohou být impulsem pro změnu právní úpravy.²¹⁴ Odlišný názor je tímto prostřednictvím trvale k dispozici, jelikož je připojen k rozhodnutí, a tak slouží jako poučení pro řady právníků, soudců a zákonodárců a později se může stát názorem většinovým. Názor disentéra si tedy zachovává potenciál vlivu v průběhu let a jak uvádí Lipez, v historii Nejvyššího soudu Spojených států se nesouhlasná stanoviska nakonec stala budoucím zákonem ve více než 130 případech.²¹⁵

Tento efekt odlišných stanovisek pak ve svém článku vyzdvihuje i kanadská autorka Claire L'Heureux-Dubé. Ta uvádí (a potvrzuje tak zde uvedené teze), že významným přínosem disentů je, že mohou rovněž přispět k pokračujícímu dialogu mezi soudy a zákonodárny sbory.²¹⁶ Za uvedení stojí především pasáž, ve které autorka popisuje, jakým způsobem v Kanadě prakticky probíhal dialog mezi parlamentem a Nejvyšším soudem, týkající se stíhání sexuálních trestných činů. Parlament totiž nakonec při změně právní úpravy, plynoucí z některých sporů vzniklých u Nejvyššího soudu a formulovaných skrze odlišná stanoviska, nakonec vycházel jak z většinového, tak z menšinového přístupu.²¹⁷

Mark Tushnet dokonce hovoří o tom, že disenty mohou být účinným nástrojem tzv. politického (či též populárního) konstitucionalismu²¹⁸, jehož účelem je v ústavněprávní judikatuře reflektovat do jisté míry i aktuální společenské tendence, či alespoň společnost vtahovat do

²¹² Ginsburg, R., B.: *The role of dissenting opinions...*, s. 7.

²¹³ Výslovně lze toto přesvědčení nacházet i v judikatuře Ústavního soudu, viz např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 50/06 ze dne 20. 11. 2007, bod 29. *Ústavní soud v tomto bodě zdůrazňuje, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není proto smyslem jeho rozhodovací činnosti zahajovat či spouštět jakoukoliv politickou diskusi. ... Ústavní soud upozorňuje, že s ohledem na podstatu fungování soudní moci žádnými informacemi v těchto oblastech nedisponuje a disponovat ani nemůže. I proto mu nepřísluší se k účelnosti, spravedlnosti či rozumnosti právní úpravy jakkoliv vyjadřovat (obdobné úvahy vedly Nejvyšší soud USA k formulování zásady zdrženlivosti soudu v otázkách primárně politických – viz political question doctrine).*

²¹⁴ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting...*, s. 325-327.

²¹⁵ Tamtéž, s. 325.

²¹⁶ L'Heureux-Dubé, C.: *The Dissenting Opinion: Voice of the Future?...*, s. 510.

²¹⁷ Tamtéž.

²¹⁸ Podrobněji k tomuto pojmu srov. např.: Bellamy, R.: *Political Constitutionalism: A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge University Press, 2007.

diskusí o právu.²¹⁹ Jedná se tedy o signalizaci určitých společenských změn. Disenty mohou pomáhat podporovat společenské pohyby či hnutí, přičemž Tushnet tento tzv. nepřímý efekt disentů označuje za možná vůbec nejvýznamnější.²²⁰ Nutno však říci, že tento efekt doposud v českém prostředí spíše nepozorujeme, jelikož zásadní společenské změny se doposud neodehrávaly a nepromítaly na poli ústavněprávním. To však neznamená, že tomu tak v budoucnu nemůže být.

Výše nastíněné možnosti používání odlišných stanovisek však dle mého názoru mají své důležité limity, které je nutno zmínit. Zvláště v českém prostředí se přikláním k tomu, že soudce by v odlišných stanoviscích ke změně právní úpravy vyzývat neměl, nepovažuje-li ji v konkrétním řízení za protiústavní. K tomuto závěru se kloním navzdory tomu, že právní úprava by prostřednictvím konkurujících stanovisek umožňovala soudci tyto názory prezentovat, a zároveň zamezovala jakémukoli postihu. Soudce by však v našem prostředí měl postupovat spíše s respektem k principu dělby moci, jelikož pokusy o zasahování do diskusí o efektivitě (a nikoli protiústavnosti) právní úpravy mohou ve výsledku narušit i legitimitu soudu, jelikož ten se poté může snadno stát terčem nařčení z jeho politizace.

Jinak řečeno, mám za to, že k výše nastíněné americké praxi lze mít určité výhrady především z pohledu dělby moci. Disenty by neměly sloužit jako prostor k hodnocení právní úpravy z jiných hledisek než z hlediska ústavnosti. V souladu s tím lze v odlišných stanoviscích Ústavního soudu ČR hodnocení platné právní úpravy nalézt jen výjimečně.²²¹ Ba naopak, odlišná stanoviska bývají velmi často prostředkem, jak vyjádřit nesouhlas s rozšiřováním působnosti Ústavního soudu, resp. s nedodržováním jeho nutné zdrženlivosti²²², v čemž se projevuje vnímání role soudce jako aktivistické, nebo naopak zdrženlivé.²²³ Odklon od

²¹⁹ Tushnet, M.: *I Dissent: Great Opposing Opinions in Landmark Supreme Court Cases*. Beacon Press, 2008, s. 18, s. 25-26.

²²⁰ Tamtéž, s. 18-19.

²²¹ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz. Umírněnou výjimkou je v tomto smyslu např. odlišné stanovisko L. Davida k usnesení sp. zn. Pl. ÚS 14/18 ze dne 12. 3. 2019.

²²² Viz např. odlišné stanovisko L. Davida k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/17 ze dne 20. 2. 2018.

²²³ K tomu srov. např. odlišné stanovisko V. Kůrky k nálezu sp. zn. III. ÚS 2809/09 ze dne 18. 3. 2010, v němž Kůrka uvádí: „Nelze samozřejmě nevidět snahu nalézt spravedlivé řešení sporu, k níž se většina senátu uchýlila, stejně tak však nelze – podle mého názoru – neoponovat procesní argumentaci, s níž k sledovanému výsledku dospěla. Pakliže pro ni v dané věci nebylo místa, měla být ústavní stížnost zamítnuta, případně odmítnuta.“ Zastáncem zdrženlivosti Ústavního soudu je i soudce R. Suchánek, který např. v odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 39/13 ze dne 7. 10. 2014, píše: „*Ta (kognice Ústavního soudu) se má omezit toliko na posouzení ústavnosti bezprostředně aplikovaného ustanovení zákona ve vztahu k věci rozhodované obecným soudem. Rozdíl mezi abstraktní a konkrétní metodou přezkumu právních předpisů, je ostatně i odrazem principu dělby moci...*“

zdrženlivosti byl v nedávné době předmětem kritiky v disentech i kvůli nejasnému poli působnosti Ústavního soudu v řízeních souvisejících s pandemií koronaviru.²²⁴

Lze tedy shrnout, že není podle mého názoru akceptovatelné, aby soudce v odlišném stanovisku výrazněji projevoval nesouhlas s právní úpravou, která v daném řízení není napadena. Kusost úpravy disentů sice teoreticky dovoluje, aby ústavní soudce hlasoval podle práva a zároveň v konkurujícím stanovisku právní úpravu kritizoval. Soudce by toho však neměl extenzivně využívat a zasahovat tak do principů dělby moci.

10.3. Disenty pro budoucí změnu právního názoru

Za nejvýznamnější účel psaní disentů lze podle mého názoru nakonec označit možnost budoucí změny právního názoru v judikatuře soudu. Tento účel patrně převažuje i v myslí soudce, jakkoli to nelze empiricky potvrdit. Shodují se na tom však i autoři tvrdící, že pokud soudce připravuje odlišné stanovisko, činí tak s přesvědčením a cílem, že jeho názor dříve či později převáží.²²⁵

Existence přesvědčivého odlišného stanoviska v dřívější judikatuře totiž může být i faktorem legitimizujícím pozdější změnu právního názoru. Je tomu tak ve dvou smyslech. Zaprvé ve smyslu obecném, kdy, pokud budoucnost ukáže, že jedno z minulých rozhodnutí soudu bylo *strašlivou chybou*, je utěšující ohlédnout se zpět a uvědomit si, že přinejmenším někteří tehdejší soudci tehdejší nespravedlnost viděli a poukázali na ni.²²⁶ V tomto smyslu odlišná stanoviska legitimizují soudní moc jako takovou.

Jedná se o smysl odlišných stanovisek, který zvláště intenzivně zdůrazňuje např. Mark Tushnet v knize *I Dissent: Great Opposing Opinions in Landmark Supreme Court Cases*, ve které se zabývá nejdůležitějšími odlišnými stanovisky v historii Nejvyššího soudu USA. Tushnet vyzdvihuje význam toho, kdy odlišná stanoviska svým způsobem zachytí budoucí vývoj v určité otázce, jako např. v otázce rasové segregace. Podle Tushneta je tak existence odlišných stanovisek k dříve rasově diskriminační judikatuře Nejvyššího soudu de facto prvkem legitimizujícím dlouhodobou existenci soudu.²²⁷

²²⁴ K tomu např. odlišné stanovisko J. Fenyka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021.

²²⁵ Zekri, I.: *Respectfully Dissenting...*

²²⁶ Scalia, A: *Dissents*. OAH Magazine of History, 1998, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: bit.ly/3n1FTBx, s. 18-23.

²²⁷ Tushnet, M.: *I Dissent: Great Opposing Opinions in Landmark Supreme Court Cases*. Beacon Press, 2008, s. 14.

V druhém, konkrétním smyslu, lze pak říci, že odkazem na dřívější odlišná stanoviska je výrazně zvýšena legitimita judikaturní otočky, která by jinak mohla působit náhle. Součástí výkladu pojmu *demokratický právní stát* podle čl. 1 Ústavy ČR je bezesporu i předvídatelnost rozhodování, respektive zákaz tzv. překvapivých rozhodnutí, který dle ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá také z čl. 36 Listiny základních práv a svobod.²²⁸ K zamezení překvapivosti rozhodnutí tak odlišná stanoviska mohou přispět, a to nejen svou samotnou existencí, tedy tím, že poskytují důkaz o tom, že věc nebyla jednomyslná a natolik jasná, ale i tím, že poukazují na argumenty, které mohou v jiných podmínkách i jiném souhrnu skutečností později převážet. Adresáti rozhodnutí (a obecně všichni účastníci řízení) s tím proto musí do budoucna počítat. Argumentování dřívějším odlišným stanoviskem by tak mohlo být i ukazatelem toho, že Ústavní soud ČR si do jisté míry osvojil ideu Ústavy jako *living instrument*, která říká, že ústavy jsou zčásti dynamické a přizpůsobují se aktuálním okolnostem.²²⁹

Velmi zajímavé je v této souvislosti také propojení účelu psaní disentů s jejich výše rozebranou jazykovou formou. Bylo již v této práci uvedeno, že disenty mohou být tzv. hořké, nebo naopak jazykově umírněné. Právě umírněné disenty pak často obsahují kritiku dosavadního právního názoru a předkládají možnosti pro jeho budoucí změnu.²³⁰ V praxi Ústavního soudu se taková změna názoru na základě předchozích odlišných stanovisek vyskytuje. Argument dřívějšími disenty je užíván bez větší opatrnosti či bez odkazu na to, že by se mělo jednat o zcela výjimečný postup.²³¹ Příkladem takového postupu, na první pohled poněkud extenzivním, byl nálezn sp. zn. Pl. ÚS 12/10 ze dne 7. 9. 2010 (*Platy soudců XI – snížení platu o 4 % v roce 2010*), ve kterém většina po předchozím rozhodnutí v související věci změnila právní názor a v odůvodnění přímo odkázala na čtyři, jen půl roku stará, odlišná stanoviska, která soud

²²⁸ Srov. např. nálezn sp. zn. I. ÚS 2456/13 ze dne 16. 9. 2014.

²²⁹ O nutnosti řídit se principem Ústavy jako *living instrument* nebo též *living constitution* hovoří výslovně např. L. David ve svém odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016. David zde konkrétně píše, že: „*Living constitution tu velí reagovat na společenský vývoj*“. Ne náhodou se pak, jak bylo zmíněno výše, jedná o téma politicky citlivé, do velké míry „sociální“ a vyplývající ze soudcovské filozofie; konkrétně jde o téma registrovaného partnerství jako překážky individuálního osvojení dítěte. K pojmu *living constitution* dále srov. např. Coan, A.: *Living Constitutional Theory*. Duke Law Journal, 2017, č. 66 [online]. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://bit.ly/3AHfjpa>.

²³⁰ Speciálně se tento fenomén projevuje v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, a to např. v odlišném stanovisku P. Lemmense k rozhodnutí ESLP sp. zn. 43564/17 ze dne 11. 5. 2021, *Caamaño Valle v. Spain*.

²³¹ Např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012, odkazující na společné odlišné stanovisko šesti soudců ve věci sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995. V bodě 277 odůvodnění Ústavní soud uvedl, že: „*Při posouzení způsobu legislativního řešení uvedeného časového střetu tak sehrává svoji roli nejen míra odlišnosti staré a nové právní úpravy, nýbrž i další skutečnosti, jako společenská naléhavost zavedení poslední uvedené právní úpravy*.“; dále např. nálezn sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011, bod 64, odkazující na odlišné stanovisko E. Wagnerové ve věci sp. zn. Pl. ÚS 24/0 ze dne 12. 10. 2001. Vliv odlišných stanovisek lze taktéž vyzorovat v případě disentů k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 14/01 ze dne 20. 6. 2001 na nálezn sp. zn. Pl. ÚS 87/06 ze dne 12. 9. 2007.

„tentokrát vzal v úvahu“. Právě tato, možná na první pohled nenápadná formulace, má dle mého názoru stěžejní význam v přemýšlení o odlišných stanoviscích. Pozorujeme zde totiž, že odlišná stanoviska nejsou pouze oním vypsáním se z frustrace, motivátorem k diskusi či prvkem legitimizujícím soudní moc jako celek, ale mohou mít skutečně reálné dopady. Lze tedy na tomto místě znovu zopakovat, že odlišná stanoviska jsou právě proto praktická především v řízeních u nejvyšších soudů, kde je třeba vážit a poměřovat často protichůdné zájmy a hodnoty. Právě v takovém poměřování totiž dochází tomu, že odlišné stanovisko může jen na základě drobné změny okolností být v budoucnu tentokrát vzato v úvahu.

Typickým příkladem je toho ostatně i tzv. velký volební nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 ze dne 24. 1. 2001. Jak již bylo uvedeno v kapitole 8 této práce, v kauzách, které mohou být v budoucnosti potenciálně revidovány, je vhodné poskytnout komplexní souhrn dřívějších argumentů, k čemuž disenty dopomáhají. V průběhu času se totiž mohou okolnosti změnit tak, že nově již v kumulaci těchto okolností dochází k protiústavní situaci, tak jak tomu bylo právě v případě kumulace tzv. integrujících prvků ve volebním zákoně, které soud v roce 2001 označil za protiústavní pro rozpor s principem proporcionality volebního systému. Proto bylo v nálezu z roku 2001 většinou soudců přímo odkazováno na dřívější odlišná stanoviska z roku 1996 (obsažená v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/96).²³² Ústavní soud nově konstatoval, že se mu „...v současnosti jeví jako relevantní právě to, co bylo uvedeno v odlišných stanoviscích několika soudců.“ Za naprosto zásadní, pro účely mé práce zcela ilustrativní, a celkově fascinující považuji i následující citaci z velkého volebního nálezu: „Uvedený nález (nález z roku 1996, pozn. autora) byl způsobem svého přijetí hraniční, přičemž právě v takových, rozdílnost názorů reflektujících, případech lze považovat za zcela přirozený a z rámce ústavnosti se nijak nevymykající jev, jestliže po uplynutí více než 4,5 roku se věc může jevit v poněkud jiném světle, zejména, došlo-li v tomto časovém období k sociálním změnám, kupř. vyznačujícím se silným tlakem ve směru integračních stimulů. Pokud bychom hledali důkaz toho, proč jsou odlišná stanoviska potřebná a skutečně podporující legitimitu soudů, nenašli bychom patrně výstižnější shrnutí.

Důležitost disentů pro změnu budoucího právního názoru je ostatně také jedním z důvodů, proč jsou odlišná stanoviska umožněna v rámci činnosti Evropského soudu pro lidská práva. ESLP totiž dle své ustálené judikatury vykládá Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv s přihlédnutím k tomu, že se podle něj jedná o tzv. „živoucí instrument“, což úzce souvisí s výše

²³² Nález sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 ze dne 24. 1. 2001.

zmíněným pojmem *living constitution* či Ústava jako *living instrument*.²³³ Právě to může být důvodem, proč odlišná stanoviska mají u ESLP tak významnou roli, jelikož v případě Úmluvy, jejíž primární podstatou je jakýsi dynamický výklad, je jednoznačně žádoucí prostřednictvím disentů legitimizovat případné budoucí změny. Tato praxe u ESLP tak může dle mého názoru potvrzovat, že teorie o legitimizaci budoucí změny právního názoru skrze disenty jsou skutečné a relevantní.

10.4. Disenty jako vzdělávací prostředek

Všechny tři doposud zmíněné skupiny důvodů pro psaní disentů se v diskusích i odborných textech vcelku tradičně objevují. Mám však za to, že existuje ještě jeden účel psaní disentů, který však bývá v diskusích, především v těch českých, opomíjen. Jedná se o odbornou veřejnost a studenty právnických fakult, kterým mohou disenty směřovat. Přiznávám, že tato sub-kapitola vzhledem k neprobádanosti tématu vychází spíše z osobních dojmů autora, to však, jak doufám, nesnižuje její přínos.

Považuji totiž za zcela zásadní zmínit, že odlišná stanoviska mohou být a v praxi také bývají vynikající učební pomůckou.²³⁴ Odlišná stanoviska totiž nejen, že podněcují diskusi o právních problémech, které by se jinak mohly zdát být jednoznačnými (ačkoli jednoznačnými nejsou), ale také učí studenty i odborníky přemýšlet o právu nejednostranně. Mám za to, že jde o dovednost, kterou by si každý právník měl osvojit. Z osobní zkušenosti se semináři vyučovanými na Právnické fakultě Univerzity Karlovy pak mohou říct, že největší hloubka přemýšlení o právních problémech a jejich komplexitě bývá vyvolána právě konfrontací odlišných stanovisek s názorem většinovým. Zkušený právník totiž ve většinovém rozhodnutí i pomocí jazykových formulací jako „*zcela zjevně, nepochybně, evidentně*” atd. může vytvořit dojem, že rozhodovaná věc je opravdu jednoznačná či nepochybná. To však jen do té doby, dokud zvědavý student nedojde k četbě odlišného stanoviska, které mu perspektivu může naprosto převrátit.

I samotní soudci pak díky odlišným stanoviskům mohou nadále posouvat svou profesní odbornost, což je dokonce názor, který se v zahraniční literatuře objevuje. Již výše citovaný soudce, Kermit V. Lipez, doslova říká, že temperamentní debaty rozvinuvší se mezi většinovým

²³³ K tomu srov. např. bod 31 rozsudku Evropského soudu pro lidská práva sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978, *Tyrer v. United Kingdom*.

²³⁴ Např. v učebnici, která je součástí povinné literatury v rámci výuky ústavního práva na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, Kosař, D., Antoš, M., Kühn, Z., Vyhnánek, L.: *Ústavní právo – Casebook*. Wolters Kluwer, 2015, se odkazy a citace z odlišných stanovisek používají velmi často pro dokreslení kontextu věci.

a odlišným stanoviskem v něm již jako studentovi vzbuzovaly potěšení, které se i v jeho profesním životě přetavuje v *intelektuální vzrušení z práva*.²³⁵ Bývala kanadské soudkyně Claire L'Heureux-Dubé pak také nejde daleko pro expresivní výrazy k vyjádření toho, co pro ni profesně odlišná stanoviska znamenají, když za výhodu disentů označuje potenciál generovat v rámci soudu a i navenek *šťavnaté diskuse*.²³⁶ Co jiného by mělo být ideálem a předpokladem zkušeného soudce, než se takových diskusí účastnit?

Ostatně i výše citovaný Mark Tushnet poněkud relativizuje krátkodobý přínos odlišných stanovisek pro judikaturu, a spíše naopak vyzdvihuje jejich dlouhodobý efekt na kvalitu právního učení. Je samozřejmě nutno přiznat, že americká zkušenost je v tomto směru dosti odlišná, jelikož judikatura Nejvyššího soudu USA sahá až do 18. století, a proto bývají odlišná stanoviska v tamějším kontextu více považována za jakéhosi svědka zápasů o důležité právní otázky.²³⁷ Proč by tomu tak však v budoucnosti nemohlo být i v českém kontextu? Fakt, že náš Ústavní soud je nyní relativně mladý, neznamená, že jednou nebude starý, a že tedy i odlišná stanoviska nemohou být do budoucna prostředkem svědectví o převratech v judikatuře i v některých společenských tématech.

Domnívám se, že i pro uvědomění si toho, že právo není exaktní disciplína, a že je nutné vždy pochybovat, mají odlišná stanoviska výrazný přínos, tím spíše v období, kdy budoucí právníci teprve studují, v rámci čehož si vlastní názory a jejich rigiditu teprve formují. Ostatně k podpoření těchto jinak převážně subjektivních dojmů lze kromě zmíněného Kermita V. Lipeze citovat i Antonina Scaliu. Ten k tomu dokonce v rozhovoru z roku 2013 pomyslně doplnil, že je pro něj osobně studentstvo nejen hlavním publikem a důvodem, proč disenty píše, ale z rozhovoru se Scaliou vyplývá, že studenti jsou pro něj i motivátorem k tomu psát disenty *svižné a mající určitý náboj nábojem* (což může být projevem jeho častých hořkých disentů, popsanych výše).²³⁸

Takové svižné disenty s nábojem pak mohou mít ještě jednu funkci jakožto vzdělávací prostředek. Mohou totiž ve studentech zažehnout či dále podnítit zájem o právní řemeslo obecně. Tento účel podle mého názoru nelze opomíjet. V portrétu soudce Stanislava Balíka to např. vystihuje Tomáš Friedel, když píše, že pro něj byl Balíkův dissent k rozhodnutí o eurozatykači, coby pro studenta druhého ročníku pražské právnické fakulty, *zábleskem*

²³⁵ Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting...*, s. 328.

²³⁶ L'Heureux-Dubé, C.: *The Dissenting Opinion: Voice of the Future?...*, s. 509.

²³⁷ Tushnet, M.: *I Dissent: Great Opposing Opinions in Landmark Supreme Court Cases...*, s. 17-23.

²³⁸ *In Conversation: Antonin Scalia*. New York Magazine...

*rošťačké vzdorovitosti v pološeru hlubokomyslných úvah.*²³⁹ Jsou to navíc nejen studenti právnických fakult, ve kterých mohou odlišná stanoviska zájem o právo či konkrétně ústavní právo vzbudit. Disenty mohou mít ambici ukázat ústavní právo i široké veřejnosti jako právo bezprostředně ovlivňující lidské životy.²⁴⁰ To je dle mého názoru poměrně podstatný moment, jelikož ústavní právo jako celek může mnohdy trpět svou nepochopitelností běžnému člověku či odtržeností od každodenních problémů, čímž může v důsledku trpět i legitimita ústavního soudnictví. Odlišná stanoviska tedy mohou pomoci tuto bariéru překonávat, jakkoli je nutno znovu zopakovat, že při tom musí dodržovat určité limity z hlediska použitých výrazových prostředků atp.

Nejen, že disenty mohou rozvířít žádoucí diskuse a vtahovat společnost do těchto diskusí, ale nadto mohou také legitimizovat neshodu ve společnosti obecně a učit pokoře v tom smyslu, že jediná pravda neexistuje. To považuji za zvláště prospěšné především u právníků, kteří jsou mnohdy v důsledku svých profesních deformací stavěni do pozice bezhlavého následování konkrétní verze pravdy.

²³⁹ Friedel, T.: *Stanislav Balík – Když se práva berou vážně, ač se může zdát, že ne zas tak moc...*, s. 39.

²⁴⁰ Tamtéž, s. 45.

11. Proces vzniku disentu

Ačkoli jsem již v předchozích kapitolách poměrně detailně rozvedl některé výhody a nevýhody odlišných stanovisek, není možné je zcela komplexně zhodnotit bez znalosti a analýzy procesu jejich vzniku. Průběh deliberace a okamžik, ve kterém odlišné stanovisko reálně vzniká, má totiž zásadní dopad na to, zda jsou některé teoreticky dovozované výhody a nevýhody odlišných stanovisek skutečně v praxi relevantní. Jinak (a konkrétně) řečeno, v této kapitole se pokusím porovnat principy a východiska, ke kterým jsem dospěl v předchozích kapitolách, s praxí utváření odlišných stanovisek u Ústavního soudu ČR.

11.1. Včasnost vyjádřeného nesouhlasu

Uvedl-li jsem, že disenty mohou mít pozitivní vliv na rozhodnutí samé, je důležité ověřit, zdali tomu tak v praxi opravdu je. Rozdílnosti v přístupu jednotlivých soudců k postupu při psaní odlišných stanovisek jsou nevyhnutelně spojeny s otázkou regulace procesu deliberace. Respektive, v podmínkách Ústavního soudu ČR jsou spíše nevyhnutelně spojeny s absencí, byť jen základních pravidel pro sepisování odlišných stanovisek. Projevuje se tak neexistence jednacího řádu Ústavního soudu.

V každém případě však z praxe plyne, že úmysl uplatnit odlišné stanovisko je nutné ohlásit nejpozději při hlasování o rozhodnutí, a nelze tedy hlasovat ve prospěch většinového názoru a později si věc rozmyslet.²⁴¹ Jedná se nejen o ustálený postup, ale i o postup vyplývající z logiky věci, jelikož odlišné stanovisko se zaznamenává v protokolu o poradě a hlasování.²⁴² Lze se však ze strany ústavních soudců setkat i s názorem, že je samozřejmostí předložit svůj nesouhlas předem, tedy natolik zavčasu, aby na něj zpravodaj či neformálně utvořená většina mohli reagovat, a aby o něm mohlo být předem diskutováno.²⁴³

Např. Vojtěch Šimíček dokonce zastává názor, že neavizovat předem žádné zásadní pochybnosti a poté hlasovat proti rozhodnutí a uplatnit odlišné stanovisko je výrazem *nekolegiality*.²⁴⁴ Ještě dál jde v kategoričnosti pohledu na tuto věc Pavel Rychetský, který tvrdí, že vyjádřit nesouhlas s většinovým rozhodnutím až při hlasování je *ústavní barbarství*.²⁴⁵ Jakkoli se tato slova mohou zdát být poměrně silná, mám za to, že nemusí být daleko od pravdy. Je totiž možné, že v případě, že by soudce zavčasu avizoval svůj nesouhlas, mohl by přesvědčit

²⁴¹ Mahmoud, M.: *Disenty soudců...*, s. 43.

²⁴² Tamtéž.

²⁴³ Šimíček, V.: *Ústavní stížnost...*, s. 219.

²⁴⁴ Tamtéž.

²⁴⁵ Němeček, T., Rychetský, P.: *Diskrétní zóna*. Vyšehrad, 2012, s. 217.

relevantní většinu a řízení by dopadlo zcela jinak. V takovém případě tedy vlastně výsledek řízení může záviset na pouhé vůli soudce zavčas prezentovat své názory ostatním členům senátu či pléna, což již s *ústavním barbarstvím* může hraničit.

Přitom, pokud akceptujeme tezi o tom, že hlavním účelem disentů je touha soudce, aby se jeho názor prosadil, pak by mělo být v jeho vlastním zájmu, aby své názory prezentoval dostatečně včas. Lze tedy říci, že pokud by v praxi Ústavního soudu převládala včasnost vyjádřeného nesouhlasu, je to v souladu s obecně dovozovanými závěry o účelu psaní disentů. Pokud by však u Ústavního soudu byla výrazná tendence disenty²⁴⁶ „schovávat“ až na hlasování samé, jednalo by se o důkaz toho, že konkrétnímu soudci více záleží na prezentaci jeho názorů skrze odlišné stanovisko než na přesvědčení většiny o správnosti jeho názoru. To považuji za potenciálně rizikové. Praxe Ústavního soudu dle vyjádření jeho soudců však naznačuje, že pravidlem je spíše včasnost vyjádřeného nesouhlasu, kdy např. jedním ze soudců bylo zmíněno, že je pro něj podstatnější, aby většina zohlednila jeho předložené protinázory, než aby se *producíroval v odlišném stanovisku*.²⁴⁷

Sami ústavní soudci dále potvrzují i existenci případů, kdy soudce sice oznámí svůj úmysl disentovat, později však své odlišné stanovisko nikdy neodevzdá.²⁴⁸ Důvodem může být právě i fakt, že jeho argumenty byly nakonec plenární či senátní většinou vypořádány a zahrnuty do většinového rozhodnutí. Prakticky si to lze především představit u konkurujících stanovisek, kdy většina bez zásadnější a komplexnější změny rozhodnutí může do odůvodnění zahrnout pasáže, které by bývaly byly právě obsahem konkurujícího stanoviska.

Zdůraznil bych však, že je ve smyslu včasnosti vyjádřeného nesouhlasu vždy nutné odlišovat dvě situace. Zaprvé je to žádoucí předběžné projednávání věci, které je de facto projevem zdravé intra-soudní kolegiality. Ačkoli se samozřejmě nejedná o odlišná stanoviska, ani o disent v pravém slova smyslu, mám za to, že předběžné projednávání, které zahrnuje vzájemné nesouhlasy, je s tématem této práce úzce propojeno. Především je poměrně běžné, že se soudci zpravodajové u Ústavního soudu o některých kauzách radí se svými kolegy, kteří se v dané problematice specializují.²⁴⁹ To považuji za vhodné nejen z hlediska odborného a vzájemného učení se mezi soudci, ale nakonec i z hlediska efektivity práce soudu. Pokud totiž některé aspekty řešených problémů budou vyjasněny již předem v rámci méně formálních procedur,

²⁴⁶ Disentem v tomto kontextu však samozřejmě není myšleno již sepsané odlišné stanovisko, ale pouze úmysl soudce disentovat, či jen sdělení názoru o tom, že s prozatímním názorem většiny nesouzní.

²⁴⁷ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 210.

²⁴⁸ Mahmoud, M.: *Disenty soudců...*, s. 43.

²⁴⁹ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 206.

může soud ušetřit čas, který mu poté zbude na projednávání dalších případů, a tedy na efektivnější ochranu ústavnosti obecně. To v rozhovorech zdůrazňují i sami soudci Ústavního soudu, když jeden z nich uvedl např.: „*A z hlediska senátu, když vím, že je to i na nález, tak se náš senát schází jednou týdně (...). Tam si řekneme věci, které jsou zásadnější a předběžný názor. Včera jsme měli senát, kde jsem referoval, že dáme návrh plénu na zrušení části zákona a že jim dám usnesení o přerušení, abych dopředu věděl, jestli s tím kolegové nemají nějaký zásadní problém. Takže u nálezů si to dopředu řekneme. Kdyby totiž ti dva ostatní kolegové řekli, že je to úplný nesmysl, to v životě nepodepíšu, tak bych dělal zbytečnou práci. Takže komunikace v senátu je a děláme to vždycky v úterky jednou týdně.*”²⁵⁰

Na druhé straně si lze však představit i nežádoucí předjednávání, které může nabírat až podobu jakéhosi obchodování, což výslovně i sami soudci zmiňují jako možné riziko.²⁵¹ Obchodováním v tomto smyslu se samozřejmě nemyslí kupování si hlasů při rozhodování či jiné pletichy. Spíše jde o riziko možného vzniku pocitů závaznosti vůči jiným soudcům, což je pocit, který, ačkoli se nemusí zdát být natolik problematickým, není v souladu se skutečně nezávislým rozhodováním.

Jak píše např. Hubert Smekal a Jaroslav Benák ve své publikaci o mimoprávních vlivech na rozhodování Ústavního soudu: „*Skrze předjednávání podpory dochází ke vzniku sítě vzájemných závazků, v jejímž rámci může soudce hlasovat v případě, který pro něj není příliš významný, jinak než by hlasoval standardně, protože výměnou za odpovídající hlasování může získat podporu jiného soudce v případech, které považuje za důležité.*”²⁵² To znamená, že je vhodné hledat určitý kompromis v tom, že deliberace sice může a má nabírat i neformálních podob a odlišné názory mají být neformálně ohlašovány dříve než při hlasování, avšak soudce zpravodaj by přeci jen měl nejdříve věc připravit alespoň hrubých obrysech za sebe.

Vše však záleží na vůli soudce a je nutno říci, že v praxi Ústavního soudu se takový postup neprosazuje plně. Styl jednotlivých soudců o tom, zda jednotlivé věci diskutují předem, anebo při jednání, se výrazně liší – někteří dokonce zastávají kategoricky opačné pozice.²⁵³ Soudci, kteří nejčastěji uplatňují odlišná stanoviska, navíc mnohdy bývají tzv. „*mlčící menšinou*“.²⁵⁴ To znamená, že často disentují ti, kteří nevstupují do diskuse a nemají ochotu nechat se přesvědčit.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž, s. 208.

²⁵² Tamtéž, s. 207.

²⁵³ Hořeňovský, J., Chmel, J.: *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR...*, s. 306.

²⁵⁴ Kvasničková, J.: *Americká diskusia o odlišných stanoviskách k súdnému rozhodnutiu*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. 2, s. 104.

Podle slov některých ústavních soudců byl zvláště v období druhého ústavního soudu silný prvek těchto mlčících soudců, kteří se proti nahlas znějícím názorům vymezili až svým hlasováním, a často se tak dokonce mohli stát většinou.²⁵⁵ V praxi potom může dojít i k natolik absurdní situaci, že část odůvodnění je do rozhodnutí zahrnuta proti vůli zpravodaje a ten je tak nucen disentovat ke svému vlastnímu zpravodajskému rozhodnutí.²⁵⁶ Přístup mlčících soudců tak odporuje myšlence, že soudce píše odlišné stanovisko s ambicí na to, aby se stalo většinovým názorem. Zároveň však takový přístup vyhovuje jiné výše zmíněné tezi o tom, že odlišná stanoviska poskytují prostor k jakési exhibici.

Mám proto za to, že je důležité se v této souvislosti bavit i o možnostech konkrétní procesní úpravy procesu sepisování odlišných stanovisek, jak to bude rozvedeno v kapitole 12. Explicitně stanovená povinnost včas ohlásit svůj úmysl disentovat totiž není ani mezinárodně neznámou. Např. v Chorvatsku nebo Srbsku je zakotvena povinnost ústavních soudců učinit tak několik dnů před rozpravou, tak aby při ní bylo již možné reagovat na konkrétní názorové střety (což ale samozřejmě předpokládá i včasné zaslání návrhu rozhodnutí, jak bude popsáno níže).²⁵⁷

Deklarování, a dokonce i vysvětlení disentu ještě před jeho samotným uplatněním prosazuje i švédská právní úprava.²⁵⁸ Již zmíněná Zpráva Benátské komise taktéž vyzdvihuje, že pro kvalitu finálních rozhodnutí je zásadní, aby většina byla schopná (z hlediska časového) zareagovat na předložené odlišné názory, a byla případně ochotná některé argumenty zahrnout do rozhodnutí.²⁵⁹ Nutno totiž zopakovat, že změna většinového stanoviska na základě odlišného stanoviska je jedním z nejryzejších projevů pozitivní funkce disentů.

11.2. Důležitost ex ante rozhodovacích procesů

V souvislosti s tím, co bylo uvedeno, se tedy ukazuje, jak důležitá je role ex ante rozhodovacích procesů, tedy kompletního procesu deliberace včetně jeho neformálních fází. První návrh rozhodnutí ústavních soudů je téměř vždy výsledkem neformálních diskusí.²⁶⁰ Dalo by se říct,

²⁵⁵ Hořeňovský, J., Chmel, J.: *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR...*, s. 308.

²⁵⁶ Tak se stalo např. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017, ke kterému sám soudce zpravodaj J. Fiala uplatnil odlišné stanovisko.

²⁵⁷ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts...*, s. 12-13.

²⁵⁸ Lindblom, P., H.: *The Role of the Supreme Courts in Scandinavia*. Scandinavian Studies In Law, 2009, č. 39 [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: bit.ly/3mY0iHS, s. 325-330.

²⁵⁹ European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts...*, s. 14.

²⁶⁰ Bricker, B.: *Breaking the principle of secrecy: An Examination of Judicial Dissent in the European Constitutional Courts...*, s. 174.

že takový ex ante rozhodovací systém omezuje počet odlišných stanovisek, jelikož některé ze sporů mezi soudci mohou být eliminovány již v rámci předběžných diskusí. Zbývá tedy zjistit, zda neformální ex ante rozhodování probíhá také u Ústavního soudu ČR. Mnozí jeho soudci mají za to, že ano, když lakonicky poukazují např. na to, že „soudce přesvědčuje všude“²⁶¹ a někteří k obdržení návrhu zpravodaje zasílají své připomínky předem, aby o nich mohl přemýšlet, což mnohdy vede ke změně původního textu ještě před samotnou diskusí na plénu.²⁶²

Z toho je nakonec možné učinit podstatný závěr o tom, že pozitivní účinek odlišného stanoviska v pravém slova smyslu (tedy již hotového sepsaného odlišného názoru) na většinové stanovisko je v tomto ohledu částečně nadsazován, resp. je zaměňován za pouhé neformální předběžné diskuse, společné obědy asistentů soudců či rozpravy soudců v kavárnách či restauracích. Je totiž plně logické, že v případě, kdy je již utvořena relevantní většina a koncept většinového rozhodnutí, nemusí mít odlišné stanovisko žádný vliv. Domnívám se tedy, že pozitivní efekt odlišných stanovisek v praxi spočívá spíše v roli výše zmíněné předběžné hrozby.

S neformálními procesy před vznikem rozhodnutí a disentu souvisí i fakt, že odlišná stanoviska se méně často objevují v senátech. Je tomu tak dílem i kvůli specifické dynamice v rámci těchto senátů. Mnohé senáty tíhnou k vytvoření si až intimní názorové provázanosti, která vede ke konsensuální atmosféře a menší frekvenci disentů,²⁶³ jakkoli lze samozřejmě najít výjimky.²⁶⁴ To je aspekt, který plyne již ze samotné kolegiality v rámci soudu. Sociální studie zabývající se skupinovým rozhodováním totiž tvrdí, že pravá kolegialita se projevuje v tom, že se intimní názorová provázanost nevytvoří a že se jednotliví soudci budou méně snažit zavděčovat se ostatním členům senátu či pléna.²⁶⁵ Jinak řečeno, v nekollegiálním prostředí se podle této teorie disenty nepíší, protože soudci mají pocit, že stejně nic nezmění. Mám však za to, že tento názor až příliš vychází z premisy, že soudci píší disenty pouze pro sebe navzájem a zároveň tento názor pomíjí funkci disentu pro budoucí změnu právního názoru či pro vyvolání odborné diskuse, jak jsem popsal v předchozí kapitole.

²⁶¹ Hořeňovský, J., Chmel, J.: *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR...*, s. 307.

²⁶² Tamtéž.

²⁶³ Šimíček, V.: *Ústavní stížnost...*, s. 221.

²⁶⁴ Patrný je zásadní názorový rozkol, ke kterému došlo v III. senátu ÚS po dobu, kdy jeho členy byli soudci Suchánek, Fiala a Zemánek. Jen za období mezi 12. 5. 2020 a 12. 1. 2021 uplatnil J. Zemánek v tomto senátu 9 odlišných stanovisek; ve všech těchto případech byl zpravodajem R. Suchánek (čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz). Takový počet odlišných stanovisek za tak krátkou dobu při senátním rozhodování je v historii ÚS raritou.

²⁶⁵ Edwards, H., T.: *The Effects of Collegiality on Judicial Decision Making*. University of Pennsylvania Law Review, 2003, č. 5 [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: bit.ly/3I8vS1M, s. 1647.

Přehnaně konsensuální atmosféra vyplývající z jakési setrvačnosti je však v každém případě obecně označována za nežádoucí. Tím spíše by bylo nežádoucí, pokud by se stalo běžnou praxí to, co v rozhovorech popisují i sami někteří soudci Ústavního soudu, když říkají, že v myslí soudce, který zvažuje protiakti, se někdy objevuje i logika „něco za něco”. Jeden soudce např. uvedl: *„Disenty a nesouhlasy v tříčlenných senátech jsou velmi výjimečné. V případě pléna je to pravidlo, v případě tříčlenného senátu je to logické, protože se ti lidé více znají a mají k sobě více blízko. Je tam taková ta psychologie, že když budete někomu dělat problémy (...) Jakože on po vás potřebuje 30 podpisů měsíčně a vy od něj taky. Když mu tam budete hodně škrtat, tak vám to může vrátet, může zdržovat a tak dále.*“²⁶⁶ Takové situace by přirozeně součástí ex ante rozhodovacích procesů neměly být.

Další možné vysvětlení toho, proč se v senátním rozhodování u Ústavního soudu disenty tak často neobjevují, je specifická senátní deliberace. Ta je velmi silně zaměřená na zpravodaje, který pro ostatní členy senátu spis přečte, shrne a navrhne rozhodnutí. Jde o odlišnou dynamiku od angloamerické právní kultury, kde se častěji věc projednává od počátku společně v rámci celého senátu. Kromě tradice je důvodem pro postup u českého Ústavního soudu samozřejmě nedostatek časových kapacit na to, aby každý soudce v senátu komplexně zhodnotil celý spis. Mezi zpravodajem a ostatními členy senátu však z toho důvodu často dochází k jakési informační asymetrii, která může mít dvojí konsekvence z pohledu odlišných stanovisek. Jednou možností je, že soudce zpravodaj do rozhodnutí nezahrne další potenciální náhledy, které by mu předložili jeho kolegové, a proto bude častěji docházet k nesouhlasům, a tedy i k publikaci odlišných stanovisek. Dle mého názoru a dle názoru mnohých autorů je však relevantní spíše druhá možná konsekvence, podle které bude docházet k tzv. *fenoménu kotvení*.²⁶⁷ To znamená, že zbylí členové senátu jsou ovlivněni interpretací spisu a dalších otázek spojených s rozhodovanou věcí v té podobě, jak ji předložil zpravodaj. Proto je tedy jedním z důvodů, proč se v senátech odlišná stanoviska tolik neprosazují, patrně právě i specifická deliberace. Ilustruje se tím tedy, že způsob deliberace a její úprava není jen podpůrným aspektem pro rozhodování, ale může mít i přímý vliv na to, jak bude rozhodnuto.

Otázkou zůstává, jak tuto senátní názorovou konvergenci vnímat. Jak velmi komplexně uvádí např. výše citované publikace Kristiny Blažkové či publikace Huberta Smekala a Jaroslava Benáka, mimoprávní vlivy na rozhodování soudů, mezi které patří i kolegialita ve formě názorové konvergence v senátu, jsou zcela přirozené a nedávalo by smysl je ignorovat; naopak

²⁶⁶ Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 202.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 134-135.

je potřeba se jimi zabývat. Navíc, ke zmírnění možných negativních dopadů excesivní senátní názorové konvergence již v současné době existuje institut rotací v senátech, který brání názorovému zpoždění a zkosnatění.²⁶⁸

Lze tedy shrnout, že vyřešení některých otázek v rámci ex ante rozhodovacích procesů, v důsledku čehož zanikne potřeba sepsání disentu, je ideálním projevem kolegiality a deliberace, ve které se zároveň ukazuje význam role odlišných stanovisek jako předběžné hrozby.

Je však nutné zmínit i druhou stranu této mince, kterou je riziko jakéhosi taktizování. Není totiž žádoucí, aby soudce zpravodaj přizpůsobil své rozhodnutí názorům ostatních členů senátu, ačkoli s ním vnitřně není ztotožněn. V takovém případě totiž může být silně ohrožena legitimita rozhodnutí, jelikož zpravodaj, sepisující rozhodnutí, s nímž vnitřně nesouhlasí, může do jisté míry rezignovat na kvalitu odůvodnění. Přitom situace, kdy soudce zpravodaj sepíše rozhodnutí v souladu s názory zbylých členů senátu navzdory svému vlastnímu přesvědčení, nemusí být výjimečná, jakkoli absurdní se to na první pohled může zdát. V judikatuře Ústavního soudu se tato na první pohled bizarní situace, kdy soudce disentuje ke svému vlastnímu rozhodnutí, již nejednou objevila. Bylo tomu tak např. v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 20/93 ze dne 14. 6. 1994, kdy soudce zpravodaj Vladimír Paul ve svém odlišném stanovisku tvrdil, že Ústavní soud měl zrušit celou napadenou vyhlášku, nikoli jen její část, jak to učinil.

Ačkoli to není příklad právě uvedeného V. Paula, v senátech (specificky a typicky v řízení o ústavních stížnostech) může konkrétní soudce vést k sepsání rozhodnutí navzdory svému přesvědčení i riziko závaznosti nálezů Ústavního soudu. V případě, že by se totiž soudce zpravodaj nenechal ostatními členy senátu přesvědčit, musel by být v pozici zpravodaje vyměněn. Poté by patrně hlasoval proti rozhodnutí zbylých kolegů, což by mělo za důsledek, že by rozhodnutí bylo precedenčně závazné v podobě nálezu, jelikož by nebylo možné jednomyslně stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost. Právě v tom však tkví možnost taktizování, kdy se původní soudce zpravodaj raději proti svému přesvědčení podřídí většině, než aby rozhodnutí předal někomu jinému, následně hlasoval proti rozhodnutí, sepsal odlišné stanovisko, a tím způsobil, že rozhodnutí ve formě nálezu bude obecně závazné. Problematičnost tohoto postupu zaznívá i v odborné literatuře.²⁶⁹

²⁶⁸ Čl. 2 Rozhodnutí pléna Ústavního soudu o ustavení senátů a pravidlech rozdělení agendy, Org. 51/22 ze dne 29. 11. 2022, účinný od 1. 1. 2023.

²⁶⁹ Němeček, T., Rychetský, P.: *Diskrétní zóna...*, s. 220.

11.3. Postup většiny a jeho kritika v judikatuře

Jak bylo řečeno, včasnost ohlášení disentu je ovlivněna absencí procesní úpravy. Soudce totiž nic výslovně nenutí (vyjma snad dobré vůle) k tomu, aby úmysl disentovat ohlásil dříve než při hlasování. Absence pravidel při procesu vzniku odlišných stanovisek se však projevuje i na druhé straně mince, kterou je postup většiny. Pokud totiž většina respektuje existenci odlišných stanovisek jako důležitou součást rozhodování, měla by menšině k jejich sepsání vždy ponechat dostatečný prostor a čas. To je základním předpokladem naplnění pozitivní funkce disentu, jelikož odlišné stanovisko, které je sepsané narychlo s nedostatečnou možností reagovat na argumenty většiny, nebude své pozitivní funkce ideálně plnit. Lze si totiž představit situaci, kdy většina vyhlásí rozhodnutí tak brzy po jeho přijetí, že menšina nebude schopna připravit kvalitní odlišné stanovisko. Aniž by frekvenci takového jevu bylo možno spolehlivě ověřit, máme zde přeci jen jeden způsob, jak se tyto detaily z procesu deliberace můžeme dozvídat – paradoxně jsou to právě odlišná stanoviska.

V judikatuře Ústavního soudu se již kritika podobného jednání, kdy většina neponechala disentujícím dostatečný čas k přípravě, projevila, a to např. v odlišném stanovisku k volebnímu nálezu z roku 2021.²⁷⁰ V něm disentující soudci Ludvík David, Jaroslav Fenyk, Josefa Fiala a Radovan Suchánek uvedli: „*Vrcholem arogance je pak vyhlášení nálezu pouhých 19 hodin po jeho přijetí (aniž by však bylo soudcům dáno k dispozici jeho konečné znění), snad aby nebyl poskytnut patřičný prostor disentujícím soudcům k sepsání odlišného stanoviska.*” Zároveň by toto odlišné stanovisko bylo jistě možné označit za poměrně ostré, možná až hořké. Projevuje se tak již výše naznačená teze o hořkých disentech, která říká, že to ani tak nejsou právní spory stricto sensu, které se dostávají pod jejich palbu, ale že se spíše jedná o záležitosti procesního respektu k menšině, které tuto menšinu dokáží spolehlivě pobouřit. I proto disentující soudci též ve svém odlišném stanovisku napsali: „*To vše dává značně ponurý obraz o způsobu rozhodování Ústavního soudu v této věci.*”²⁷¹

Přitom časový prostor ponechaný pro přípravu odlišného stanoviska je zcela zásadní. Lze souhlasit s tím, že pokud vypracování samotného rozhodnutí trvá několik let, jako tomu bylo v případě citovaného nálezu, a pokud menšina svůj úmysl disentovat ohlásila (což lze považovat za téměř jisté), lze potom jen stěží racionálně vysvětlit vyhlášení nálezu pouhých 19 hodin po jeho přijetí. Jak již bylo výše zmíněno, nedostatek času může být důvodem pro nesepsání

²⁷⁰ Společné odlišné stanovisko L. Davida, J. Fenyka, J. Fialy a R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

²⁷¹ Tamtéž.

disentu, a to i v případě otázek, které soudce považuje za velmi důležité. Je tomu tak mnohdy z ryze praktických důvodů, jelikož, aby odlišné stanovisko bylo skutečně výstižné, musí disentující soudce vyčkat na výslednou podobu nálezu, až poté jej může začít studovat a vyvracet v něm uvedené argumenty a konkrétní pasáže. Odlišná stanoviska totiž z hlediska své formy jsou téměř vždy argumentační reakcí na odůvodnění většiny. Tím spíše se to projevuje u odlišných stanovisek, která jsou konkurenčním stanoviskem, jelikož u nich mnohdy záleží i jen na drobných formulačních detailech. Tento praktický aspekt zmiňují i sami soudci v rozhovorech. Jeden z nich např. uvedl: „*Takže v řadě případů asi soudci, byť v rozpravě na plénu představují protivníky předloženého nálezu, tak nakonec pro něj hlasují a nedisentují. Nebo hlasují proti a dissent radši nepiší. A není to ani lenost, ani pohodlnost, ani zbabělost. Je to skutečně fakt. Já jsem za (...) let nikdy nepsal disentu asistentovi. Zatímco návrhy rozhodnutí mi připravují téměř všechny. Nestane se, že bych od začátku do konce psal, to nemůžu. Disenty jsem vždy psal všechny sám. A člověk se dostane do stavu, kdy hlasuje proti, a nemá vůbec čas a prostor.*”²⁷²

Obdobně se kritika procesního postupu většiny objevuje i v odlišném stanovisku Vladimíra Sládečka z roku 2021, v němž Sládeček, zjednodušeně řečeno, poukazuje na problematičnost situace, kdy jsou soudci nedostatečně či až na poslední chvíli seznámeni se zpravodajským návrhem.²⁷³ V tomto odlišném stanovisku se ostatně snad nejtypičtěji ze všech disentů analyzovaných v této práci ukazuje, jak praktickým nástrojem pro kritiku procesního postupu disenty jsou. Za citaci tak ze Sládečkova disentu stojí především následující pasáž pod bodem 3: „*Problém především shledávám v tom, jak jsem si již kdysi – v počátcích mého působení na Ústavním soudu – v jednom separátním vótu posteskl, že je málo času na dostatečné posouzení návrhu, včetně (u složitějších či závažnějších věcí) event. studia související judikatury a odborné literatury, případně konzultací s asistenty či jinými soudci. Jde tedy o to, aby ostatní soudci měli alespoň fragment času, který měl k dispozici soudce zpravodaj při přípravě návrhu. Teprve před několika měsíci se podařilo v plénu schválit pravidlo, že před projednáváním na plénu musí být návrh přístupný (rozeslán) nejméně týden předem. Ani tento minimalistický požadavek opět splněn nebyl.*” Na postup, kdy soudce zpravodaj mění původní návrh odůvodnění, aniž by ostatním soudcům byl dán dostatečný čas k opětovnému pročetí nové verze rozhodnutí, pak Sládeček poukazuje v bodě 19 svého disentu. „*V úterý 16. 2. v 9:10 hod. soudce zpravodaj rozeslal konečnou verzi „plenárního nálezu“ s tím, že je dán dostatečný*

²⁷² Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu...*, s. 211.

²⁷³ Odlišné stanovisko V. Sládečka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021.

prostor pro případné disenty, neboť se nález vyhlásí 22. 2. v 9.00 hod. Jelikož případné úpravy původní verze nebyly technicky odlišeny, nezbylo než obě znění odůvodnění porovnat.” Jsou-li tyto informace podané v odlišném stanovisku úplné a pravdivé, jedná se dle mého názoru o poměrně závažné procesní deficity.

Velmi praktickým a často užívaným nástrojem se tedy v tomto smyslu ukazují především konkurující stanoviska. I když totiž soudce věcně souhlasí se závěrem většiny, konkurující stanovisko mu umožňuje vyjádřit nesouhlas s procesním postupem většiny či jinými detaily deliberace. Lze navíc dovozovat, že se jedná možná o vůbec jediný legitimní způsob, jak tyto názory prezentovat. Veřejné výstupy soudců, ve kterých by poukazovali na detaily z procesu deliberace, by mohly být minimálně na hraně nepřijatelného porušení mlčenlivosti, jak o tom bylo pojednáno výše. Typickým příkladem je v tomto smyslu kromě výše zmíněného Sládečkova disentu i např. konkurující stanovisko Vojtěcha Šimíčka k nálezu ve věci *Potravinové banky – povinnost obchodních řetězců darovat potraviny*, ve kterém Šimíček kritizuje, že celá věc byla s malým časem na přípravu řešena na jediném předvánočním plénu.²⁷⁴

Právě v otázkách procesních pochybení v podobě šibeničních termínů potom nelze vyloučit ani oplácení podobných postupů. Nebyl-li soudci ponechán dostatek času k projevení nesouhlasu, nemusí být napříště ochotný poskytnout ho ani on sám. Je tedy z mého pohledu jistým paradoxem, že odlišná stanoviska nejsou dostatečně procesně regulována, zároveň jsou však hlavním prostorem pro vyjádření námitek k procesnímu postupu při přijímání rozhodnutí.²⁷⁵ Existence kvalitně připravených odlišných stanovisek je tak de facto pouhou dobrou vůlí většiny, ke které ji nic nezavazuje. To považuji za nebezpečné, jelikož na věčný duch kolegiality nelze spoléhat u žádného soudu, ani u toho ústavního.

11.4. Disentní koalice

Naštěstí, výraznou nevraživost mezi soudci nebo apriorní vůli nesouhlasit s konkrétním zpravodajem dlouhodobě u Ústavního soudu převážně nenacházíme.²⁷⁶ Naopak ze statistik plyne, že se na Ústavním soudu spíše mnohdy tvoří disentní koalice, tedy dvojice či skupiny soudců, které častěji disentují v rámci společného odlišného stanoviska.²⁷⁷ Např., disentoval-li

²⁷⁴ Odlišné stanovisko V. Šimíčka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018, bod 7.

²⁷⁵ Kritika procesu přijetí rozhodnutí se objevuje např. v odlišném stanovisku R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014.

²⁷⁶ Ačkoli v posledních letech v tomto smyslu dochází k mírnému obratu, jak bude popsáno níže.

²⁷⁷ Podrobně se tomuto fenoménu disentních koalic věnoval ve svém článku Vartazaryan, G.: *Sít'ová analýza disentujících ústavních soudců*. Právník, 2022, č. 12.

současně soudce Fiala i Fenyk, ve všech případech své odlišné stanovisko spojili.²⁷⁸ Silnější vazby z hlediska uplatňování společných odlišných stanovisek se objevují i u dvojic soudců Holländer–Formánková, Formánková–Wagnerová, Nykodým–Mucha a Nykodým–Lastovecká.²⁷⁹ I dvojice soudců Suchánek a Sládeček spolu uplatňuje odlišná stanoviska velmi často. Mezi lety 2016 a 2023 tito dva soudci sepsali společné odlišné stanovisko v 75 % případů z těch, kdy oba disentovali.²⁸⁰ I tato dvojice soudců má však uplatnění odlišných stanovisek téměř rovnoměrně rozdělené mezi jednotlivé soudce zpravodaje a v průběhu své činnosti již disentovali proti 11 různým soudcům zpravodajům.²⁸¹ Proto nelze hovořit o tom, že by se proti sobě předem stavěly určité dvojice soudců, ale spíše pozorujeme, že někteří soudci mají (patrně díky vzájemné názorové či osobnostní blízkosti) větší tendenci spojit svá odlišná stanoviska, když už oba nesouhlasí.

Odlišná stanoviska tedy v tomto smyslu nachází svůj další velmi praktický účel, který souvisí s již výše zmíněnou kolegiálníitou. Jejich prostřednictvím lze totiž poměrně přesně identifikovat určité názorové a osobnostní vazby v rámci soudu. Podrobně se tomuto tématu věnoval ve svém článku Gor Vartazaryan, který prostřednictvím síťové analýzy disentujících soudců některé vazby v rámci Ústavního soudu identifikoval.²⁸² Za zmínku z citovaného článku stojí pro účely této kapitoly především zjištění, že názorové koalice, resp. disentní koalice v plénu, vskutku mohou kopírovat složení senátu. Tím jsou potvrzeny mnohé závěry výše uvedené v této práci, především v kapitole 11.2., zabývající se mj. senátními tendencemi k názorové konvergenci. Ukazuje to např. síťová analýza, ze které jako nejsilnější názorová koalice prvního Ústavního soudu vychází trojice soudců Zarembová, Varvařovský a Čermák, která zároveň společně tvořila IV. senát.²⁸³

Výjimkou z tvrzení o absenci nevráživosti u Ústavního soudu však může být vztah mezi soudci Šimíčkem a Suchánkem. Ačkoli o přesném obsahu jejich vztahů lze jen diskutovat, mám za to, že následující statistiky jsou vypovídající i bez dalšího kontextu. Mezi 31. 3. 2020 a 22. 3. 2022 disentoval soudce Suchánek proti třinácti rozhodnutím, jejichž zpravodajem byl soudce Šimíček²⁸⁴, což je zcela bezprecedentní číslo. Ve všech případech se jednalo o senát ve složení Šimíček, Zemánek, Suchánek. Přitom proti soudci Zemánkovi disentoval Suchánek jen v

²⁷⁸ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

²⁷⁹ Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců...*, s. 1207.

²⁸⁰ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců...*

²⁸³ Tamtéž, s. 1206.

²⁸⁴ Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím databáze nalus.usoud.cz.

jednom případě, proto nelze hovořit o tom, že by Suchánek byl notorickým disentérem. Bylo by tedy možné dovodit, že mezi Suchánkem a Šimíčkem panuje taková názorová odlišnost, že to vede k častému nesouhlasu na obou stranách. To však nepotvrzuje statistika, dle které Šimíček disentoval za uvedené období pouze ve dvou případech rozhodnutí, které zpravodajoval Suchánek.²⁸⁵ Navíc, Šimíček se dle všech statistik zdá být poměrně konsensuálním soudcem zpravodajem, jelikož za celou dobu jeho působení na Ústavním soudu bylo proti jím zpravodajovaným rozhodnutím uplatněno 32 odlišných stanovisek, což je v přepočtu na procenta a ve srovnání s ostatními soudci relativně malé číslo.²⁸⁶ Z toho všeho tedy lze dospět k tomu, že ze strany soudce Suchánka panuje apriorní nesouhlas se soudcem Šimíčkem.

Není možné ani ignorovat, že na třetím ústavním soudu dochází k jevům dříve nepozorovaným. Jedním z takových jevů je, že oproti prvnímu a druhému ústavnímu soudu docházelo především v posledních letech (2020 až 2023) k tomu, že odlišná stanoviska de facto rozdělila Ústavní soud na dvě poloviny.²⁸⁷ To považuji za poměrně znepokojivé i z hlediska dopadu na legitimitu rozhodnutí. Jak bylo popsáno výše, disentní koalice jsou jevem relativně přirozeným, který nelze považovat za obecně nežádoucí. V případě druhého Ústavního soudu se tak některé disentní koalice vytvořily, avšak celkově byly tyto koalice propletenější.²⁸⁸ Taková situace je dle mého názoru zdravá, a to právě i z hlediska legitimacy rozhodnutí, jelikož nelze předem určit konkrétní názorové tábory v rámci soudu. Naopak v případě třetího Ústavního soudu již dospívají výzkumy k tomu, že se zde dva názorové tábory, alespoň dle disentních koalic, utvořily.²⁸⁹ To může mít negativní dopad na legitimitu rozhodnutí nejen z toho pohledu, že hlasování budou častěji dopadat těsně, ale i proto, že soudci, kteří v síťových analýzách nacházejí svou pozici uprostřed dvou názorových táborů, mohou poté mít nadměrnou moc, resp. nadměrný vliv na výsledek řízení.²⁹⁰

Druhým jevem, který se na třetím ústavním soudu nově objevoval, a který bylo možné prostřednictvím odlišných stanovisek výrazněji pozorovat, byl vznik některých zcela

²⁸⁵ Tamtéž.

²⁸⁶ Tamtéž.

²⁸⁷ Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců...* s. 1209. Autor pomocí síťové analýzy identifikuje dvě proti sobě stojící koalice, první ve složení K. Šimáčková, V. Šimíček, L. David, J. Zemánek, J. Jirsa, D. Uhlíř, T. Lichovník, P. Šámal, druhá ve složení R. Suchánek, V. Sládeček, J. Fiala, J. Musil, J. Filip, J. Fenyk, P. Rychetský, M. Tomková.

²⁸⁸ Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců...*, s. 1208.

²⁸⁹ Tamtéž.

²⁹⁰ Ukazuje se, že v případě třetího Ústavního soudu by takovými soudci mohli být především P. Šámal, L. David či J. Filip. Viz síťová analýza provedená viz Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců...*, s. 1210.

antagonických dvojic. Ačkoli jsem tedy výše uvedl, že dlouhodobě odlišná stanoviska svědčí spíše o tvorbě disentních koalic než o nevraživosti mezi určitými soudci, v posledních letech se tento trend bohužel obrací. Je tomu tak např. u dvojic Šimíček–Suchánek, ale i Šimáčková–Fiala či David–Sládeček.²⁹¹ Proto se mnohdy hovoří o tom, že především ke konci působení třetího Ústavního soudu došlo k jistému zhoršení vztahů mezi soudci, a také o tom, že *polarizace, kterou na třetím Ústavním soudu sledujeme, je v porovnání s prvními dvěma dekádami vyčnívající.*²⁹² Je tedy nutné doufat, že tento vývoj nepředznamenává jakousi změnu v atmosféře a dynamice Ústavního soudu, což však ukáže teprve čas a také nové složení soudu od roku 2023. Je však evidentní, že odlišná stanoviska nám v pozorování těchto možných změn v atmosféře mohou výrazně pomoci.

²⁹¹ Tamtéž.

²⁹² Tamtéž, s. 1214. Pravdou navíc je, že čistě statisticky pozorujeme poměrně silný nárůst počtu odlišných stanovisek mezi prvním, druhým a třetím Ústavním soudem, kdy u prvního dosáhl poměr odlišných stanovisek k plenárním věcem 22 %, u druhého soudu tomu bylo již 43 % a u třetího dokonce 53 % (Čerpáno vlastní analýzou prostřednictvím nalus.usoud.cz). Nutno však opět zmínit, že relevance těchto statistik je do velké míry limitována tím, že, zaprvé, ne každý nesouhlas znamená automaticky publikování odlišné stanoviska, za druhé, počet odlišných stanovisek může být dán tím, jak sporné věci se aktuálně řeší (viz např. tzv. covidová judikatura) a za třetí, počet odlišných stanovisek je dán i osobnostním nastavením jednotlivých soudců ve vztahu k psaní disentů, aniž by se toto nastavení muselo nutně projevit na atmosféře soudu.

12. Návrhy změn právní úpravy disentů v ČR

Mám za to, že celá tato práce ukázala, že odlišná stanoviska u vysokých soudů mají svůj smysl, a že jejich přínosy převládají nad riziky, k čemuž dospívají v zásadě všichni autoři, kteří se tématem zabývají.²⁹³

Zároveň však z této práce vyplynulo, že právní úprava, resp. rozsah právní úpravy odlišných stanovisek v České republice je v mnoha ohledech nedostačující, v čemž se naopak s některými autory neshodují.²⁹⁴ Nejvíce se tato nedostatečnost právní úpravy samozřejmě projevuje u Ústavního soudu ČR, jehož odlišnými stanovisky se tato práce převážně zabývala. Proto se v této kapitole hodlám zaměřit na návrhy možných změn právní úpravy. Zároveň se však v této kapitole nechci věnovat výhradně praxi Ústavního soudu, ale považuji za důležité se zamyslet i nad tím, zda odlišná stanoviska, po všem, co bylo v této práci uvedeno, mají opravdu místo jen na vysokých soudech, anebo mohou být teoreticky bez větších problémů přítomna i u soudů obecných.

12.1. U kterých soudů mají být odlišná stanoviska zakotvena?

Již na tomto místě mohu snad vyjádřit svůj poměrně jednoznačný názor, podpořený všemi závěry v této práci, o tom, že zakotvení odlišných stanovisek u soudů obecných by nebylo vhodné, ba ani efektivní. Jakkoli se totiž diskuse na toto téma často vedou, prakticky by u mnohých obecných soudů odlišná stanoviska nebyla ani možná. Zcela logicky nedává smysl existence odlišných stanovisek u samosoudců, a dle mého názoru pak ani u senátů složených z předsedy a dvou laických přísedících.

Potenciálně by odlišná stanoviska mohla mít smysl v senátech u obecných soudů složených ze tří soudců. Jako možné výhody zde lze vidět výše zmíněné psaní disentů pro účastníky řízení z hlediska jejich částečné morální satisfakce. Stejně tak by bylo možné spatřovat jako výhodné, že účastníci budou mít v dalším řízení lepší možnost obrany, ke které jim dissent dopomůže tím, že předloží vhodné protiargumenty k většinovému stanovisku. Mám však za to, že v takto úzkém rozhodovacím tělese, jakým jsou tříčlenné senáty, by narušení autority rozhodnutí zveřejněním dissentu bylo zcela nepřiměřeně intenzivní oproti jeho výhodám.

V této souvislosti by bylo možné namítnout, že by tedy odlišná stanoviska neměla být přítomna ani u tříčlenných senátů Ústavního soudu. Jak jsem však již výše zmínil, obecné soudy nejsou

²⁹³ Chváta, J.: *Disenty u českých soudů...*, s. 102.

²⁹⁴ Tamtéž.

zcela vhodným místem pro odlišná stanoviska především z hlediska řešených otázek, které jsou svou povahou spíše ryze právní, subsumpční, a nikoli vyvažující, poměřující více protichůdných principů atp., jako je tomu u Ústavního soudu.²⁹⁵ Navíc, disenty by v případě obecných soudů dle mého názoru poskytovaly až moc prostoru pro úvahu soudce, zda žalobci, navrhovateli atp. pomůže v dalším řízení, tedy zda mu nastíní argumenty, které může v odvolání, dovolání či jiných opravných řízeních použít. Uzavřel bych tedy, že i s přihlédnutím k tradici naší právní kultury se domnívám, že disenty nemají u obecných soudů místo.

Kde však disenty mohou mít a dle mého názoru i mají mít místo, je Nejvyšší soud ČR. Praxe, při které jsou disenty zakotvené u Ústavního soudu a Nejvyššího správního, avšak nikoli u soudu Nejvyššího (resp. jsou u něj možné pouze ke stanoviskům pléna a kolegií), nedává podle mého soudu koncepčně valný smysl. Domnívám se, že po všem, co v této práci bylo zmíněno, lze říci, že odlišná stanoviska by mohla přispět ke zlepšení procesu deliberace, vnitřní kolegiality, názorového obohacování a ve výsledku tedy i ke zlepšení kvality rozhodování Nejvyššího soudu.

Navíc, u Nejvyššího soudu, který z povahy své činnosti spíše dozoruje nad dodržováním zákonnosti a sjednocuje judikaturu obecných soudů, taktéž platí to, co bylo naznačeno již výše, tedy, že otázky, které se u něj budou typicky objevovat, jsou svojí povahou vhodné k existenci odlišných stanovisek. U Nejvyššího soudu totiž může docházet např. k budoucí změně právního názoru, jejíž legitimita by, jak bylo taktéž výše popsáno, mohla být podpořena existencí dřívějších odlišných názorů, které nově převládly. Z druhé strany však připouštím, že nelze ignorovat, že by existence odlišných stanovisek u Nejvyššího soudu mohla potenciálně snižovat legitimitu jeho sjednocovací funkce judikatury. Tato sjednocovací funkce je totiž dle mého názoru minimálně z určitého úhlu pohledu silnější, než je tomu u Ústavního soudu a Nejvyššího správního soudu. Lze si totiž představit i hypotetickou praxi, kdy se obecné soudy ve své judikatuře odvolávají na odlišná stanoviska Nejvyššího soudu. Mám však za to, že pokud by se obecné soudy takovému postupu vyvarovaly, pak narušení legitimacy nebude natolik silné, aby převážilo nad jinými argumenty pro zavedení disentů.

12.2. Je možné psát odlišná stanoviska bez výslovné právní úpravy?

V této souvislosti je dle mého názoru nutné vyjasnit ještě jednu otázku, kterou je, zda mohou soudci psát odlišná stanoviska bez výslovné právní úpravy. Pokud by to totiž možné bylo, mohli

²⁹⁵ Je však samozřejmě nutné podotknout, že tak tomu nemusí být vždy a absolutní generalizace by v tomto ohledu byla zjednodušující.

bychom říci, že např. zmínění soudci Nejvyššího soudu již fakticky odlišná stanoviska psát mohou, ale pouze tak nečiní. Argumenty pro takový postup není složité si představit a mohou jimi být např. svoboda projevu v širokém slova smyslu či soudcovská nezávislost. Domnívám se však, že takový závěr by nebyl správný. Soud je státním orgánem, a tedy ve smyslu čl. 2 odst. 3 Ústavy může uplatňovat svou moc jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Otázkou proto je, zda odlišná stanoviska jsou takovým uplatňováním moci. Jedná se přitom o otázku, která doposud v literatuře nebyla řešena. Dovoluji si však vyjádřit názor, že o uplatňování státní moci jde. Vedou mě k tomu závěry, které taktéž byly již výše naznačené. Odlišná stanoviska sice že nezasahují do právní sféry adresátů tak, že by byla jakýmkoli způsobem vykonatelná, mohou však v budoucnu převládnout, stejně jako mohou být součástí budoucího odůvodnění, a proto fakticky mohou mít či mají určité právní konsekvence. Zároveň, jakkoli odlišná stanoviska nejsou závazná, přesto jsou součástí rozhodnutí a svým způsobem tak doplňují odůvodnění rozhodnutí,²⁹⁶ které jistě uplatňováním moci ve smyslu čl. 2 odst. 3 Ústavy je.

I kdybych však připustil, že tento můj názor není správný (lze s ním samozřejmě polemizovat), a že lze bez výslovné právní úpravy psát odlišná stanoviska, domnívám se stále, že by to nebylo vhodné. Celou touto prací totiž prozařuje téma legitimacy rozhodnutí a její souvislosti s odlišnými stanovisky. Mám za to, že je jednoznačné, že pokud by odlišná stanoviska byla psána bez výslovné právní úpravy, tedy v jakémsi vzduchoprázdnu, jejich efekty a dopady na legitimitu rozhodnutí by byly výrazně oslabeny, jelikož by pak disenty mohly být vnímány samy o sobě jako méně legitimní, jelikož je právní úprava nepředpokládá. Z toho všeho tedy plyne, že by odlišná stanoviska měla být vždy v praxi zakotvena, aby bylo možné je psát, a že by navíc tato právní úprava měla být podrobnější, než jak tomu je v praxi našeho soudnictví.

12.3. Konkrétní návrhy změn právní úpravy odlišných stanovisek

Tím se plynule dostávám k návrhům konkrétních změn v aktuální právní úpravě. Pro přehlednost znovu zopakují, že aktuální úprava u Ústavního soudu zahrnuje § 14 zákona o Ústavním soudu, znějící: „*Soudce, který s rozhodnutím pléna nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména*”, a dále § 22 znějící: „*Člen senátu, který s*

²⁹⁶ Je tomu tak především s přihlédnutím k výše uvedeným tezím o diskursivní legitimitě, ke které odlišná stanoviska přispívají. Konkurencí stanovisko totiž např. může k většinovému rozhodnutí dodat takový kontext, který jakkoli není sám o sobě závazným, staví rozhodnutí do jiného světla, a proto jej nebude možné při výkladu většinového odůvodnění ignorovat.

rozhodnutím senátu ve věci nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména.” V případě Nejvyššího správního soudu se právní základ pro psaní disentů nachází v § 55a soudního řádu správního, který zní: „*Člen senátu Nejvyššího správního soudu ve složení podle § 16 odst. 2 písm. a) a odst. 3, který s rozhodnutím senátu nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o hlasování a aby byly důvody jeho nesouhlasu připojeny k vyhotovení písemného rozhodnutí s uvedením jeho jména.”*

12.3.1. Anonymní disenty

První drobná peripetie se nachází již v jazykovém výkladu výše uvedených ustanovení. Konkrétně jde o to, zda je uvedení jména daného soudce též pouze *právem*, tedy zda se z hlediska syntaktického váže slovní spojení „*s uvedením jeho jména*” ke slovnímu spojení „*má právo, aby*”, anebo zda je uvedení jména soudce v případě disentování povinné. Jak jsem již uvedl, v judikatuře Ústavního soudu se objevily situace (byť převážně v 90. letech 20. století, z počátku fungování Ústavního soudu ČR), kdy byla publikována anonymní odlišná stanoviska, popř. odlišná stanoviska, která nebyla v textu podepsána, a jejich autor byl pouze interně evidován, a později při vzniku databáze rozhodnutí nalus.usoud.cz v této databázi vykazován. I proto dospívám k názoru, že uvedení jména soudce povinné není.

Mám navíc za to, že možnost anonymity disentu je v souladu s reflektováním jeho pozitivních vlastností. Jinak řečeno, pozitivní dopad disentu z hlediska možné budoucí změny právního názoru atd. bude zachován i při anonymitě. A naopak, v případě anonymity se nedá hovořit o riziku soudcovského populismu, jelikož takové odlišné stanovisko nelze propojit s konkrétním soudcem. Anonymní dissent navíc poskytuje možnost vyhnout se riziku narušení nezávislosti soudce či riziku upadnutí do nemilosti vládní garnitury.

Považuji proto za velmi důležité tento konkrétní aspekt právní úpravy zdůraznit a postavit najisto, že psaní anonymních disentů je dle mého názoru možné. Shledávám dokonce poměrně překvapivým, že se tak v praxi již u Ústavního soudu téměř neděje. Vysvětlením toho by však mohla být právě i nevyjasněnost ve smyslu, zda je to možné. Tím spíše považuji za důležité tento aspekt zmínit. Mám tedy za to, že, jakkoli se nejedná o nejvíce palčivý problém odlišných stanovisek, bylo by patrně vhodné znění dotčených ustanovení zákona o Ústavním soudu formulovat tak, aby bylo zjevné, že je možné odlišné stanovisko uplatnit i anonymně. Postačila by pak kosmetická změna, upravující znění § 14 zákona o Ústavním soudu např. následujícím

způsobem: „Soudce, který s rozhodnutím pléna nebo s jeho odůvodněním nesouhlasí, má právo, aby jeho odlišné stanovisko bylo uvedeno v protokolu o jednání a aby bylo připojeno k rozhodnutí s uvedením jeho jména, či anonymně.“

12.3.2. Absence úpravy konkurujících stanovisek

Za druhé bych se rád zabýval deficitem úpravy konkurujících stanovisek, tedy odlišných stanovisek v podobě nesouhlasů s odůvodněním rozhodnutí. Respektive, považuji za podstatné poukázat na absenci právní úpravy, která by konkurující stanoviska výslovně předpokládala a alespoň pojmově oddělovala od klasických odlišných stanovisek. Jak bylo v této práci zmíněno, ani v mezinárodním kontextu často nebývají konkurující stanoviska výslovně zakotvena. To však dle mého názoru není důvod, proč by tak tomu nemělo být v naší právní úpravě. Rozdíly mezi těmito instituty (a také praktické důsledky z těchto rozdílů plynoucí) jsou natolik významné, že se domnívám, že by de lege ferenda bylo vhodné konkurující stanoviska separátně ukotvit přímo novelou zákona o ústavním soudu.

Ostatně, i tlak na to, aby se soudce ve svém disentu jasně vyjádřil v tom smyslu, zda nesouhlasí pouze s odůvodněním, anebo zároveň i výrokem, mi připadá opodstatněný. Jak však bylo v této práci znázorněno, praxe jednotlivých soudců Ústavního soudu se liší, a ne vždy bývají konkurující stanoviska přehledně soudcem odlišena. Nepovažuji za šťastné, pokud z úvodních pasáží konkrétního disentu není zjevné, zda se jedná o nesouhlas s výrokem, či pouze s odůvodněním, přičemž taková praxe v judikatuře Ústavního soudu (bohužel) také není výjimečná.²⁹⁷ V praxi se totiž lze setkat i s tím, že odlišné stanovisko v podobě nesouhlasu s odůvodněním bude přiloženo k usnesení, kterým se ústavní stížnost odmítá pro zjevnou neopodstatněnost.²⁹⁸ Jakkoli totiž k tomuto rozhodnutí je nutná jednomyslnost senátu, nevylučuje to uplatnění konkurujícího stanoviska. V případě, že by však konkurence nebyla dostatečně označena, a to navíc ideálně již na jejím začátku, může to vyvolat minimálně nejasnosti v tom, zda je tedy stížnost opravdu zjevně neopodstatněná.

Stejně tak nejsou konkurující stanoviska separátně vykazována v databázi nalus.usoud.cz, což považuji za problematické především s ohledem na účely akademických výzkumů. Samozřejmě, je možné podrobně analyzovat každé jednotlivé odlišné stanovisko a zjišťovat z něj, zda se jedná o nesouhlas s výrokem, či pouze s odůvodněním. Takový postup však pochopitelně zabírá mnoho drahocenného času (jak se o tom přesvědčil i autor této práce).

²⁹⁷ Srov. např. odlišné stanovisko I. Janů k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/11 ze dne 18. 2. 2012.

²⁹⁸ Odlišné stanovisko J. Fialy k usnesení sp. zn. III. ÚS 1773/19 ze dne 12. 1. 2021.

Dokonce si lze u některých odlišných stanovisek, u kterých nebude výslovně napsáno, o jaký typ disentu se jedná, představit, že hranice mezi konkurencí a klasickým disentem nebude zřetelná. Považuji tedy za žádoucí, aby byla i v databázi nalus.usoud.cz konkurující stanoviska vykazována separátně, jelikož sám soudce ví, jaký druh disentu píše, a tak mu jeho označení ani nezabere žádný dodatečný čas. Přitom skutečnost, zda se jedná o nesouhlas s výrokem či odůvodněním, má výrazné dopady nejen na akademické výzkumy, ale i na legitimitu rozhodnutí, jelikož, jak již tato práce taktéž podrobně naznačila, konkurující stanovisko přidává na diskursivní legitimitě konkrétního rozhodnutí, kdežto odlišné stanovisko k výroku oslabuje individuální legitimitu, tedy jakousi autoritu rozhodnutí (jakkoli bylo podrobně uvedeno, že v konečném důsledku může být legitimita soudu zvýšena).

12.3.4. Problematika procesní úpravy z hlediska časového

Za třetí, a možná jako nejdůležitější bod, bych se rád z hlediska možných změn právní úpravy věnoval absenci procesní úpravy z hlediska časového při sepisování odlišných stanovisek, což souvisí se širším problémem absence jednacího řádu Ústavního soudu. Výše jsem totiž podrobně rozebral, jak se pozitivní dopady odlišných stanovisek na kvalitu a na legitimitu samotných rozhodnutí odvíjí především od toho, zda je dissent včas ohlášen, resp. avizován. Z druhé strany jsem upozornil na to, že pokud má být odlišné stanovisko skutečně relevantním a kvalitním doplňkem rozhodnutí, který může potenciálně v budoucnu převládnout jako názor většinový, je nutné dissentujícím soudcům ponechat dostatečný čas k sepsání odlišného stanoviska. Oba tyto aspekty však procesní úpravou nejsou nijak reflektovány.

Domnívám se proto, že by bylo dobré předejít tomu, aby menšina byla zkrácena na svém právu připravit kvalitní odlišné stanovisko. Konkrétně bych považoval za rozumné vést diskusi o tom, jaký konkrétní minimální časový úsek má být dissentujícím soudcům za každých okolností poskytnut k sepsání odlišného stanoviska.²⁹⁹ Tím mám na mysli minimální stanovený čas od odhlasování finální verze rozhodnutí, jelikož až do této chvíle může být výrok či odůvodnění změněno, což má na odlišná stanoviska samozřejmě významný dopad.

V praxi by to tedy znamenalo, že pokud konkrétní soudce či soudci při hlasování oznámí svůj úmysl dissentovat, nebude moci většina vyhlásit své rozhodnutí dříve než po určitém čase, který bude dissentující menšině ponechán. Lze si samozřejmě představit kritiku v tom smyslu, že

²⁹⁹ Lze si samozřejmě představit i situace, kdy bude vhodné a nutné rozhodnutí vyhlásit bezodkladně a dissentující soudce s tím bude taktéž souhlasit, jelikož má odlišné stanovisko již připravené, přičemž pro tyto případy by bylo možné usnesením překonat pravidlo o minimálním poskytnutém času na sepsání disentu.

takové pravidlo by bylo pro většinu soudců svým způsobem svazující. Mám však za to, že taková kritika by nebyla přiléhavá, jelikož v praxi vidíme, jak dlouhá je mnohdy příprava samotného většinového rozhodnutí. Tím spíše by tedy alespoň zlomek této doby měl být ponechán názorům menšinovým.

Zdráhám se na tomto místě přicházet s návrhem konkrétní doby, která by disentujícím soudcům měla být k sepsání odlišného stanoviska dána. Mám však za to, že např. doba sedmi dní by mohla být vyhovující alespoň v tom smyslu, že by potlačila excesy, kdy rozhodnutí bylo vyhlášeno i jen zhruba dva dny po jeho odhlasování, a to přesto, že byla avizována odlišná stanoviska.

S tím vším souvisí otázka, kam a jak takové pravidlo zakotvit. Samozřejmě, na prvním místě se nabízí jednací řád Ústavního soudu, který však aktuálně neexistuje. Neexistence jednacího řádu tak vlastně může svým způsobem sloužit jako alibistická výmluva k neupravení některých vnitřních otázek jednání Ústavního soudu. Ačkoli by vytvoření komplexního jednacího řádu bylo ideální variantou, mám za to, že i bez něj je možné odlišná stanoviska (ale i jiné dílčí aspekty rozhodování) procesně upravit. Právní základ k tomu lze nalézt v ustanovení § 11 odst. 1 písm. l) zákona o Ústavním soudu, který říká, že „v plénu Ústavní soud rozhoduje o úpravě svých vnitřních poměrů.“ Jakkoli není v tomto ustanovení blíže stanoveno, co vše se myslí vnitřními poměry, domnívám se, že je na místě extenzivní výklad plynoucí ze soudcovské nezávislosti. Tento názor potvrzuje i komentářová literatura, která uvádí následující: „Zákon blíže nevymezuje kompetenci pléna spočívající v úpravě jeho vnitřních poměrů a tuto zdrženlivost zákonodárce je třeba přičíst k pojistkám, jimiž je jištěna nezávislost Ústavního soudu jako instituce před manipulací zvenčí. Je proto na plénu samém, co vše bude považovat za své vnitřní poměry.“³⁰⁰ Z toho tedy lze dovodit, že Ústavní soud může v oblasti vnitřních poměrů i ad hoc upravit cokoli, a proto by stanovení procesních pravidel při sepisování odlišných stanovisek mohlo najít svůj odraz i v procesním předpisu ad hoc, týkajícím se právě výhradně disentů.

Zachování práva menšiny na sepsání kvalitního odlišného stanoviska lze pak vidět ještě v jednom aspektu, který byl již také výše naznačen jako problematický v judikatuře Ústavního soudu. Jde o situace, kdy většina po hlasování podstatně změní odůvodnění rozhodnutí nebo kdy většina na jednání pléna podstatně změní právní názor na věc. V takových případech by

³⁰⁰ Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I., Wagnerová, E.: *Zákon o Ústavním soudu: Komentář*. § 11 odst. 2 písm. m) a l). Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz.

disentujícím soudcům taktéž měl být ponechán alespoň minimální čas pro reakce, či alespoň pro nastudování si věci. Inspirovat se lze v tomto smyslu např. úpravou v jednacím řádu německého spolkového ústavního soudu. Ten ve svém ustanovení § 26 odst. 1 dává soudcům právo žádat odročení jednání pléna, pokud má plénum v úmyslu změnit svůj původní názor.³⁰¹ Tato úprava prakticky pomáhá tomu, aby účel odlišných stanovisek byl naplněn co do největší míry.

V souvislosti s procesní úpravou disentů z časového hlediska vyvstává ještě otázka, zda zakotvit omezení v tom smyslu, kdy má být odlišné stanovisko ohlášeno. Zde je již otázka dle mého názoru složitější, resp. kontroverznější. Jak bylo výše uvedeno, záměr disentovat musí být ohlášen nejpozději při hlasování. Zároveň jsem však uvedl, že v případě, kdy je disent ohlášen až při hlasování, již ztrácí mnoho ze svých výhod a pozitivních efektů na kvalitu a legitimitu rozhodnutí. Je to tedy důvod k procesnímu zakotvení povinnosti soudce avizovat své odlišné stanovisko dostatečně včas? Domnívám se, že nikoli, jelikož mám za to, že v takovém případě by již byla ohrožena nezávislost soudce.

Vedou mě k tomu následující argumenty. Zaprvé, mělo by být v nejlepším zájmu samotných soudců avizovat svůj nesouhlas natolik včas, aby mohla většina zahrnout relevantní připomínky do svých úvah. Za druhé, i kdyby toto v zájmu konkrétního soudce nebylo, a soudce tak chtěl pouze využívat možnosti ke svému osobnímu vyjádření prostřednictvím disentu, tyto jeho úvahy nelze ani presumovat, ani ověřit, a tak by popsané riziko nemělo být důvodem k omezování času, kdy se soudce musí nesouhlasně vyjádřit. Jakkoli totiž soudní rozhodování není soubojem většiny a menšiny, ale maximálně soubojem (či lépe řečeno bojem) za co nejlepší rozhodnutí, existují situace, kdy je legitimní poskytnout soudci prostor, aby svůj názor na většinové rozhodnutí poskytl až později, např. proto, že se domnívá, že by většinové stanovisko mělo být nejdříve kompletně připraveno, a až poté bude možné jej konfrontovat s odlišným stanoviskem. Zachování takových možností soudce považuji za samozřejmou součást jeho nezávislosti, a tím i za součást legitimacy soudu. V tomto ohledu bych tedy ke konkrétní procesní úpravě nepřistupoval.

³⁰¹ Ustanovení § 26 odst. 1 Jednacího řádu Spolkového ústavního soudu ze dne 19. 11. 2014, sp. zn. BGBl. 2015 I S. 286 (Geschäftsordnung des Bundesverfassungsgerichts).

Závěr

Tato práce ukázala, že odlišná stanoviska hrají zásadní roli v české, ale i zahraniční judikatuře. Přes jejich úzké spojení s tradicí angloamerické právní kultury má smysl a je nutné se jimi zabývat i v evropském kontextu, a to možná tím spíše, že disenty si své stabilní místo v kontinentální právní kultuře musí složitěji hledat.

Fakt, že role disentů v ČR je stále výraznější, lze ilustrovat i na tom, že dlouhodobě jejich počet především v rámci judikatury Ústavního soudu ČR stoupá, což je fakt, který může mít dvojí vysvětlení. Zprv by bylo možné jednoduše usuzovat, že v rámci rozhodování soudu existuje více neshod. Zároveň lze však tyto vzrůstající tendence vysvětlit i jinak, a to tím, že se nepotvrdily obavy o narušení autority rozhodnutí a legitimacy soudu, a proto soudci uplatňují odlišná stanoviska ve vyšším procentu případů z těch situací, kdy s rozhodnutím vnitřně nesouhlasí.³⁰² Nepřekvapí, že i s ohledem na téma této práce a na závěry, ke kterým jsem v ní dospěl, se domnívám, že vysvětlení vzrůstajícího počtu disentů stojí alespoň částečně právě na tomto druhém uvedeném faktoru.

Napříč celým textem bylo naznačeno, že disenty se v určitých případech mohou stát pilířem budoucí argumentace většiny, může jimi být argumentováno v odborných diskusích a mohou také sloužit jako katalyzátor změn některých právních názorů. Existenci jakýchkoli katalyzátorů změn považuji za nezbytnou součást demokratického právního státu, a jedním z takových katalyzátorů mohou být právě i odlišná stanoviska, což vnímám jako významný závěr plynoucí z této práce. Nadto lze shrnout, že odlišná stanoviska jsou projevem zdravé legitimacy soudu v jejím moderním pojetí, tedy projevem diskursivní legitimace, legitimace procedurou a z pohledu adresátů rozhodnutí potenciálně i legitimacy jakožto přijetí.

Navzdory tomu všemu ukázal tento text, že disenty mnohdy stále zůstávají na okraji pozornosti, a to především z hlediska jejich procesní úpravy, což může v praxi vést k různorodým situacím, které pozitivní funkce disentů oslabují. Odlišná stanoviska pak v extrémních případech mohou naopak být prostředkem nekolegiality, delegitimace většiny nebo mohou odrážet nesjednocenost judikatury takovým způsobem, že legitimita soudu bude oslabována. Bylo by tedy vhodné tyto tendence doplnit i o odpovídající procesní úpravu, které však musí předcházet odborná a podrobná diskuse o tom, jaké oblasti disentů regulovat, a jaké nikoli. Mám za to, že

³⁰² Grinc, J.: *Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky...*, s. 72.

odlišná stanoviska by v české právní kultuře měla mít své pevné místo a měla by jim být věnována dostatečná pozornost, k čemu se snažila přispět i tato práce.

Z hlediska diskuse o tom, zda je žádoucí rozšiřovat zavádění odlišných stanovisek i na další soudní instance, hraje roli výše popsaný rozdíl mezi substantivní a institucionální legitimitou. Ústavní soud se jakožto „soud osobností“ liší od soudů obecných, jelikož čerpá svou legitimitu nejen z institucionálního ukotvení, ale do jisté míry i z profilace jednotlivých soudců. Náš Ústavní soud, zřízený jako reprezentant hodnotového přístupu k právu, zaujímá roli nejen při deduktivní aplikaci práva, jako to dělají obecné soudy, ale právo také dotváří a často rozhoduje politické kauzy.³⁰³ Právě k tomu vysoké soudy potřebují stavět svou pozici na co nejširší podpoře veřejnosti, kterou lze těžit také z legitimacy substantivní.

Osobnosti soudců v otázce disentů hrají celkově velkou roli, což bylo naznačeno nejen přímo v kapitole o osobnostech soudců, ale i v kapitole zabývající se jazykovou formou disentů. Je tak nutné v diskusích nejen pojmenovávat výhody a nevýhody existence disentů, ale je zároveň potřebné přesvědčit konkrétní soudce o tom, že dokonalá názorová jednota nemusí být vždy žádoucí. Pokud bychom si k podpoře tohoto tvrzení chtěli vypůjčit závěry obecné filozofie, lze říci, že právě tam, kde se cítíme jisti, ztrácíme cestu.³⁰⁴

Mám-li nakonec shrnout poměrně komplikovanou diskusi, prolínající se celou touto prací, o tom, jaký je dopad odlišných stanovisek na legitimitu rozhodnutí, je nutno říct, že celkový jednoznačný závěr nelze učinit. Napříč touto prací bylo ilustrováno, že dopady disentů na legitimitu rozhodnutí nelze generalizovat, ale že je nutné zabývat se jednotlivými případy, potlačováním excesů či kultivací jakési dobré kultury psaní odlišných stanovisek. Pokud bych však přece jen měl obecný a stručný závěr týkající se propojení disentů a legitimacy rozhodnutí učinit, shrnul bych jej následovně: Soudní rozhodnutí nebude ze strany adresáta či veřejnosti přijato smířlivěji pouze díky odlišnému stanovisku, jak uvádí některé teorie, a proto je dopad disentu na autoritu konkrétního rozhodnutí spíše negativní. Důležitější však (především u vysokých soudů) je, že na druhou stranu odlišná stanoviska obecně posilují legitimitu soudu, což je fakt, který dle mého názoru kompenzuje oslabování individuální autority rozhodnutí. Proto odlišná stanoviska považuji za vhodný nástroj vysokých soudů v éře moderních liberálních demokracií postavených na respektu k právnímu státu a názorové pluralitě.

³⁰³ Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?*..., s. 95.

³⁰⁴ Jaspers, K.: *Úvod do filozofie*. Oikoymenh, 1996, s. 44.

Seznam použitých zdrojů (řazeno dle pořadí v textu)

1. Seznam použité literatury

Šimáčková, K.: *Odlišné stanovisko jako jedna ze záruk nezávislosti soudcovského rozhodování*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci*. Leges, 2020.

Wittig, C., E.: *The Occurrence of Separate Opinions at the Federal Constitutional Court. An Analysis with a Novel Database*. University of Mannheim, 2016.

Kühn, Z.: *Mají mít naši soudcové právo separátního vóta?* Soudce, 2000, č. 8.

Přibáň, J.: *Disidenti práva*. Slon, 2001.

David, R.: *Les grandes systèmes de droit contemporains*. Dalloz, 1973.

Mahmoud, M.: *Disenty soudců*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2009.

Chvátal, J.: *Disenty u českých soudů*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, 2017.

McMahon, Ch.: *Reasonable Disagreement. A Theory of Political Morality*. University of California, 2009.

Šimíček, V.: *Ústavní stížnost*. Leges, 2018.

Weiler, J., H., H., De Burca, G. (ed.): *The European Court of Justice*. Oxford University Press, 2001.

Habermas, J.: *Diskursivní teorie liberální demokracie*. Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum, 2018.

Mastor, W.: *L'effet performatif des opinions séparées sur la motivation des décisions constitutionnelles majoritaires*. In: Hourquebie, F., Ponthoreau, M., C.: *La motivation des décisions des cours suprêmes et cours constitutionnelles*. Bruylant, 2012.

Madej, M., Horák, F.: *Axiomy v právní argumentaci*. Jurisprudence, 2018, č. 5.

Junod, S.: *Les opinions séparées des juges*. Université de Lausanne, 2017.

Rivière, F.: *Les opinions séparées des juges à la Cour Européenne des Droits de l'Homme*. Bruylant, 2004.

Šámal, P. a kol.: *Trestní řád. Komentář. 7. vydání*. C. H. Beck, 2013.

Wagnerová, E. a kol.: *Zákon o Ústavním soudu s komentářem*. Wolters Kluwer, 2007.

Filip, J., Holländer, P., Šimíček, V.: *Zákon o Ústavním soudu. Komentář*. C. H. Beck, 2007.

Kühn, Z.: *Justice a soumrak liberální demokracie*. In: Šimíček, V. (ed.): *25 let Ústavy České republiky*. Leges, 2019.

Blažková, K.: *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech – Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu*. Leges, 2022.

Přibáň, J.: *Suverenita, právo a legitimita*. Karolinum, 1997.

- Hart, H., L., A.: *Právo, svoboda, morálka a jiné eseje*. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2019.
- Kysela, J.: *Dělba moci v kontextu věčného hledání dobré vlády*. Leges, 2020.
- Chomsky, N.: *Disident Západu*. Karolinum, 2014.
- Lasser, M.: *Judicial deliberations: A Comparative Analysis of Transparency and Legitimacy*. Oxford University Press, 2009.
- Ondřejek, P.: *Maximalism and Minimalism in Judicial Decision-Making: How can Courts Strengthen or Weaken the Unity of a Legal System?* In: Ondřejek, P. (ed.): *Judicial Law-Making and Judicial Interpretation in Central European Countries: How Can Courts Strengthen or Weaken the Unity of Law?* Wolters Kluwer, 2021.
- Pospěch, P.: *Neznámá společnost: Pohledy na současné Česko*. Host, 2021.
- Šimíček, V.: *Ústavní základy soudní a soudcovské nezávislosti aneb aby nikdo nemusel útočit do kopce*. In: Šimíček, V. (ed.): *Nezávislost soudní moci*. Leges, 2020.
- Blažková, K.: *Jan Musil – V moderní době je jedním z poslání práva chránit slabé, hendikepované a bezmocné*. In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právnický Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Leges, 2020.
- Dostál, M.: *Tři výročí Antonina Scali*. Právník, 2016, č. 7.
- Smekal, H., Benák, J. a kol.: *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Masarykova univerzita, 2021.
- Grinc, J.: *Odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu České republiky*. In: Kysela, J., Ondřejková, J. a kol.: *Jak se píše o soudech a soudcích: soudní moc v mezioborové perspektivě*. Leges, 2012.
- Friedel, T.: *Stanislav Balík – Když se práva berou vážně, ač se může zdát, že ne zas tak moc*. In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právnický Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Leges, 2015.
- Hořeňovský, J., Chmel, J.: *Proces vzniku rozhodnutí Ústavního soudu ČR*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2015, č. 6.
- Pospíšil, I., Langášek, T., Šimíček, V., Wagnerová, E. a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Wolters Kluwer, 2012.
- Askari, D., Váňa, J.: *Ivana Janů*. In: Kysela, J., Blažková, K., Chmel, J. a kol.: *Právnický Olymp – Portréty vybraných soudců Ústavního soudu ČR*. Leges, 2020.
- Chmel, J.: *Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?* Leges, 2021.
- Blažková, K.: *Soudcovská filozofie a její vliv na rozhodování soudů ve složitých případech – Případová studie rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu*. Leges, 2022.
- Stypa, O.: *Disenty jako budoucí většinová stanoviska*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2017, č. 3.

Procházková, A.: *Vliv doktríny politické otázky na rozhodování soudců Ústavního soudu ČR*. Diplomová práce. Právnická fakulta Univerzity Karlovy, 2021.

Bellamy, R.: *Political Constitutionalism: A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge University Press, 2007.

Tushnet, M.: *I Dissent: Great Opposing Opinions in Landmark Supreme Court Cases*. Beacon Press, 2008.

Kosař, D., Antoš, M., Kühn, Z., Vyhnaněk, L.: *Ústavní právo – Casebook*. Wolters Kluwer, 2015.

Němeček, T., Rychetský, P.: *Diskrétní zóna*. Vyšehrad, 2012.

Kvasničková, J.: *Americká diskusia o odlišných stanoviskách k súdnému rozhodnutiu*. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. 2.

Vartazaryan, G.: *Síťová analýza disentujících ústavních soudců*. Právník, 2022, č. 12.

Jaspers, K.: *Úvod do filosofie*. Oikoymenh, 1996.

2. Seznam použitých internetových zdrojů

Kubát, M.: *Ústavní soudnictví a jeho legitimita*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: bit.ly/3v3sw6R.

Mistry, H.: *The Paradox of Dissent: Judicial Dissent and the Projects of International Criminal Justice*. Journal of International Criminal Justice, 5. 6. 2015 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3sVKoyW.

Laffranque, J.: *Dissenting Opinion and Judicial Independence*. Juridica International, 2003, č. 8 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3vnWhzc.

Kühn, Z.: *Soudní řád správní: Komentář*. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz.

Directorate General for Internal Policies, Policy Department C of the European Parliament: *Dissenting opinions in the Supreme Courts of the Member States*. European Parliament, 2012 [online]. [cit. 2022-11-10]. Dostupné z: bit.ly/3ji54mf.

Dostál, M., Langášek, T., Pospíšil, I., Wagnerová, E.: *Zákon o Ústavním soudu: Komentář*. Systém ASPI, Wolters Kluwer [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: aspi.cz.

Bentsen, H., L.: *Dissent, Legitimacy, and Public Support for Court Decisions: Evidence from a Survey-Based Experiment*. Law and Society Review, 2019, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/3v7FDEb.

The Harvard Law Review Association: *From Consensus to Collegiality: The Origins of the “Respectful” Dissent*. Harvard Law Review, 2011, č. 5 [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z bit.ly/3jswrdr.

Ginsburg, R., B.: *The role of dissenting opinions*. Minnesota Law Review, 2010, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: bit.ly/2QARfAC.

Hart, H., L., A.: *Bentham and the Demystification of the Law*. Modern Law Review, 1973, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: [jstor.org/stable/1094754?seq=1](https://www.jstor.org/stable/1094754?seq=1).

Eagan, J.: *Deliberative democracy*. Britannica [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: [bit.ly/3eqZt6w](https://www.britannica.com/3eqZt6w).

Šimáčková, K.: *Nemusíme se vždycky shodnout aneb disentuující soudci*. Respekt, 10. 1. 2019 [online]. [cit. 2023-04-05]. Dostupné z: [bit.ly/3syoYHU](https://www.respekt.cz/3syoYHU).

Lipez, K.: *Some Reflections on Dissenting*. Maine Law Review, 2005, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: [bit.ly/3aokQnG](https://www.mainebar.org/3aokQnG).

Databáze rozhodnutí NALUS. Dostupné z: [nalus.usoud.cz](https://www.nalus.usoud.cz).

Bricker, B.: *Breaking the principle of secrecy: An Examination of Judicial Dissent in the European Constitutional Courts*. Law & Policy, 2017 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: [bit.ly/3dvDWKE](https://www.cambridge.org/core/3dvDWKE).

Kühn, Z. v diskuzi k Šimíčková, V.: *Umožňuje zákonná úprava psát disenty?* Jiné právo, 2008 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: [bit.ly/3tKcfDm](https://www.jinepravo.cz/3tKcfDm).

Logacheva, E.: *Separate and Dissenting Opinions: Their Role in the Practice of the ICJ*. Riga Graduate School of Law, 2019 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: [bit.ly/3swzSy3](https://www.rgsolaw.com/3swzSy3).

Maistor, W.: *Les opinions séparées sont-elles raisonnables?* Cahiers de méthodologie juridique, Université Toulouse Capitole, Institut de Recherche en Droit Européen, International et Comparé, 2015 [online]. [cit. 2023-02-10]. Dostupné z: [bit.ly/3RSSK8A](https://www.cairn.info/3RSSK8A).

White, R., Boussiakou, I.: *Separate opinions in the European Court of Human Rights*. Human Rights Law Review, 2009, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: doi.org/10.1093/hrlr/ngn033.

Válová, I.: *Soudce ESLP Pejchal: Porušení ústavního pořádku Ústavním soudem směřuje proti základům právního státu*. Česká justice, 2021 [online]. [cit. 2023-04-22]. Dostupné z: [bit.ly/32rmhgG](https://www.ceskajustice.cz/32rmhgG).

Malenovský, J.: *Les opinions séparées et leurs répercussions sur l'indépendance du juge international*. Anuario Colombiano de Derecho Internacional, 2010, č. 3 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: [bit.ly/3svfayv](https://www.anuario.co/3svfayv).

European Commission For Democracy Through Law (Venice Commission): *Report on Separate Opinions of Constitutional Courts*. Zpráva č. 932/2018, sp. zn. CDL-AD (2018) 030, ze dne 17. 12. 2018 [online]. [cit. 2023-04-10]. Dostupné z: [bit.ly/3LvqCWB](https://www.venicecommission.europa.eu/3LvqCWB).

Zilis, M., A., Wedeking, J.: *Disagreeable rhetoric and the prospect of public opposition*. Political research quarterly, 2018, č. 2 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: [jstor.org/stable/26600479](https://www.jstor.org/stable/26600479).

Paulus, A.: *Judgments and Separate Opinions: Complementarity and Tensions*. Transkript projevu pro Evropský soud pro lidská práva. Štrasburk, 25. 1. 2019 [online]. [cit. 2023-02-01]. Dostupné z: [bit.ly/3HPglUz](https://www.court.europa.eu/3HPglUz).

In Conversation: Antonin Scalia. New York Magazine, 4. 10. 2013 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: [nym.ag/3xiOyEG](https://www.nymag.com/3xiOyEG).

Procházková, A.: *Nelze vykládat právo proti zdravému rozumu a citu pro spravedlnost. Rozhovor s ústavním soudcem Jiřím Zemánkem*. Respekt, 27. 8. 2020 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: bit.ly/40zVv2A.

Rozhovor s Pavlem Rychetským. Interview ČT24 Speciál, 25. 12. 2020 [online]. [cit. 2022-07-14] Dostupné z: bit.ly/3LA0E4i.

L'Heureux-Dubé, C.: *The Dissenting Opinion: Voice of the Future?* Osgoode Hall Law Journal, 2000, č. 3 [online]. [cit. 2023-04-14]. Dostupné z: bit.ly/3YkUSZh.

Pokus o vtíp či sarkasmus. Pět soudců ostře zkritizovalo rozhodnutí svých kolegů. Česká justice, 2. 6. 2022 [online]. [cit. 2023-02-22]. Dostupné z: bit.ly/3HT2s6k.

Zekri, I.: *Respectfully Dissenting: How Dissenting Opinions Shape The Law And Impact Collegiality Among Judges*. Florida Bar Journal, 2020, č. 5 [online]. [cit. 2022-04-14]. Dostupné z: heinonline-org.ezproxy.is.cuni.cz.

Scalia, A.: *Dissents*. OAH Magazine of History, 1998, č. 1 [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: bit.ly/3n1FTBx.

Coan, A.: *Living Constitutional Theory*. Duke Law Journal, 2017, č. 66 [online]. [cit. 2023-04-26]. Dostupné z: <https://bit.ly/3AHfjpa>.

Lindblom, P., H.: *The Role of the Supreme Courts in Scandinavia*. Scandinavian Studies In Law, 2009, č. 39 [online]. [cit. 2023-04-16]. Dostupné z: bit.ly/3mY0iHS.

Edwards, H., T.: *The Effects of Collegiality on Judicial Decision Making*. University of Pennsylvania Law Review, 2003, č. 5 [online]. [cit. 2023-02-05]. Dostupné z: bit.ly/3I8vS1M.

3. Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

Zákon č. 182/1993 Sb., zákon o Ústavním soudu.

Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

Jednací řád Nejvyššího soudu ČR sp. zn. S 204/2022 ze dne 10. 11. 2022.

Rozhodnutí pléna Ústavního soudu ČR o ustavení senátů a pravidlech rozdělení agendy, Org. 51/22 ze dne 29. 11. 2022.

Jednací řád Spolkového ústavního soudu ze dne 19. 11. 2014, sp. zn. BGBl. 2015 I S. 286 (*Geschäftsordnung des Bundesverfassungsgerichts*).

4. Seznam použité judikatury

Odlišná stanoviska devíti soudců k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14 ze dne 30. 6. 2015.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3110/22 #1 ze dne 19. 12. 2022.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2951/22 #1 ze dne 24. 11. 2022.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2142/22 #1 ze dne 22. 11. 2022.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2128/22 #1 ze dne 15. 11. 2022.

Odlišné stanovisko V. Sládečka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021.

Odlišné stanovisko I. Janů k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 ze dne 24. 1. 2001.

Odlišné stanovisko M. Výborného k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 9/05 ze dne 14. 5. 2005.

Nález sp. zn. IV. ÚS 34/06 ze dne 21. 11. 2007.

Odlišné stanovisko P. Rychetského k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/14 ze dne 20. 12. 2016.

Odlišné stanovisko I. Brožové k nálezu sp. zn. II. ÚS 96/97 ze dne 1. 9. 1998.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2039/20 ze dne 17. 12. 2020.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3839/19 ze dne 18. 8. 2020.

Odlišné stanovisko J. Filipa k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/10 ze dne 22. 5. 2013.

Odlišné stanovisko R. Suchánka k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1211/20 ze dne 26. 5. 2020.

Odlišné stanovisko (anonymní) k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/97 ze dne 4. 6. 1997

Odlišné stanovisko (anonymní) k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/96 ze dne 4. 6. 1997.

Odlišná stanoviska k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/2000 ze dne 10. 1. 2001.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 11/04 ze dne 26. 4. 2005.

Odlišné stanovisko soudkyně I. A. Motoc k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva sp. zn. 38048/18 ze dne 16. 11. 2021.

Odlišné stanovisko Antonina Scalii k rozhodnutí Nejvyššího soudu USA sp. zn. 576 US 644 (2015), *Obergefell v. Hodges*.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k nálezu sp. zn. III. ÚS 1283/17 ze dne 12. 5. 2020.

Usnesení Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 19/22 ze dne 20. 9. 2022.

Odlišné stanovisko J. Filipa k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2951/22 ze dne 24. 11. 2022.

Odlišné stanovisko J. Filipa k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3110/22 ze dne 19. 12. 2022.

Odlišné stanovisko J. Filipa k usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1909/22 ze dne 15. 11. 2022.

Odlišné stanovisko V. Paula k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/99 ze dne 3. 7. 2000.

Odlišné stanovisko R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/19 ze dne 24. 11. 2020.

Odlišné stanovisko K. Šimáčkové, L. Davida a V. Šimíčka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 11/17 ze dne 12. 12. 2017.

Společné odlišné stanovisko k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

Společné odlišné stanovisko soudců V. Šimíčka, J. Jirsy, T. Lichovníka, K. Šimáčkové a D. Uhlíře k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017.

Odlišné stanovisko S. Balíka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014.

Společné odlišné stanovisko soudců L. Davida, J. Fenyka, J. Fialy a R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

Odlišné stanovisko S. Balíka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011.

Odlišné stanovisko P. Holländera ke stanovisku pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 33/11 ze dne 8. 11. 2011.

Odlišné stanovisko K. Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/20 ze dne 15. 12. 2020.

Odlišné stanovisko K. Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 31/17 ze dne 17. 12. 2019.

Odlišné stanovisko K. Šimáčkové k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/15 ze dne 19. 11. 2015.

Odlišné stanovisko V. Klokočky k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995.

Odlišné stanovisko V. Klokočky k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/96 ze dne 5. 11. 1996.

Odlišné stanovisko V. Klokočky k nálezu sp. zn. I. ÚS 277/96 ze dne 22. 10. 1996.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Florida ze dne 21. 10. 2004, sp. zn. 885 So. 2d 321 (Fla. 2004), *Bush v. Schiavo*.

Odlišné stanovisko J. Zemánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 41/17 ze dne 27. 11. 2018.

Odlišné stanovisko J. Musila k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. 6. 2016.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 19/93 ze dne 21. 12. 1993.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu státu Florida ze dne 14. 3. 1991, sp. zn. 576 So. 2d 1315 (Fla. 1991), *State v. City of Orlando*.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 50/06 ze dne 20. 11. 2007.

Odlišné stanovisko L. Davida k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/17 ze dne 20. 2. 2018.

Odlišné stanovisko V. Kůrky k nálezu sp. zn. III. ÚS 2809/09 ze dne 18. 3. 2010.

Odlišné stanovisko R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 39/13 ze dne 7. 10. 2014.

Odlišné stanovisko J. Fenyka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021.

Nález sp. zn. I. ÚS 2456/13 ze dne 16. 9. 2014.

Odlišné stanovisko L. Davida k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/15 ze dne 14. 6. 2016.

Odlišné stanovisko P. Lemmense k rozsudku Evropského soudu pro lidská práva sp. zn. 43564/17 ze dne 11. 5. 2021, *Caamaño Valle v. Spain*.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012

Nález sp. zn. Pl. ÚS 42/2000 ze dne 24. 1. 2001.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva sp. zn. 5856/72 ze dne 25. 4. 1978, *Tyrer v. United Kingdom*.

Nález sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017.

Společné odlišné stanovisko L. Davida, J. Fenyka, J. Fialy a R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 44/17 ze dne 2. 2. 2021.

Odlišné stanovisko V. Sládečka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. 2. 2021.

Odlišné stanovisko V. Šimíčka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 27/16 ze dne 18. 12. 2018.

Odlišné stanovisko R. Suchánka k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. 1. 2014.

Odlišné stanovisko I. Janů k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/11 ze dne 18. 2. 2012.

Odlišné stanovisko J. Fialy k usnesení sp. zn. III. ÚS 1773/19 ze dne 12. 1. 2021.

5. Seznam ostatních zdrojů

Šimka, K.: *Disenty u vysokých soudů: Posilují, anebo zeslabují legitimitu soudního rozhodnutí?* Přednáška. Konference Weyrovy dny právní teorie, Brno, 6. 6. 2019.

Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v českém jazyce

Disenty a jejich role v soudním rozhodování

Klíčová slova: *Disent, odlišné stanovisko, Ústavní soud, legitimita*

Tato diplomová práce se zabývá disenty k soudním rozhodnutím, tedy odlišnými názory přehlasovaných soudců, které jsou publikovány spolu s rozhodnutím. V českém kontextu jsou to především odlišná stanoviska soudců Ústavního soudu, která (navzdory absenci přímé závaznosti) zaujímají poměrně významný prostor v akademických diskusích a mohou se stát i podkladem pro budoucí změnu právního názoru. Přes tento praktický význam odlišných stanovisek je jim však věnována spíše malá pozornost, resp. se jim doposavad až na výjimky žádný text nezabýval v širším kontextu. To bylo hlavní motivací pro sepsání mé diplomové práce.

Nejdůležitějším kontextem v souvislosti s existencí disentů je jejich dopad na legitimitu rozhodnutí. Zaznívají názory, které považují odlišná stanoviska za prospěšná pro legitimitu soudů a jejich rozhodnutí, stejně jako se objevují názory zcela opačné. Primárním cílem této práce je tedy roli odlišných stanovisek analyzovat z hlediska jejich dopadů na legitimitu rozhodnutí. Jedná se o aspekt, který se celou touto prací prolíná.

Úvodem se diplomová práce zabývá vymezením pojmů *disent* a *odlišné stanovisko* a snaží se o představení zahraniční i české právní úpravy. Spolu s tím předkládá text některá zásadní dilemata pojící se s disenty. Jde nejen o uvedené spory týkající se dopadů disentů na legitimitu či kvalitu rozhodnutí. Zároveň se ukazuje, že bez bližšího zkoumání toho, co je předmětem disentů, jak prakticky vznikají nebo jaká je jejich jazyková forma, nelze učinit podložený závěr o tom, jaká jejich role skutečně je.

Nejvýznamnějšími pasážemi mého textu jsou tedy ty, ve kterých se snažím obecná východiska a argumenty, pojící se s disenty, porovnat s praxí psaní odlišných stanovisek u Ústavního soudu ČR. Judikatura Ústavního soudu a její rozsáhlá analýza, resp. analýza odlišných stanovisek tedy představuje významný zdroj, ze kterého diplomová práce čerpá, a zároveň jde o hlavní předmět mého zkoumání.

V jednotlivých kapitolách se pak ukazuje, že teoretické poučky o dopadech disentů na rozhodovací procesy soudů nemusí být za každých okolností validní. V průběhu textu se snažím o demystifikaci některých argumentů spojených s disenty, resp. se je snažím konfrontovat

s realitou judikatury a průběžně tak dospívám k tomu, jaké podmínky jsou vhodné pro zavádění disentů na různé typy soudů a jaké nároky je nutné na jejich procesní úpravu klást.

Napříč celou mou prací se také ukazuje, jak úzce jsou odlišná stanoviska propojena s osobností soudce či, lépe řečeno, jak praktickým nástrojem jsou disenty z pohledu zkoumání soudcovské filozofie, např. z hlediska zdrženlivosti a aktivismu.

Všechny závěry uvedené v této diplomové práci potom mohou posloužit k návrhům konkrétních změn právní úpravy, které uvádím v závěrečné kapitole. Implicitním cílem této práce však je především také zdůraznit a ilustrovat stoupající význam odlišných stanovisek a směřovat k jejich studiu větší pozornost akademické obce, ba možná i zákonodárce, který by k jejich podrobnější úpravě mohl přistoupit.

Název diplomové práce, abstrakt a klíčová slova v anglickém jazyce

Dissents and their role in judicial decision-making

Keywords: *Dissent, dissenting opinion, Constitutional Court, legitimacy*

This thesis deals with dissents to judicial decisions, i.e., dissenting opinions of the judges which are published along with the decision. In the Czech context, these are mainly dissenting opinions of the Constitutional Court judges, which (despite the lack of direct binding force) occupy a significant space not only in academic discussions but can also become the basis for future changes in legal opinion. Despite this practical significance of the dissenting opinions, however, they have received rather little attention or, with a few exceptions, have not been dealt with in a broader context in any text to date. This was the main motivation for writing my thesis.

The most important context in relation to the existence of dissents is their impact on the legitimacy of decisions. There are views that consider dissenting opinions to be beneficial to the legitimacy of courts and their decisions, as well as views that are quite the opposite. Thus, the primary goal of this paper is to analyze the role of dissenting opinions in terms of their impact on the legitimacy of decisions. This is an aspect that runs throughout the whole text.

The thesis begins by defining the terms dissent and dissenting opinion and seeks to introduce both foreign and Czech legislation. Along with this, the text presents some of the major dilemmas associated with dissents. These are not only the disputes concerning the impact of dissents on the legitimacy or quality of decisions. At the same time, it is shown that without a closer examination of what is the subject of dissents, how they are practically created or what their linguistic form is, it is impossible to draw a conclusion about what their role really is.

The most significant passages of my text are therefore those in which I try to compare the general premises and arguments associated with dissents with the practice of writing dissenting opinions at the Constitutional Court of the Czech Republic. Thus, the case law of the Constitutional Court and its analysis, or the analysis of dissenting opinions, constitutes an important source from which the thesis draws, and it is also the main subject of my research.

The individual chapters then show that the theoretical lessons about the impact of dissents on judicial decision-making may not be valid in all circumstances. In the course of the text, I try to demystify some of the arguments associated with dissents, or rather, I try to confront them with the reality of case law, and thus continuously arrive at what conditions are appropriate for

introducing dissents in different types of courts and what demands should be put on their procedural regulation.

Throughout my work, it also becomes apparent how closely dissents are linked to the personality of the judge or, better said, how practical a tool dissents are in terms of exploring judicial philosophy, e.g., in terms of judicial restraint and activism.

All the conclusions presented in this thesis can then serve to suggest specific changes to the law, which I present in the final chapter. However, the implicit aim of this thesis is also, above all, to highlight and illustrate the increasing importance of dissenting opinions and to direct more attention to their study by the academic community, and perhaps even by the legislature, which could proceed to regulate them in more detail.